

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Brevis Et Vtilis Commentarijs In Priorem Epistolam Pauli
ad Corinthios, & in aliquot capita secundæ**

Melanchthon, Philipp

Vitebergæ, 1561

VD16 M 2618

urn:nbn:de:hbz:466:1-36296

Th. 898.

BREVIS ET
UTILIS COMMEN-
TARIUS IN PRIOREM EPI-
stolam Pauli ad Corinthis, & in
aliquot capita secundæ,
Scriptus

A

PHILIPPO MELANTHONE,
Et nunc primum excusus.

VITEBERGÆ

ANNO. M. D. LXI.

ILLVSTRISSIMO

PRINCIPI AC DOMINO, D.
VVOLFGANGO Comiti Palatino ad
Rhenum, Duci Bauariae, Comiti Valentiae
et Bipontij, Domino suo clementissi-
mo; Paulus Eberus Kitthin-
gensis, Pastor Ecclesiæ
Vitebergensis.

S. D.

IV DVBITAVI, VTRVM
hunc Comm̄tariolum Epis-
tolæ ad Corinthios, quem
Reuerendus & incomparabi-
lis uirtutis & eruditionis vir-
Dominus PHILIPPVS MELAN-
THON Præceptor noster & Pater piæ
memoriæ, mihi ante annos decem post sus-
ceptam domi meæ explicationem Gram-
maticam Epistolarum Pauli, succisiuis ho-
ris dierum Festorum in hunc usum scri-
psit, ut eum priuatim auditoribus meis di-
ctarem, quod feci, in publicum emitterem:
an uero prorsus supprimerem & occulta-
rem, cum & exilio sit, quam qui requi-
rentibus prolixas & declamatorias singu-
lorum dictorum enarrationes, satisfacere
queat, & præterea etiam multilus sit, uix
triæ secundæ Epistolæ capita explicans.

Præci-

10
D.
ad
ntiae

VM
Epi-
uem
abi-
uir
A N-
piæ
sul-
am-
ho-
scri-
s di-
em:
Ita-
qui-
gu-
cere
uix
ecia
EPIS: NVNCVPAT:

Præcipuam uero dubitandi causam mihi præbuit huius seculi peruersitas, quæ eō morositatis et iniquitatis processit tandem, Ut nihil tam syncerè scribi aut dici ferē iam possit, quod non in aliquorum sciolorum reprehensionem, sæpē etiam condemnationem incurrat, quæ sanè licentia, ipsa impunitate indies uires acquirens, imo ab aliquibus non modo cum applausu excepta, uerum etiam mercede & præmijis alicubi confirmata, magnum adhuc malum dabit Ecclesiæ, si non iam ante tristissimum, & propemodum insanabile uulnus eidem inflxit. Bonos certe, & à rixandi studio alienos merito absterret, ne quid suarum lucubrationum cum tanto periculo publice communicent, quæ tamen plus fortassis & doctrinæ & consolationis continerent, quam ista pugnacia & mordacia quorundam scripta, quæ in alios tantum impetum uehementem faciunt, & alienas sententias omni conatu euertere nuntur, de ueris autem Fundamentis, & quid de re integra firmiter sentiendum sit, aut nihil aut parum docent, ex quibus si conuicia & alia ex acerbissimis inuectiuis, uel scurrarum potius circulis accersita pigmenta sustuleris, nuda ea & inania prorsus deprehendes.

N 2 Hæc

E P I S T O L A

Hęc me sollicitudo, & metus talium re-
prehensionum hactenus cunctantiorē fe-
cit ad editionem huius utilis scripti, quem
tamen tandem uic̄it & excussit mihi assidua
flagitatio multorum piorum & eruditō-
rum hominū, qui hunc commentarium
perlegerant, obiurgantium me, quod stu-
dio uitandi iniquorum iniustas & malici-
osas cauillationes, quas nec̄ effugere quis-
quam quantumuis cautus un̄c̄ potuisset,
nec̄ sibi conscius recti curare deberet, per-
gerem pietatis & ueritatis amantes uiros
fraudare Lectione huius diu expetiti &
expectati Commentarij, qui etsi breuis es-
set, tamen res præcipuas ita perspicue ex-
plicaret, ut inter aliorum eruditorum ho-
minū prolixiores & accuratiores com-
mentarios etiam suum locum et suam lau-
dem haud dubiē apud intelligentes & re-
cte iudicantes sit habiturus.

Talibus & pluribus alijs argumentis
impulsus sum, ut neglectis eorum incursa-
tionibus, qui alienis scriptis hoc infelice se-
culo quasi ἐφεδρεύοντες, obtrectatione pre-
stantiorum qualicunq; nomen sibi & ap-
plausum querunt, hoc tēpore hunc quam-
uis imperfectum commentariolum publi-
carem, quod sanē factum fuisset & tempe-
stiuus

N V N C V P A T O R I A.

stiuus & tutius, & utilius adhuc ipso PHILIPPO uiuente, cuius presentis autoritas efficacius commendare hcc scriptum Lectori potuisset. Neq; ego quidem animaduerti unq;, ipsum abhorrere ab editione huius sui operis. Sed quia mihi semper spes erat, fore, ut id, quod explicationi secundae Epistolæ adhuc deest, aliquando ab autore adiūceretur, distuli consultō editioñem: Verum cum, ut supra dictum est, Philippus mihi priuatim explicanti aliquibus Epistolas Paulinas, hanc scriptionem inserviasset, & haec priuata exercitia nostra, sicut publicas operas inturbasset lues pestilis anno 1552. cogens nos Torgam secedere, talia postea tempora & tam inquieta consecuta sunt, tot profectionibus partim ipse, partim ambo impediti fuimus, ut commentarius ab autore, dum uixit, compleri nequuerit. Visum tamen est plurimis consultum, ut potius mutilus edatur, quam prorsus supprimatur. Fore enim aiebant haec ipsa fragmenta grata multis, quæ priorem Epistolam totam, & secundæ tria capita in hac ipsa breuitate egregiē illustrent.

Sciunt autem intelligentes, inter omnes Pauli Epistolas, has quæ ad Corinthios scriptæ sunt, ac præsertim priorem, propter

N 3 causa-

E P I S T O R A

causarum quas tu stat, & quæstionum de
quibus pronuntiat Paulus, uarietatem,
obscurores esse & requirere eruditā ena-
rationem, quan et si fateor ex aliorum do-
ctissimis lucubrationibus sumi posse, ta-
men affirmare ausim, pium lectorem etiam
huius scripti lectione ad rectius intelligen-
das Pauli disputationes & responsiones
non nihil adiutum iri, & si nihil aliud, certe
uel bruitatem huius commentarij, omnes
ociosas ac intempestivas declamationes
præudentem, probaturum esse.

Quam autem sit hoc tempore pījs ne-
cessaria & utilis lectio Epistolæ præsertim
prioris ad Corinthios, experiuntur illi, qui
intuentes hanc tristissimam faciem Eccle-
siæ, serio dolore cōmouentur, & suæ mo-
sticiae ex uerbo Dei mitigationem querūt.
Quis uero est sana mente prædictus, cui &
religio & æterna salus curæ est, qui non co-
horrescat, aspiciens hæc præsentia uulnera
& pericula Ecclesiæ? Ut enim nihil iam di-
camus de hostibus Filij Dei, Turcis & alijs,
qui ex professo Ecclesiæ bellum inferunt,
& excidium minantur: in eo coetu, qui
Christi nomen profitetur, & titulum Ec-
clesiæ gerit, maxima & potentissima pars,
florens sapientia, dignitate, opibus, & glo-

ria

N V N C V P A T O R I A.

ria ordinariæ successionis, puræ doctrinæ Euangelij acerrimè aduersatur, & cum sit polluta multipliç idolatria, adeo ferre non potest taxari suam impietatem, ut exquisita suppliciorum immanitate eam stabilire, & delere funditus uerum intellectum doctrinæ coelestis, imò omnem usum Propheticorum et Apostolicorum scriptorum pjs ex manibus extorquere conetur.

Ab his persecutoribus ueritatis, falso sibi titulum Ecclesiæ arrogantibus, premittur reliqua exigua multitudo, quæ uocem Dei incorruptam amplectitur, & legitimū Sacramentorum usum retinet, ipsa inermis, imbecilla, dispersa, alicubi tamen nídulos suos & defensores habens, Vbi & sub quibus tutos congressus in publico celebret, quæ cum uerè sit Ecclesia & populus Dei, in quo haud dubiè multi sunt renati, & domicilia Dei, cum ipso uicturi in æterna consuetudine, tamen tot et tantis confusionibus, & scandalis deformatur totus cœtus, ut nihil uideatur minus esse, quam quod profitetur.

Nam si ad docentes respicias, uideas quosdam uel ambitione, uel æmulatione, uel curiositate doctrinam corrumpere, & falsa dogmata audacter spargere, aut perti-

N 4 naciter

A I E P I S T O L A

naciter tueri, aliquos non necessaria certamina serere et fouere implacabilibus odijis, Aliquos religionem inflectere, fingere ac refingere ad nutum & cupiditates uel Dominorum, uel coetuum, quorum gratiam pluris faciunt, quam gloriam Dei & ueritatis propagationem, Aliquos uero universum id, quod uera docendo extruxerunt, morum licentia, & turpitudine uitae rursus destruere. Hi nœui conspecti in ordine profitentium doctrinam cœlestem, non possunt non contristare pios, & multos ab Euangelij studio, reddere alieniores.

Rursus si ad auditores oculos conuertas, uidebis religionis & libertatis Christianæ fœdissimum abusum, contemptum & neglectionem sancti ministerij, disputacionum profanitatem, direptionem bonorum Ecclesiæ, ingratitudinem erga fideles ministros Verbi, disciplinæ laxationem, effrenem contumaciam iuuentutis, & aliorum uiciorum segetem indies uberrimam succrescentem, quæ mala intuens, non potest non uehementer animo percelli, & interdum quassari fluctibus dubitationum, ambigens, an hic coetus possit esse Ecclesia, in quo tantum sit distractionum, confusionum, & enormium uiciorum,

Auge-

N V N C V P A T O R I A.

Augetur hic dolor p̄ijs, cum uident his
scandalis & distractionibus ueræ Ecclesiæ
confirmari & roborari in una parte Ponti-
ficios, ut inde prætextus arripiant, quibus
& parricidia sua excusent, & Idolomaniam
suam speciosius tegant, & aliquos imbe-
cilles ab agnita ueritate ad suam impieta-
tem retrahant: In altera parte fanaticos
spiritus, & sectarios, ut suos errores pesti-
feros spargere efficacius & uenditare uul-
go plausibilius possint, monstratis uic̄ijs,
dissidijs, & profanitate huius partis, quæ de
possessione incorruptæ doctrinæ sola glo-
riatur.

Hac miserabili specie, & summa de-
formitate Ecclesiæ in hac postrema senecta
mundi, cum piorum animi haud dubie
horribiliter excrucientur, muniendi sunt
ueris consolationibus, ut & causas consi-
derent, unde hæc mala existant, ne ea uerbo
Dei & sanctissimo ministerio illius impu-
tent, sed credant aspergi Ecclesiæ à Diabo-
lo per homines leues, superbos, curiosos,
profanos, & sécuros.

Deinde sciant filium Dei, & ipsius A-
postolos, hæc ipsa mala prædixisse, & qui-
dem uentura cumulatius præmonuisse
circa postrema tempora mundi, & tamen

N S simul

E P I S T O L A

simul promissæ perpetuitatem Ecclesiæ,
aduersus quam nullæ portæ inferorum
sint præualitæræ.

Omnium autem efficacissimum, meo
quidem iudicio, remedium aduersus has
dubitaciones de Ecclesia, ortas ex conspe-
ctu præsentium confusionum & malorum,
sumitur ex Apostolorum ac præcipue
Pauli scriptis, ita pingentis sui temporis Ec-
clesias, ut constet eas non modo sine infir-
mitate & næuis non fuisse, sed etiam defor-
matas fuisse tetricis scandalis & confusio-
bus.

Vt enim nunc nihil dicam de Ecclesijs
Galatarum, quæ post discessum diui Pauli,
a quo synceram Euangelij doctrinam ac-
ceperant, a Pseudoapostolis ita turbatae
fuerant, ut totæ ad Iudaicam supersticio-
nem reciderent, & persuasæ essent, Legis
ac ceremoniarum obseruationem ita ne-
cessariam esse, ut sine illa quantumvis cre-
dens in filium Dei, salutem consequi non
posset: In Ecclesia Corinthiaca, in qua tam-
diu & Paulus & Apollos, & alij præstan-
tes Spiritu & pietate uiri Euangelium syn-
cere docuerant, quantæ enormitates, quam
fœda scandalæ extiterint, ambæ Epistolæ
ad Corinthios scriptæ perspicue ostendunt.

Nam

N V N C V P A T O R I A :

Nam ex responsis Pauli apparet, & inter doctores fuisse æmulationes & certamina de eminentia, quam alij æstimari uolebant à Præceptorum, hoc est, Apostolorum dignitate, à quibus singuli instituti, & quibus familiares fuerant: alij propter donorum excellentiam, quibus ornati fuerant, cæteris uel præferebantur ab auditoribus, uel ipsi sese anteferri uolebant, quas æmulationes inter Doctores, ut fit, sequentur factiones, schismata, rixæ, mutuae condemnationes, & hostilia odia in auditoribus. Cumq; inciperent magis acutē disputare de doctrinā, quam eam uera fide serio amplecti, & morum pia gubernatio, & uirtutum studio efficacem ostendere, laxabant frenos cupiditatibus, aliqui more & affectibus & artificijs Ethnicorum litigabant coram iudicibus Ethnicis, relabebantur aliqui ad consuetas prius corporis uoluptates obsecrinas, Aderant aliqui sacrificijs & epulis Ethnicis, cum graui offensione imbecillum Christianorum, & confirmatione Idolatriæ Ethnicæ, aliquis abutens libertate Christiana, ita se omnibus Legis uinculis solutum credebat, ut putaret sibi licere nouercam suam uxorem habere, Aliqui superstitione coniugium prorsus

E P I S T O L A

prorsus fugiebant, tanque uitae genus prohibitum, aliqui in matrimonio abstinentia sibi prorsus à coniugibus esse censebant, aliqui coniuges de religione non consentientes deserere, & alias ducere ex numero credentium suadebant, Erat curiositas in alijs immodica, iam hunc, iam alium ritum, quem natura tamen sanxerat, abolens, & noui aliquid instituens, inuaserat in Ecclesiam Coenæ sacratissimæ Domini profanatio, & abusus tantus, ut poenas publicas accenseret, Aliqui donorum spiritualium uarietate ad ostentationem, & aliorum mediocrium contemptum & oppressionem uti malebant, quam ad ædificationem & utilitatem auditorum, Aliqua leuia & profana ingenia eò audacia processerant, ut fundementum quodammodo fidei nostræ subruere conarentur, & disputarent resurrectionem mortuorum promissam, allegoricè intelligendam esse de emendatione morum, & conuersione in hac uita, non esse expectandam ueram resuscitationem horum corporum, in cineres redactorum, ad æternam uitam & consuetudinem cum Deo.

Hæc profecto & errata & uicia illius Ecclesiæ nec parua, nec friuola, sed tanta fu-

isse,

N V N C V P A T O R I A.

isſe, ut & Paulum multosq; alios pios ue-
hementer conturbarint, & Ecclesiam fœ-
dissimē deformarint, & Euangeliū cursum
non parum impedierint, apparet ex re-
ſponſionibus Pauli, tanto ſpiritu, commo-
tione, uehementia etiam taxantis & dam-
nantis & corrigere studentis illa scandala.

Si igitur illa prima Ecclesia, quæ Do-
ctores habuit ipſos Apostolos, immedia-
tē à Christo uocatos, & miraculorum ini-
mitabilium testimonij certitudinem &
doctrinæ ſuæ & uocationis confirmantes
non potuit eſſe immunis & libera ab eno-
mibus & foedis hiſ erroribus & scandalis,
turbantibus haud dubiē, & miserè excruci-
antibus piorum animos: qua fronte, uel
Pontificum affentatores, uel fanatici erro-
nes, apud nos, qui uerē Dei beneficio glo-
riari poſſumus, incorruptam Euangeliū
doctrinam in noſtris templis & Scholis
ſonare, quærere & poſtulare audent talem
Ecclesiā, quę meris conſtet Angelis, nihil
habeat labis, nihil infirmitatis, nihil diſfen-
ſionum, nihil diſputationum, nihil etiam
lapſuum, & scandalorum aliorum, cum
ſciant authorem horum malorum Diabo-
lum patrem mendaciorum, diſſidiorum,
cædium, & horribilium lapsuum, nec dum
funditus

E P I S T O L A

funditus deletum esse, nec dormire aut interquiescere, sed circumire more rugientis & famelici leonis, & quidem circa postremam ætatem mundi grassari furentius sentientem accedere tempus iudicij, & æternæ damnationis, & supplicij inæstimabiliū & in infinitum augendorum tormentorum pleni: Sciant etiam hominum naturam post lapsum miserè corruptam, & cum ætate mundi etiam ipsam languidorem factam ad extremum, facilius nunc à Diabolis impelli ad curiositatem, ambitionem, inuidiam, superbiam, cupiditatem vindictæ, odia, & profanitatem, ex quibus affectibus oriuntur deinde omnes illæ pestes, quibus Ecclesiam turbari, & Euangelij cursum & efficaciam impediri, & imbecilles alienari, pios etiam & fortes confundari & excruciarí experimur.

Non patrocinamur erroribus, uicissim & scandalis, quorum authoribus scimus graue iudicium subeundum, & horribiles poenas soluendas esse, iuxta grauissimam Christi comminationem, Matth: 18. Væ homini illi per quem uenit scandalum, & Pauli Galat 5. Qui conturbat uos, portabit iudicium, quicunq; est. Sed dicimus cū Christo tamen; Necessæ esse, ut ueniant scandala

N V N C V P A T O R I A.

scandala, quod in Luce 17. cap. maiore cum uehementia dicitur: Impossibile esse, ut non ueniant scandala. Et Paulus illustribus quidem & ueris, ut experientia testatur, sed admodum tristibus coloribus presentis seculi homines depingit. 2. Timo: 3. cum Timotheum suum præmonet: τοτῷ γίνωσκε, ὃν ἐχάταις ἡμέραις ἐν σίσοντι καυροὶ χαλεπῖ. ἔσοντι γυναις ἀνθρώποι οὐλαυτοὶ, οὐλάργυροι, ἀλάζονες, ὑπόγειοι, θλάσσημοι, γονεῦσιμοι πάπιθες, ἀχαριστοὶ, ἀνόστοι, ἀσοργοὶ, ἀπονδοὶ, διάσολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμοροι, ἀφιλάγαθοι, προδόται, προπετεῖς, πεπυφωλμόι, φιλάδελφοι μᾶλλον οὐ φιλόθεοι, ἔχοντες μόρφωσιμοι εύσεβεις, τὰς δὲ δύναμις αυτῆς πρυηνμόι, Loqui autem Paulum de ihs, qui in Ecclesia sunt, & expressè cōplete simul Doctores, ex eo manifestum est, quod dicit de ihs aliquos esse, qui irrepant prætextu cōmunicandæ doctrinæ in domos, & maximè se insinuent mulieribus in Gynæceis, & aliorum potentum domibus, quarum animos cum occuparūt semel doctrina falsa, intellegunt postea se etiam facile studia & defensionem maritorum habituros esse.

Tales cum sint homines huius postremæ ætatis mundi, & cum furor Diaboli
ad

E P I S T O L A

ad extremam acerbitatem eruperit, mirum
uideri nemini debet, ibi existere scandalum,
dissensiones, & alia tetra facinora, ubi pu-
rior Euangeli⁹ doctrina traditur, quam o-
dit & extinctam cupit diabolus, cum simi-
lia his, aut certe non multo leuiora exte-
rint Apostolorum temporibus in prima
Ecclesia, illa sedatiore, & firmiore, & uege-
tiore ætate mundi, quæ opponamus & fa-
naticis spiritibus Anabaptistis & Stenck-
feldianis, & perfidis apostatis, qui nunc
Pontificis pedes (indignatio penè aliud
mihi uerbum expresserat) osculantur, cu-
ius prius uniuersam potentiam & digni-
tatem de suggesto in his ipsis Ecclesijs pu-
blicē damnarunt, & diris deuouerunt.

Propter hanc necessariam consolatio-
nem commendatissima & gratissima hoc
tempore pijs esse debet lectio cum Episto-
larum Pauli ad Corinthios scriptarum,
tum etiam huius commentarioli, qui de
multis partibus doctrinæ cœlestis grauis-
simas cōmonefactiones continet, id quod
non dubito testaturos esse pios & eruditos
uiros, & ex hoc ipso quoq; quantumuis
breui scripto, & cognituros & admiratu-
ros esse authoris pietatem, ingenij felici-
tatem,

N V N C V P A T O R I A.

tatem, iudicij rectitudinem, confessionis constantiam, in communicanda sana doctrina benignitatem & facilitatem, & alia ipsius ingentia dona, quibus claruit uius, & Ecclesiæ Dei utiliter seruiuit, nihil sibi querens, nulos captans uel Regum ac potentum fauores, uel uulgi applausus, uel dignitatum accessiones, uel opum cumulos, quarum uirtutum testes reliquit plurimos omnium ordinum uiros fide dignissimos, inter quos præcipue appellare uisum est Celsitudinem tuam, Illusterrime Princeps, quæ Dominum PHILIPPVM, de quo nunc ago, fortassis, (ut existimo) de facie ignotum, syncero ac constanti amore semper dilexit, propter admirationem donorum & præstantiam uirtutum ipsius, quarum $\delta\upsilon\tau\circ\pi\chi\varsigma$, & fide dignissimus index præter innumeros alias tuæ Celsitudini esse potuit, & fuit haud dubiè, uir eruditione, uirtute, prudenter ac fide præstantissimus, Doctor HVLDERICVS SIZINGERVS, Celsitudinis tuæ Cancellarius.

Ea de causa hunc Domini PHILIPPI libellum tuæ Celsitudini offerre potissimum uolui, ut perfecto eo, & cognita sinceritate in doctrina, & in communicatione

¶ fide

EPISTOLA

fide, patrocinium suscipiat huius tanti ui-
ri, qui quasi parum a suis alumnis & disci-
pulis esset flagellatus dum uiueret, etiam
mortuus conquiescere non potest, quin ex
ihs, quos in sua mensa diu aluit, quibus cum
non modo publice doctrinam, sed priua-
tim etiam quae habuit & potuit, consilia,
& secreta sua communicauit, quibus etiam
cor suum, si licuisset, ex pectore exem-
ptum impertiuisset, aliqui in exangue cor-
pus sepulti sœuiant, uindictæ studio tanto,
et acerbitate tanta, ut credam, si coram ipsis
miserum & iam putrescens cadauer PHIL-
LIPPI expositum sit, eos dentibus more
canum irruituros, & frustulatim carnem
eius laceraturos esse.

Quid enim aliud censeas, si legas scri-
ptum, quod recens quidam suæ doctrinæ
& famæ tuendæ causa, ut uideri uult, in
Vulgus sparsit? Aduersus quam iniuri-
am uero se se defendit? Aut quæ potest
esse Praeceptoris fidissimi, imo Patris eu-
sophoriarum & benignissimi, iniuria tam
atrox, quæ tantam mereatur acerbitatem,
ut eius mortui cadauer prope modum ex
tumulo refossum ita crudeliter laceretur?

Scripsit PHILIPPVS secreto, roga-
tus consilium a Principe Electore, sub cu-
jus

N V N C V P A T O R I A.

ius ditione natus est, paucula de Coena Domini, magis ut rixas de illa Edelbergæ ortas, & publicè de suggesto mutuis concionatorum conuicjjs cumulatas, suaderet quoquo modo sopiri & dirimi, quam ut de ipsa controuersia pronunciat, indicans formam loquendi ex Paulo, qua tutissimum esset uti interea, donec de tota controuersia in Synodo statueretur. In illa pagella ad unum scripta, secreto scripta, non in hoc scripta, ut uulgaretur, & tamen contra uoluntatem autoris, & quidem post mortem demum publicata, fit mentio D. H E S H V S II paulo inclemens talis, ut eius authoritas summis in Ecclesia & antiquissimis scriptoribus postponatur. Hæc est iniuria illa, hoc facinus Patris tam atrox, ut omnium acceptorum beneficiorum priuatim & publicè præstitorum, omnium uirtutum memoriam penitus aboleat & extinguat, & animum cupiditate uindictæ tanta accendat, ut ea, nisi hoc modo defensionis atrocissimæ & contumeliosissimæ satiari non posset.

Sed si non uoluit habere rationem suæ existimationis, quam certum est apud intelligentes nonnihil minui hac tanta aspe-

2 ritate,

EPISTOLA

ritate, qua usus est in mortuum, in optimè
meritum, in Præceptorem, imò in paren-
tem: æquissimum erat parcere ipsius ho-
nestissimæ & nunc adflictissimæ familiae;
qua multis est affectus beneficj, parcere
huic Scholæ, uersanti in acerbissimo luctu
propter orbitatem, parcere miseræ iuuen-
tuti, desiderio amissi rectoris studiorum
languenti, parcere Ecclesiae & posteritati,
parcere denique Deo, cui cum bona con-
scientia seruunt PHILIPPVS, ne ita defor-
maret & doctrinam, & mores, & actiones
huius uiri, quasi ueteratoriē luserit in do-
ctrina cœlesti, & blasphemias scripserit aut
dixerit in Filium Dei, neue alijs conuicijs
eum proscinderet, in sepulchro quiescen-
tem, imò in sinu & complexu Filij Dei lu-
dícis & Vindicis omnium scelerum, &
inprimis ingratitudinis, perfruentem laeto
conspictu & colloquio Dei.

An hic sit Spiritus Dei, debacchari in
talem tanta acerbitate, iudicent alij. Pau-
lus 2. Timoth: 2. certè suos ministros
aliter instruit, cum inquit: θελορ δὲ κυρί-
ον δὲ μάχεσθ, ἀλλ ἐπειορ εἰναι πρός
ΠΑΝΤΑΣ, θιδακάνκρ, ἀνεξίκακον ϕύ πρό-
σπιτι, ωαδεισοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους,
ετc.

Sed

N V N C V P A T O R I A.

Sed spero tuam Celsitudinem et omnes
alios pietate, modestia, prudentia, & uirtute
præstantes, literarum amantes, ueritatis
studiosos, posteritatis curam agentes, de
conseruatione & propagatione doctrinæ
incorruptæ sollicitos, non moueri eiusmo-
di paucorum inuectiuis, ut desinant ama-
re, magnis facere, & grata memoria profe-
qui hunc uirum, quem tot utilia monu-
menta, tanti labores exhausti publicæ utili-
tatis causa, tantus summarum uirtutum
concentus & constantia, tot in multos pri-
uatim, & omnes publice merita nobis
commendarunt.

Imo spero hanc istorum acerbitatem
multis causam præbituram, ut pluris eum
faciant, eiusque scripta studiosius cognoscat,
& ab hac ingrata cohorte se quam longis-
simè seiungant.

Spero Deum quoque ipsum ueritati ali-
quando testimonium præbiturum, quando
igne examinabit, quid edificantum quisque
extruxerit super Fundamentum solidum,
quod est unicus Dominus noster I E S V S
C H R I S T V S, & hic crucifixus & resuscita-
tus, & regnans ad dexterā patris, qui solus
dat idoneos & salutares ministros, & ipso-

E P I S T O L A

rum labores non sinit esse irritos , nec dif-
solui unq̄, quod ex ipso est.

Super hoc fundamento scimus extru-
xisse Philippum, una cum Lutherō & post
Lutherum, optima fide, integrum Corpus
doctrinæ, bona & perspicua methodo, stu-
dio uitasse omnes inutiles & periculosa
disputationes, et abstinuisse etiam suo con-
filio a non necessarijs flagellationibus &
damnationibus aliorum, & simul illustrat-
se scriptis & uoce omnes reliquas artes,
quæ ad explicationem doctrinæ cœlestis
necessariæ sunt.

Hæ lucubrationes conferantur cū ali-
orum chartis, qui sibi uidentur præ cæte-
ris sapere, & plurimum laborasse, & effe-
cisse in Ecclesia, nunc uero occupati sunt
in eo, quomodo huius uiri scripta carpant,
ac suspecta & inuisa alijs reddant, & uerè
conspicietur discrimen longe euidentius,
quam inter aurum & stipulas est, quas ta-
men isti super eodem fundamento, ut ia-
ctitant, extuctas, æquari auro Lutheri, &
longè præferri argento Philippi uolunt.
Sed ut dictum est, ignis arguet unius cuius-
que opus, eo die, quo dominus iudicabit
Fabrorum suorum structuram, quod tem-
pus patienter expectent homines modesti,

nec

N V N C V P A T O R I A.

nec temerè ac præcipitanter applaudant
istorum pomposis & artificiose pictis &
miro zelo ueritatis tuendæ fucatis clamoribus.

Hunc igitur libellum cæteris utilibus
monumentis Philippi adiungendum, ad
te mitto, Illustrissime Princeps Palatine, eo
consilio, ut sicut Philippum semel tuo iudicio,
ut Dei ministrum & utile organum,
amore non aulico complexus, ad
extremum usq; dilexisti, ita eius mortui
etiam famam & authoritatem contra talium
hominum indignos morsus tuearis &
protegas.

Deinde etiam commendō tuæ Celsitudo
huius viri honestissimam familiam,
quæ hoc anno dupliciter orbata, gemini
luctus grauissimas causas breui, hoc est,
nouem Mensium interuallo accepit, mor-
tuó viro sapientia, eruditione, & uirtute
præstantissimo Domino D. G EORGIO
SABINO, Genero Domini PHILIP-
PI & multorum liberorum patre, qui
bus, sicut & Sacer, suis, præter famam eru-
ditionis & uirtutis, & excellentia ingenij
monumenta, & honorum virorum studia,
parum admodum reliquit, quorum am-
borum orphanis principum munificentia
subue-

EPIST: NVNCVPAT:

subueniri æquissimum est, quam Deus
largissimis præmijs compensabit, sicut te-
statur Siracides: Esto pupillis misericors
ut pater, & pro uiro matrī illorum, & eris
tu uelut Filius altissimi obediens, & dili-
get te magis, quam mater tua. Ei uerissimo
& certissimis testimonijjs patefacto Deo,
æterno patri Domini nostri IESV CHRIS-
TI, conditoris generis humani & conser-
uatori, Celsitudinem tuam cum omnibus
suis supplex commendō, & hunc ineun-
tem annum fœlicem & tranquillum ex
animo opto. Data Vuitebergæ. Calen-
dis Ianuarij. Anno. M. D. LXI.

PHILIP: MELAN:

Vespera iam uenit, nobiscum Christe maneto,
Extingui lucem nec patiare tuam.

Deus
ut te-
ricors
& eris
dili-
ssimo
Deo,
HRE
onser-
nibus
neun-
m ex
Calen.

J:
to,

ARGUMENTVM
ET BREVIS EXPLI-
CATIO PRIORIS EPISTO-
lae ad Corinthios, Scripta à Phi-
lippo Melanthone.

PRIMA EPISTOLA AD
Corinthios, Non est una per-
petua disputatio, ut Epistola
ad Romanos, Sed multas dis-
similes materias coaceruat.

Totum tamen corpus ad genus Suasori-
um pertinet, quia sunt obiurgationes,
commonefactio[n]es, præcepta de diuersis
negocijs, & intertexte sunt alicubi concio-
nes, quæ sunt doctrinæ pertinentes ad ge-
nus Didascalicon.

Vt autem consilium Pauli intelliga-
tur, occasio scribendi primum considere-
tur. Cum Ecclesiam in Corinþo colle-
ctam reliquisset recte eruditam de uniuer-
sa doctrina Euangelij, de beneficij Filij
Dei, de fide, de usu libertatis, de coniugio,
de Sacramentis, de resurrectione mortuo-
rum, & alijs articulis, & multi ibi antecel-
lerent donis: Statim ibi ut in Græca ciui-

B tate,

I. EPISTOLA AD

cate, Superbía & Curiositas pepererunt dissidia. Alij ab alijs baptisati, retinebant aliquos ritus eorum, à quibus baptisati erant. Alij uerecundiores nolebant accedere ad cognatos Ethnicos inuitati, cum familiarum usitati conuentus essent, in quibus prius sacrificabant, & postea ex Victima comedebant: Alij liberiores, accedebant: Aliquis tantum libertatis sibi sumpsit, ut duceret Nouercam. Aliqui instituebant Cœnam Domini peculiarem, neglecta communi. Aliqui elati dono linguarum, contemnebant alios, & inter hos ipsos, qui ornatí erant hoc dono, erant φαντασίαι & æmulationes. Aliqui audaces & curiosi disputabant contra resurrectionem mortuorum.

Talis erat eius temporis confusio profectō non leuis, nec minor, quam fuerunt multæ nostro tempore. Et tamen omnes hi Corinthij ualde tunebant persuasione sanctitatis, & sibi placebant, se mirabātur, et se afflatos esse Spiritu sancto iudicabant, cum tamen multum in eis esset uanitatis, superbiae, Græcae leuitatis, & curiositatis. Ad hæc uicia redierant, etiam si habuerant Spiritum sanctum, & aliqui adhuc

ad huc habebant initia, quae tamen paulatim extinguebant, cum suis affectibus, & ineptis indulgerent.

Multa uidit haec ætas exempla similia. Ideo haec facilia sunt intellectu.

Paulus igitur in primo Capite initio obiurgat auditores, quod excitet dissidia. Deinde ut radicem dissidorum euellat, reprehendit admirationem propriæ sapientiae, & curiositatem, propriam leuisbus ingenij, ut si nunc concionaretur Serueto, Campano & similibus.

Intexit igitur hunc locum cōmunem: Non est iudicandum de Deo ex humana sapientia, Sed reuocandæ sunt mentes intra hanc metam, uidelicet, ad Verbum, in quo se patefecit Deus, nec extra hanc metam nostris speculationibus evagentur ingenia, & ludant suo arbitrio. Deus immēla misericordia se patefecit, dedit Euangeliū, instituit ministerium Euan gelij, Illud audiri, & intra illud nos concludi DEVS uoluit. Ita ingressus in hunc locum concionatur, quæ sit principalis & necessaria doctrina, & addit doctrinam de ministerij dignitate.

Est igitur grauissima concio contra

B 2 huma.

L E P I S T O L A A D

humanam sapientiam in primo & secundo capite, reuocans nos ad Verbum Dei & patefactiones diuinæ. Huius præcepti necessitas quanta sit, rudes & imperiti non considerant. Sed petulantia humanae mentis horrenda est, quæ quām audacter fingat opiniones de Deo & cultus, tota mundi historia inde usque a primis Idolorum initijs ostendit. Quærunt humanæ mentes concinnas opiniones, & cum ratione congruentes, & fugiunt absurdæ, ut Samosatenus, Mahomet, Pelagius fecerunt. Alij alio modo furentes, fingunt portentosa, ut qui humanas hostias macstarunt, Aegypti, qui serpentes & feles coluerunt, Manichæi, qui duo æterna pugnantia numina finxerunt.

Vetat igitur Paulus gignere doctrinam de Deo proprijs imaginationibus, & deducit nos ad Euangelium, ac docet, agnoscendum esse Deum sicut se patefecit, & in omni cogitatione & inuocatione hunc Deum intuendum esse, qui se patefecit dato hoc Euangelio, & misso Filio, sicut Filius ipse dicit: Qui uidet me, uidet & Patrem.

IN

III. CAP V T.

IN tertio Capite primum ait, ministros
Idem Euangelium docere, & Deum pa-
riter efficacem esse per uocem Euangeli,
cuiuscunque lingua sonet. Damnatur igit
tur arrogantiam eorum, qui se alii antefe-
runt, quasi suum ministerium sit efficaci-
us, quam aliorum, ut finxerunt Pontifices
de Indulgentijs, se plura peccata remitte-
re, quam alios, immo se educere animas ex
purgatorio. Simul autem testatur hic lo-
cus, Deum esse efficacem per ministerium
Euangelicum, ut Roman: 1. dicitur:
Euangelium potentia Dei est ad sa-
lutem omni credenti.

Postea addit preceptum de doctrina
principalis Euangeli retinenda, & regu-
lam ualde utilē tradit: Retinendum esse
fundamentum, id est, Articulos fidei, & ibi
Ecclesiam Dei esse, ubi fundamentum re-
tinetur. Interea tamen in hac infirmitate
hominum alios magis alios minus pure
docere. Quam ob causam omnes aetates
in hac uita aliquos naeuos, hoc est, aliquas
incommodas opiniones retinent. Haec est
sententia horum uerborum: Fundamen-

B 3 tum

I. EPISTOLA AD

tum aliud ponī non potest, præter
id quod positum est, quod est Iesu
Christus. Sed alius supra fundamen-
tum extruit aurum argentum, gem-
mas, alius ligna stipulas &c,

Id est, alius illustrat artículos fidei uera
& perspicua doctrina, dicit cur Filius Dei
uocetur Λόγος, quid sit peccatum Originis,
quid interfit inter Legem & Promissio-
nes, quomodo detur homini remissio
peccatorum, quid sit Gratia, quid Fides,
quae opera placeant Deo, quae sint discri-
mina peccati regnantis & non regnantis.

Alij uero stipulas supra fundamen-
tum extruunt, ut statim initio scriptores
obscurauerunt doctrinam de Iusticia fidei,
& auxerunt Ceremonias, & finixerunt esse
peculiares cultus, fuerunt duriores quam
oportuit in præcipiendo cœlibatu, miscu-
erunt aliquam adhuc uerecundam inuo-
cationem mortuorum: Ora pro me san-
cte Petre. Tales stipulæ multæ omni-
bus ætatibus condonantur retinentibus
fundamentum.

Vtilis igitur admonitio in hoc capite
proponitur, uidelicet, ut sciamus ubi sit
Ecclesia

C O R I N T H : C A P . I I I .

Ecclesia, uidelicet, ubi fundamentum retinetur. Nec sunt Ecclesiæ membra, qui Idola pertinaciter defendunt, & aliquem articulum fidei pertinaciter damnant.

Deinde ut sciamus in uera Ecclesia manere aliquas incommodas opiniones, quæ ab eruditioribus emendandæ sunt, nec propter eas imbecillia membra damnanda sunt, si tamen doceri se sinant, & absit peruvicacia.

Ideo inquit: **Dies declarabit,** uidelicet, non tantum extremi iudicij, Sed quocunq; tempore, cum doctrina illustratur, ut nunc dies declarat inuocationem mortuorum falsam & commentitiam esse.

Et quod addit: **In igne reuelari,** significat tentationes, ut Bernhardus, Bonaventura in uera temptatione discunt acquiescere fiducia Filij Dei, non suorum operum. Ita ignis, id est, tentationes & multa certamina purgant, & instaurant doctrinam.

In eodem tertio capite post mediū cū ait, **Non scitis uos Templum Dei esse;** Redit ad extenuationem humanæ sapientiæ in iudicanda uoluntate DEI, & acriter obiurgat tumentes persuasione

B. sapien-

I. EPISTOLA AD

sapiencie, qui uidelicet, humano iudicio uolunt amplecti concinna, et fugere absurdia. Quid autem absurdius est humano iudicio, quam Filium Dei crucifigi? Quare & innumerabiles homines abhorreunt ab Euangeliō, moti hac absurditate, quam & exagitauerunt multi scriptis, ut Lucianus, Julianus, & alij.

Ideo Paulus hic ait, Cum sitis Templo Dei, in quo scilicet uera luce Spiritus Sanctus iam habitat, uidete, ne hanc lucem extinguat is accersitis humanis opinionibus, & ita corrumpatis Templum Dei, sicut Julianus abiiciens ueram doctrinam, ex Dei Templo factus est organum Diaboli. Quam multi deficiunt hodie ab Euangeliō moti humana sapientia uel in iudicio dogmatum, uel propter scandala.

Humana sapientia est, cum disperant, nihil mutandum esse in ritu missae, quia populus hoc cultu teneatur, quo amissio, populus omnino fiet prophanus.

Humana sapientia est, quod iubent aliqui pacem anteferre uerae doctrinae, & prætexunt hanc causam: Quia si erunt bella, sequentur uastationes, in quibus delebitur

CORINTH. CAP. IIII. 5

bitur doctrina. Et melius esset, aliquam suosam religionem retineri, quam nullam. Hæc humana consilia omnia, pugnant cum mandato Dei: Non habebis Deos alienos.

Quanti furores sunt hodie multorum, qui dogmatum conciliaciones aut ^{ἐπικείμενας} fingunt, & Veritatem corrum-
punt!

Denique quotidiana exempla sunt in conspectu omnibus etatibus. Multa enim & horrenda peccata sunt humanæ sapientiæ, non recte iudicantis deo. Ideo tam asperè aduersus eam hic concionatur Paulus, & iubet eos, qui uidentur sibi sapientes in hoc mundo, id est, Sequentes humanæ rationis iudicia, ut fiant stulti, id est, agnoscant hanc sapientiam non esse sapientiam Euāgeliij: Sed de Dei essentia et uoluntate ex ipsius patefactione iudicandum esse, & sicut ijsdem Corinthijs in Secunda Epistola scribit, oportere captiuam duci rationem ad obediendum Christo.

III. CAPVT.

IN Capite quarto, Postquam antea in genere omnes obiurgauit, humanam sapientiam

B 5 entiam

I. EPISTOLA AD

entiam sequentes, ac discendentes à meta Euangeli, nunc nominatim ministris concionatur, & eos, quod ad Ministerium attinet, facit æquales potestate & efficacia, & simul docet, quales esse oporteat, scilicet, fideles. Ac breuiter hic significat ministerium esse efficax per Christum, non humanis viribus. Sed minister sit fidelis, id est, recte intelligat, & recte doceat doctrinam, non habeat affectatam ignorantiam, nec sit negligens, ut multis secularis Episcopi ferè in toto orbe terrarum, nec intellexerunt doctrinam, nec recte doceri curauerunt. Ex qua negligentia principiū nunc existit hæc horrida perturbatio orbis terrarum.

Proponitur autem hic regula necessaria ad gubernandas omnium conscientias in uita priuata, & quacunque administratione. Quærerit enim Conscientia: Quomodo satisfaciā officio meo, cum difficultas sit maxima & multa quæ erant facienda, prospici non possint? Et sœpe bonis consilijs non respondeant euentus: Sicut errat Iosias, mouens bellum infelix.

Consolatio hic dulcissima proponitur: Satis est esse fidelem, id est, bona Con-

CORINTH: CAP. IIII. 6

Conscientia recte docere, & facere, quae
recta esse iudicas, re, mediocri diligentia,
bona conscientia delibera. Accedat
autem fides, qua sumus iusti, id est, qua
persona placet & petimus, ut Deus nos
gubernet Hæc regula præluceat omnibus
uitæ actionibus.

Simul autem hic inseritur doctrina
de iustificatione, quod sumus iusti Fide,
propter Christum, non propter iusticiam
nostræ conscientiæ, quanquam adesse &
hanc oportet. Sed multa reliqua sunt pec-
cata ignorantiae, & omissionis, & multi
viciosi affectus, quæ mala condonantur
credenti propter Mediatorem.

Deinde obiurgat sese alijs preferentes
uel potestate, uel efficacia ministerij, uel
propter alias causas. Et si sunt ministri recte
facientes officium, postea Deo iudicium
relinqui iubet, qui priuatim antecellant,
Id non est nostri iudicij. Sed nos de do-
ctrina singulorum iudicemus.

Et sequitur rursus asperrima obiur-
gatio eorum, qui se præferunt alijs, ubi
proponit exemplum Apostolorum, quod
ipsum continet consolationem insignem.

Ait

I. EPISTOLA AD

Ait Apostolos uoluntate Dei ita regi, ut
præ reliqua Ecclesia subiecti sint Crucis,
sint spectacula Angelis & Hominibus,
Imo ducantur esse καθάρματα & ωφέλιματα.

Hæ sunt appellationes omnium tristissimæ, significantes acerbissima odia hominum. Nam καθάρμα & ωφέλιμα significat idem quod piaculum Latinis, id est, rem talem, quæ nisi tollatur, totas gentes polluat, & iram DEI aduersus totas gentes irritet. Ut Oedipus est piaculum seu καθάρμα, quia matrem duxit uxorem. Sic Hebrei maledictum dicebant. Et multa sunt similia uocabula apud Græcos, ut;

ἀποθέοντες

άποδόπαιος.	
προσδόπαιος.	
μιαρός, μίασμα.	
κατάρατος.	
ἐπαρατος.	
ἀραιος.	
τῇ ἀρᾳ ἐνοχος.	
Syno τῇ ἀρᾳ ἐνεχόμενος.	
nima ἐξώληε. προώληε. πανώληε	
que βδέλυγμα.	
pari- ἀλιτήριος.	
ter, si- ψυαγής.	
grif- ἄγος.	
câtre ἀλάσωρ.	
tollen παλαμναῖος.	
dā ex ἐξάγισος.	
rerū ανάθεμα.	
natu- καθάρσιον.	
ranel κηλίς.	
piacu κάθαρμα.	
lum. πύριψιμα.	
ἄνοστος.	
ἐπικατάρατος.	
ἀποφράξ ἀνθρωπος.	
τοῖς μιάσμασι ἐνεχόμενος.	
καθαρμός ἀνθρωπος.	
Φαρμακός. ἀπερριμλίς.	
ὁ ἐφί καθάρσει της τόλεως.	

His
cōtra καθαρός.
eria ἐυαγής.
sunt. ὄσιος.

Ex hoc

I. EPISTOLA AD

Ex hoc exemplo Apostolorum discant nunc quoque praecipui doctores, ne cupiditate gloriæ aut potentiae accendantur, sed antecellant alijs tolerantia, & studio humilitatis.

In eodem capite, cum iam relinquit generalem admonitionem de sapientia humana, & in specie delicta quædam Corinthiorum taxare instituit, præfatur se redditum esse, si possit, & superbiam quorundam sese admirantium, qui aut libertate abutuntur, aut spargunt corruptelas dogmatum, coram castigaturum esse. Et at texit utilem sententiam: Regnum Dei non esse garrulitatem disputationum, & Iudos ingenij, ut tunc Stoici, Epicurei, Academicí, certabant argutijs, & in Ecclesia multum fuit & erit disputationum inutilium: Sed esse potentiam, id est, efficaciam Dei, inchoantis in corde uerum timorem, & ueram fiduciam.

Hæc ubi sunt, rectum iudicium est mentis in discernenda necessaria doctrina à non necessarijs disputationibus, ut pius Doctor dicit de uera agnitione Dei, de uera inuocatione, de poenitentia, de fide, de bonis operib⁹, de æterna gloria, & aeternis

nis pœnis. Alius rixator querit ex ueteribus Stoicis aliquod deliramentū, quod miscet Euangelio, contendit omnia necessariō fieri, aut nullos debere in homine affectus esse: Aut fingit ex Platone animalium purgationes post mortem, quæ liberandæ sint sacrificijs: Aut fingit Accidentia sine Subiecto in mutatione panis in Cœna Domini: Aut fingit in Ecclesia oportere recipi politiam Mosaicam. Denique infiniti furores sunt disputationum, qui tantum querunt materias, de quibus rixentur, non habent uera exercitia Pœnitentiæ, Fidei, Inuocationis, Crucis, in quibus uera lux accenditur. Hæc est summa quarti capitū.

V. CAPVT.

IN quinto capite iam in specie accusat ab Iussum Libertatis, scilicet de eo, qui Nouercam duxerat. Est omnino teturum exemplum. Nam & Ethnici improbarunt tales cōmixtiones, ut cum pater S E L E VCVS filio ANTIOCHO cessit Nouercam STRATONICEN Demetrij filiam. Et Theseus diris deuouet filium Hippolytum, accusatum, quod sollicitasset Nouercam Phœdram ad stuprum,

Cumq;

I. EPISTOLA AD

Cumq; Apostolorum tempore Eccl^alesia deformata sit talibus nœuis, cogitemus etiam alijs temporibus posse multa tetra exempla accidere, nec propterea deficiamus a Deo, sed deploremus infirmitatem nostram, & Diaboli insidias, & gubernatores corrigere ea studeant.

Cum autem Corinthij putarent audita doctrina libertatis Christianæ, etiā leges Coniugij laxatas esse, Paulus reuocat eos ab hoc errore, & docet, præcepta moralia & naturalia æterna & immota esse. Leges diuinæ, quæ prohibent commixtionem certarum personarum seu graduum, sunt Leges sanctitæ in natura, quas Deus uult ratas & perpetuas esse. Quare Deus inquit: Cananeos propter incestas libidines puniri & deleri, etiamsi tunc, cum illi corpora sua talibus sceleribus contaminarent, Lex nondum per Moysen promulgata esset: Quia Deus naturæ lucem hanc esse uoluit, & statim initio parentibus prohibuit commixtionem cum natis, cum ait: Relinquet homo patrem & matrem, & adhæredit uxori suæ.

Cæterum doctrina de libertate, alijs integrē traditur, & postea rursus de ea dicendum

CORINT: CAP. V. ,

cendum erit. Nunc addatur doctrina de
Excommunicatione.

DE EXCOMMUNI-
CATIONE.

Incestum, cuius delictum fuit manife-
stum, Paulus ejicit ex Ecclesia. Hoc ex-
emplo ostendit, quomodo puniendi sint
in Ecclesia rei manifestorum scelerum, &
cum postea in secunda Epistola narrat
hunc incestum, post conuerisionem, in Ec-
clesiam recte receptum esse: Illustre testi-
monium proponit contra Nouatianos,
quod ostendit, lapsis agentibus poenitenti-
am uerè remitti peccata, eosq; in Ecclesi-
am recipiendos esse, de quo Articulo di-
cendum erit suo loco. Nunc doctrina de
Excommunicatione consideretur, in qua
primum sciendum est discrimin ministerij
Euangelici, & potestatis politicæ. Cumq;
eius discriminis multæ partes sint, nunc
tantum de poenarum doctrina dicam.

Potestas politica cohercit et punit ui-
corporali, & contumaces capitali suppli-
cio afficit.

Sed Ministerium Euangeliū cohercit
& punit tantum uerbo, sed eo ordine,

C quem

I. E P I S T O L A . A D

quem Christus Matth: capite 18. recitat.
Primum moneatur is, qui deliquit, Si non
obtemperat, postea enunciatur ex Ecclesia
publica sententia, ut ibi dicitur: Dic Ec-
clesiae, id est, praecepis ministris & iis,
qui in cognitionibus adiunguntur.

Hæc consuetudo non primum insi-
tuta est à Messia, Sed est uetus mos Sacre-
dotum Leuiticorum, qui suo loco discipli-
nam talibus iudicis tutati sunt, etiam si po-
testas politica alia iudicia & alias poenas
habebat, quæ ut solet, in disciplina tuer-
da negligentior erat, Nec dicam prolixius
de hoc loco. Tantum illud addo, hunc
neruum disciplinæ non negligendum esse.

Quod uero ait: Trado eum Satana
ne ad uexationem carnis, ut Spiritus
saluus fiat, Vere ita sentendum est, Ex-
communicationem in Ecclesia non esse
inanem terriculamentum, sed efficax & di-
uinum fulmen, & sequi poenas in corpore
& rebus, quibus castigati ad poenitentiam
reuocantur, sicut de uetustissima excom-
municatione dicitur ad Abraham: Male-
dicam maledicentibus tibi: Et cum Am-
brosius scribam Stilliconis tali sententia
puniisset, Scribæ mota est mens per ali-
quod

quod tempus, quo morbo admonitus,
postea se emendauit, & ab Ambroſio rur-
sus in Ecclesiā receptus est.

DE PASCHATE.

VT ostendat Paulus hoc iudicium ne-
cessariō in Ecclesia retinendum esse,
addit similitudinem: ut in Paschate Iuda-
ico fermentum tollendum fuit. Sic nos ex
Ecclesia fermentum tollamus. Deinde in
enarratione Typi Paschatis aliquantisper
commoratur, monet institutum esse eſum
Agni, ut mors Mefſiāe significaretur. Ac
tota Paschatis Allegoria aliās copiosius
enarranda est. Hic uocabula in textu ob-
ſeruentur.

Celebremus Festum in azymis
ſinceritatis & ueritatis. Veritatem op-
ponit mendacijs & falsis opinionibus, &
uocat ueritatem uerae doctrinæ de Deo a-
gnitionem & confessionem. Sincerita-
tem opponit hypocriſi, falsæ inuocationi
ſine Timore, Fide, Constantia. Et uocat
Sinceritatem, non fucatas uirtutes, Timo-
rem, Fidem, Inuocationem, Constantiam
fidei.

C 2 De liti-

tit alienum, sed quasi exuens rem suam, potestati iudicis & Legum relinquit, ut attribuant sua sententia cui videbitur. Hoc non facit animus pleonecticus.

3. Amor ueritatis, quod patitur conserui rationes & iudicari.

4. Amor pacis publicæ, quod multa a iudice suum alteri attribui, quam turbari pacem publicam.

Hæ uirtutes sunt in litigatore Sancto.

Certum est igitur a Paulo obiurgari litigantes propter odia & auaritiam, Item propter scandalum, quod non modo litigabant coram Ethnicis, Sed etiam Ethnicorum affectus & præstigias & calumnias miscebant. Hoc manifestum est ex Textu, quia dicit: *Vos iniuriām facitis alijs, uos defraudatis. Sic intelligatur quod dicit: ἡπίκμα est in uobis.* Non uult ipsam disputationem fori, esse ἡπίκμα, Sed iniusticiam, cuius signum est forensis contentio, κρίματα ἔχετε, ergo est, ἡπίκμα, non ipsum κρίματα ἔχει, Sed adīκησις est ἡπίκμα. Quare κρίματα ἔχει non intelligatur ut subiectum iungendum ad ἡπίκμα, sed ut pars Enthymematis, quia

C 3 ab eo

I. EPISTOLA AD

VI. CAPVT.

De litibus.

Suprā abusum Libertatis & libidines
taxauit. Nunc obiurgat litigantes, qui
cum certent odīs aut auaritia, uiolant pre
cepta Decalogi: Non occides. Aut
Non furaberis. Non enim damnatiu
dicia, aut ullam iudiciorum partem, aut di
sputationem forensem. Nam hae ordi
nationes politicæ sunt res bonæ, ordina
tæ, & approbatæ diuinitus, Sicut Roma
13 clarissime traditum est. Et Iosaphat in
quit, Iudicium Domini exercetis. Aliud
est autem Disputatio forensis, aliud od
um aut auaricia in litigatore. Ac ut san
cti recte uti possint coniugio, sic recte uti
possunt iudicij, Sicut clare dicitur Rom:
13. Magistratus est honorí bonis. Potest
igitur sanctus deferre causam in iudicium
sine prauo affectu. Et in ea re multæ in
sunt uirtutes:

1. Reuerentia erga Leges & Ma
gistratus, quia iudicium illis permittit, ce
dens de sua sapientia.

2. Amor iusticiæ, quod non appa
tit aliis.

I. EPISTOLA AD

ab eo signo ratiocinatur in eis esse pravae
cupiditates.

Est & uocabulum ἀπειλα mollius,
quām ἀμαρτία id est, quiddam damna-
tum, & significat succumbere affectui ali-
cui, ut dicimus: ἀπειληθεῖσαι, ἀπειληθεῖσαι

μὲν πλανᾶσθε.

Ne erretis.

*De abusu Libertatis, & de
Scortatione.*

SAEpē cogitandum est, qualem inueni-
erint mundum Apostoli, non solū quia
prodest ea consideratio ad intelligendas
conclaves Apostolorum: Sed etiam quia
eius temporis manifeste turpitudines ma-
gis ostendunt, quanta sit miseria generis
humani, quām præsentis ætatis uicia, que
etiam si sunt multa & magna, tamen magis
teguntur. Collatio tamen & nos de no-
stris uicījs commonefacit.

Semper magna pars hominū profus
est athea. Sed tunc multi palam docebant
nullam esse prouidentiam. Reliqua mul-
titudo horribiliter colebat Idola, & alij alia
quotidiē excogitabant.

Deinde contra Secundam Tabulam
non

non solum usitatæ, sed etiam concessæ erant
uagæ libidines multiplices. Concubitus
seu mariti seu cœlibis cum ea, quæ corpus
prostituerat, prorsus non reprehendebat-
ur. Imo in Plauti Comœdijs patres & fi-
lij easdem amant. Plurimi palam impunè
etiam sexu abutebantur, de qua turpu-
dine etiam si uetus habuerat seueras le-
ges, tamen illæ iam in Græcia, Asia & Ita-
lia, multis seculis conticuerant.

Contra Quintum Præceptum rece-
pta erat & gladiatorum consuetudo.

Contra Septimum concessæ palam
erant usuræ.

Sed illi furores contra Primum Præce-
ptum, et contra Sextum, multo latius gra-
fabantur, & magis tetri sunt.

Talis cum esset mundus, tamen Deus
ex illa turpissima colluuie, immensa misé-
ricordia Ecclesiam sibi collegit, quod ex-
emplum continet amplissimam consola-
tionem, quam & hic Paulus proponit,
admonens nos de remissione peccatorum
cum ait: Et hęc quidem aliqui fuistis,
sed abluti estis, sanctificati estis, iu-
stificati estis in nomine Christi &
Spiritu sancto. Quæ uerba meminisse

C 4 ualde

I. EPISTOLA AD

ualde prodest, & propter consolationem
& propter doctrinam, quia de Iustificatio-
ne erudite loquuntur, affirmant nos rece-
ptos esse propter Christum, & donatos
Spiritu sancto.

Deinde cum talis fuerit morum cor-
ruptio, facile iudicari potest, quam diffi-
cile fuerit, tot falsas opiniones confirma-
tas in Ethniciis, ex eorum animis euellere.
Ac præcipue consuetudo eum mulieribus
prostitutis receptissima erat, confirmata
non solum temporibus, & communibus
omnium exemplis: Sed etiam sodaliti-
rum & conuiuorum suavitate, & Ludo-
rum & Comœdiarum uenustate. Ideo tam
prolixa concio hic contra Scortationem
instituitur. Et ne sit ambiguitas in uoca-
bulo, diserte dicit se improbare consuetu-
dinem cum muliere prostituta, non tan-
tum alias libidines turpiores.

Primum autem regulam tradit con-
tra abusum libertatis. Quia enim doctri-
nam de Libertate nimium laxabant, &
transferebant ad licentiam non concessam
a Deo, Ideo hæc regula traditur: Libe-
tas Euangelica non concedit uiolas-
ri præcepta moralia. Hanc regulam

capite

capite septimo expresse tradit: Circumcisio nihil est, et preputium nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei. Quia nouum Testamentum exhibit iusticiam & uitam æternam, quæ est ipsa interior & exterior impletio moralium præceptorum conueniens cum æterna & immorta uoluntate Dei expressa in præceptis moralibus. Ideo hic errores de libertate reprehendit, & nominatim prohibet delicta pugnantia cum primo præcepto, sexto, septimo & octavo. Nam præceptum Quintum de homicidio alioqui notum erat, & alibi additur.

Et manifeste affirmat, non esse hæredes uitæ æternæ, qui perseverant in tali uiolatione moralium præceptorum contra Conscientiam: Nolite errare, inquit, Scortatores enim non erunt hæredes Regni Dei. Ac ut intelligatur concio non de præteritis delictis, sed de perseverantia, Explicationem addit: Hec fuisti, sed abluti estis. Hec uerba insigamus animis, quia, ut dixi, doctrinam et consolationem dulcissimam continent.

C 5 DISCRL

I. EPISTOLA AD
DISCRIMEN IN-
ter Necessaria &
adīāphorā.

OMnia mihi licent, scilicet *adīāphorā*,
Et sunt *adīāphorā*, quæ non sunt
præcepta lege Morali. Quia lex Morali
est ipsa æterna lex in mente diuina, & uo-
luntas Spiritus sancti in renatis, qui æter-
nam obedientiam inchoat, conuenientem
uoluntati diuinæ, iuxta illud: Dabo Le-
gem meam in corda eorum. Cere-
moniæ uero sunt obseruationes externæ,
quæ sunt exercitia istius uitæ mortalis, non
sunt iusticia interior & perpetua cordis.

Deinde sequitur correctio: Sed nul-
la res me redigat in seruitutem,
id est, illa sunt concessa, quæ non retrahunt
in seruitutem conscientiam auilsum
a Deo, ut adulterium Dauidis in seruitu-
tem retrahit eius Conscientiam auilsum
a Deo. Est enim hæc seruitus, fieri re-
um coram Deo, excusso Spiritu sancto, &
damnante nos conscientia, non posse in-
uocare Deum, quia contra eius uolunta-
tem scientes & uolentes lapsi sumus.

Hanc

Hanc Conscientię seruitutem & hunc reatum, hic uocat redigi in seruitutem. Negat ergo concessa esse talia, quae ream faciunt Conscientiam, id est, quae excutunt Spiritum sanctum. Talię autem sunt, quae pugnant cum Lege morali, quia eadem est uoluntas Spiritus sancti, & Legis moralis, quae est æterna & immorta sapientia Dei.

Nunc cætera quae sequuntur, planiora sunt: Esca uentri, & uenter escis, Deus hunc & hanc destruet, id est, cibi & uenter seruiens uitę mortali, sunt res peritiae, nec pertinent ad iusticiam Spiritus, aut Conscientiam, nec sunt lucis aut iusticie æternae initia in mente, nec impediunt Spiritum sanctum. Ideo sunt adiaphora. Hæc concessa sunt.

Sed Scortatio dissimilis est, quae est personarum contaminatio contra uoluntatem Dei, ac propterea duorum conscientias à Deo auellit, & reas facit. Ideo Paulus dicit: Corpus autem non scortationi, sed Domino seruiat, id est, Venter creatus est ad cibos naturae conuenientes sine discrimine. Sed corpus seu persona ordinata est, ut Deo seruiat, qui uagas

I. EPISTOLA AD

uagas libidines prohibuit, & horribiliter eis irascitur. Ideo cum persona iam propria Dei esse debeat, non faciat libidinum confusiones, spreto ordine Dei, sicut fecerunt Nero, Ptolemæi, & ingens multitudine hominum,

Erit autem magis dilucida lectio Pauli, Si σῶμα intelligas de Persona, ut olim loquebantur Græci, Et uult Paulus de usu ordinato personæ loqui.

Fundamentum autem dissimilitudinis de cibis & de uago concubitu, hoc est, quod ea, quæ sunt Legis moralis, affirmat esse necessaria, quia Lex moralis est ipsa lex æterna in mente diuina, & uoluntas Spiritus sancti, qui obedientiam inchoat similem uoluntati diuinæ, ut supra dixi. Pugnat autem horribiliter cum uoluntate Dei, libidinum confusio.

DE DICTO.

Erunt duo in carnem unam.

EX dicto Genesis: Erunt duo in carnem unam, sumit Paulus argumentum à similitudine, quod postea recitabo.

Necesse

Necessè est enim prius teneri propriam & natuam sententiam eius dicti, quod multi indocti putant ociosè positum esse, quasi tantum hoc dicat, quod omnibus notum est, ita conditam esse naturam hominum, ut ex Maris & Fœminæ coniunctione genus humanum propagandum sit. Et si autem eam sententiam complectitur etiam illa brevis Concio, tamen simul continet præcepta de modo generationis, hoc est, Sancit Leges de Coniugio & prohibitio ne uagarum libidinum, & ueram integrum & eruditam definitionem Coniugij proponit.

Cum enim præcipit iungi marem & fœminam, prohibet alias commixtiones, cum hoc ordine naturæ pugnantes.

Cum ait: D V O, prohibet uagas libidines. Vnum marem uult alligatum esse ad unam fœminam, & unam fœminam uult alligatam esse ad unum marem. Talis fuit prima naturæ institutio, à qua postea aliquantulum discessit humana infirmitas, tolerante Deo, quando recepta est πολυγυμία, ita tamen, ut uni uiro adiungerentur plures mulieres, non uni mulieri plures uiri,

Postremo uult etiam coniunctionem illam

I. EPISTOLA AD

illam maris & fœminæ perpetuam & indissolubilem esse, cum ait: Erunt in carnem unam, id est, inseparabiliter iuncti. Vnitas enim significat Vinculum perpetuae coniunctionis, & prohibet diuorsum, qualia nunc sunt Turcica, & fuerunt olim omnium ferē gentium, imō & Iudæorum. Sed tamen & Moyses aliquantulum laxauit hanc particulam, tolerante Deo, propter ingentem infirmitatem hominum post lapsum. Nam hæc Lex in Genesi descriptio est pulcherrimæ societatis, qualis in natura integra fuisset, & esse debebat. Et Christus Ecclesiam de hac prima forma commonefacit Matth: 19., ut postea dicemus in capite septimo.

Nihil affingo concioni illi in Genesi, sed hæc sententia, quam recitauit uera, simplex, & propria est eius loci, quam si quis considerabit, intelliget illud dictum non ociosè positum esse, sed de rebus maximis concionari, & hinc extrui definitionem Coniugij, quam in capite septimo recitabimus.

Nunc intellecta nativa sententia, consideretur argumentum Pauli, qui transfert dictum Genesis ad Coniugium spirituale

tuale Filij Dei & Ecclesiæ, ut facit etiam in
Epistola ad Ephesios: Iuncti estis Filio
Dei, & facti membra eius. Ergo
non sitis membra scortorum uagan-
tia & aberrantia à FILIO DEI.
Maritus & Coniunx possunt esse membra
Filij Dei simul, quia ea coniunctio appro-
bata est à Deo. Et coniuges ambo pos-
sunt esse membra Filij Dei, imo sunt uelut
unum membrum. Nec aberrat nec auell-
itur à Filio Dei maritus, habens consue-
tudinem cū coniuge, quia ea consuetudo
est approbata à Deo, & non rumpit uni-
tatem: Sed cum uagatur libido contra
præceptum Dei, tunc auellitur persona à
Filio Dei, & polluitur, & fit membrum
scorti & organum Diaboli, sicut Nero aut
Ptolemæi horribiliter uagantur.

Ex hac enarratione utcunq; intelligi
potest, quomodo Paulus transtulerit dictū
in Genesi ad spirituale coniugium. Vide-
tur autem obscura rudi lectori accommo-
datio, quam recensui. Sed tamen si quis
eam attentè considerabit, agnoscer Pau-
lum hoc uoluisse, quod recitaui. Vult
enim in summa ordinem à Deo constitu-
tum non conturbanum esse. Hic est or-
do, ut

I. EPISTOLA AD

do, ut coniuges, qui sunt membra Christi,
non uagentur libidinibus, quod cum fa-
ciunt, desinunt esse membra Christi, & fi-
unt membra polluta scortorum & organa
Diaboli.

Nec ex dicto Genesis omnes particu-
le congruunt ad Pauli argumentum. Nam
particula V N V M propriè intellecta, ut
in Genesi, non congruit, scilicet de Insepa-
rabilitate. Sed altera particula congruit
de commixtione. Antonius fit caro Cle-
opatræ. Hic non manet illa Vnitas or-
dinata, dę qua loquitur Genesis.

Ὥδε προφεύωμ, εἰς τὸ ἴδιον σῶμα
ἀμαρτάνει.

*Fornicans in proprium cor-
pus peccat.*

Exaggerat delictum ex obiecto. Plus
peccat Cato, se se interficiens, quam si ali-
um interfecisset. Ita cum omnis Scortatio
polluat proprium corpus, id est, transfe-
rat ad usum alienum, cōtra ordinem à Deo
institutum, et destruat Templum Dei in te-
ipso, non ducatur esse leue peccatum.

Quod uero inquit, cætera peccata ex-
tra proprium corpus fieri, id intelligatur
de generibus delictorum, quæ sunt fre-
quentiora

quentiora. Homicidæ plerunque in alios
seuiunt, Rariores sunt, qui sibi mortem
consciscunt. Hi quoque in suum corpus
peccant. Sed Pauli dictum cum quodam
candore accipiatur de ihs, quæ saepius ac-
cidunt,

Sed cur dicit: Extra corpus fieri,
cum singuli peccantes ardeant prauis affe-
ctibus in corpore suo, & organa adhibe-
ant, ut Clodius sua manu cædem facit?

Dixi suprà, Obiectorum collationem
fieri, non causarum formalium, aut orga-
norum. Nam in quolibet peccato du-
plex sit destructio, Prior in peccante, qua
se auertit ipse à Deo, & fit reus æternæ
iræ & mortis. Ut Cain primum ipse fese
destruit. Altera destructio est obiecti. Ut
cum Cain interficit fratrem. Ita in scorta-
tione prima destructio est in uoluntate &
corde aberrante à Deo. Postea destructio
sequitur obiectorum, quæ hic sunt corpus
proprium, & corpus alterius personæ. Ut
autem corpus proprium obiectum est hu-
ijs sceleris, ita plerunque postea hærent
pœnæ in proprio corpore, uidelicet, saeu-
mori, aut quia seminis abusus est, gra-
fantur pœnæ in liberos, ut post Dauidis

D adulte-

I. EPISTOLA AD

adulterium sequitur incestum stuprum.
liæ, Deinde filiorum Tragici interitus. Si-
cut plærunq; poenæ in ea re grassantur,
qua peccatur, & ut in libro Sapientiæ di-
citur, Per quæ quis peccat, per eæ
dem punitur. Id eó fit, ut sciamus po-
nas non accidere casu, sed uere esse certo-
rum scelerum uindices. Item ut sciamus
nos à Deo commonefieri de illis ipsis de-
lictis, ut redeamus ad poenitentiam.

Quare autem maius delictum est
proprij corporis abusus? Ad id respon-
deo, quia maiore cura nos ipsos regere de-
bemus, quam alios, & magis à nobis de-
pellere peccatum, quam ab alijs, sicut hoc
ipsum facilius est. Et in uagis libidini-
bus multorum conscientiæ à Deo auel-
luntur. Dauid suam & adulteræ conscienc-
tiæ polluit. Ideo hæc peccata nequaquam
leuia ducenda sunt.

DE CAPITE

SEPTIMO.

IN Capite septimo doctrina ualde necel-
laria toti Ecclesiæ traditur de Coniugio,
quam ordinè recitabimus.

Occasio aurem harum responsionum
initio consideretur.

Magna

Magna apud Ethnicos confusio fuit libidinum, & crebra fuerunt diuortia. Quare alij, ut sit in nouo studio acceptae doctrinæ & conuersionis, prorsus dissuadebant coniugia. Alij prætextu Religio- nis diuortia faciebant. Respondet igitur Paulus, & aliquot necessarias regulas tradit, quas ordinè recitabo, Primum Defini- tione Coniugij constituta, sicut institu- tum est Genesis 2.

Coniuicium est unius maris & unius foeminae, quæ legitimè iungi possunt, coniunctio indissolubilis instituta à Deo, propter generationem, & ad uitandas uagias libidines.

Hanc definitionem uerba huius Capitiis confirmant, quod sit coniunctio indissolubilis, testantur haec uerba: **P**rincipio non ego, sed Dominus, mulierem à viro non discedere, & viro, mulierem non dimittere. Quod hic finis etiam Deo placeat, ut ducatur uxor, si non prolis causa, tamen ad uitandas uagias libidines, id quoq; hic expressè dicitur, & doctrina ac consolatio p̄ijs necessaria est: **V**itandæ scortationis causa, unusquisq; uxorem suam habeat.

D 2 Sequun-

Magna

I. EPISTOLA AD

Sequuntur regulæ. Prima. Coniugium non solum non prohibendum est, sed etiam ihs, qui non sunt idonei ad continentiam, necessarium est. Sicut inquit Paulus: Melius est ducere uxorem quam incendia pati. Hæc regula contra superstitiones posita est, qui cum usus libidines Ethnicorum uiderent, nouo studio castitatis etiam Coniugium fugiebant, & improbabant, quæ superstitione Ecclesiam tunc ualde exercuit. Ideo & Paulus & Apostolorum discipuli grauissimas sententias opposuerunt, quæ & nunc legi pontificiæ, & doctrinæ Monachorum opponendæ sunt. Sic enim scripsit Ignatius: Virginitatis iugum nemini impunito. Periculosa est enim possessio & diffidetur retinetur, quando coactis imperatur. Iunioribus concede coniugium, priusquam corrumpantur consuetudine prostitutarum. Verba hæc sunt: Προθενιας γυναικεινη επιτίθεται. εωισφαλες γυναικεια πατριακη δυσφύλακτοι, οταρι κατα ανάγκης γυναικειοι, τοις νεωτεροις επιτίθεται γυμνης προσωπια φθαρωσιρ εις εταιρας.

Et hic Paulus unumquemque iubet suas vires, seu dona sua considerare, ac iudicare,

care, an idoneus sit ad cœlibatum, aut non sit, Ideo inquit. **V**nusquisque proprium donum habet à Deo, alius sic alius aliter, Hæc admonitio bis repetita significat Apostoli sollicitudinem, qui præuidit secuturam magnam perniciem animarum ex imprudentia eorum, qui se temerē oneraturi erant cœlibatu.

Deinde sequuntur Regulæ de ipso Coniugio, sed in Scholis prius de desponsatione dicitur, quæ personæ coniungi possint, & quando contractus ualeat.

Prohibitio de Personis extat Leuit: 18. Ea prohibitio diuina est, & obligat omnes gentes, tanquam ius Naturæ, quia Deus hanc reuerentiam cognati sanguinis in natura sanxit, ne fiant commixtiones cum proximis, & horribiliter punit incestas libidines, ut ibi de Cananæis dicitur, Et exempla poenarum Oedipi, & Aegyptiorum regum iram Dei ostendunt.

Postea qui Gradus probabili ratione additi in Ecclesijs rectè institutis seruentur, considerandum est.

De Contractu & hoc seruauit uetus, quod honestum, pius, & ad explicandas controuersias desponsationum ac-

D 3 commo-

I. EPISTOLA AD

commodatius est, ut desponsationes sine perspicuo & expresso consensu parentum factae iudicentur irritae. Quare in Institutionibus dicitur: Consensum parentum habeant, quorum sunt in potestate. Nam hoc fieri debere & Civilis & Naturalis ratio suadet, in tantum, ut ius parentum praecedere debeat. Et Ambrosius in historia Rebeccae uult accidens consensum parentum, idq; ait adeo honestum & naturae consentaneum esse, ut eam Poëtæ idem docuerint. Et citat dictum Euripidis, apud quem in Andromache, cum Orestes perit coniugium Hermiones, hæc respondet, Eam rem pertinere ad arbitrium patris. Versus hi sunt.

Νυμφευμάτωρ μεν πέντεμδρ πατήρ εμός,
μορίμναρ εξει, καὶ οὐκ εμόρ κρίνει τάδε.

Cum hoc ueteri more congruunt uerba Pauli in hoc capite: Qui elocat, recte facit. Nam hec uerba significant, consensu parentum de coniugis paciscendum esse. Sic Lex Moysi locuta est, Cum duces filio uxorem,

Hanc uetusam consuetudinem nunc quoque sequantur Ecclesiæ, omissa recenti Lege, quæ inextricabiles Labyrinthos pen-

perit in dñjudicandis arcanis desponsationibus.

Sed tamen ubi duriores sunt parentes, pñ magistratus suam autoritatem interponant, Sicut etiam uetusæ leges præcipiunt.

Discrimen etiam est inter sponsalia de futuro, et de præsentí, quod sumatur ex aliorum longioribus scriptis. A sponsalibus de futuro, recedi potest, nisi accesserit concubitus. Sed sponsalia de præsentí, sunt iam re ipsa matrimonium seu coniugium, quia consensus facit coniugium. Nec de hoc discrimine subtilius disputabo. Non enim hæc recenso, ut plus rixarum seramus, sed ut rudiores teneant præcipuas regulas huius Contractus.

De conditione honesta et possibili adiecta, etiam hæc regula teneatur, ut cum dicitur: **Ducam te, si dabis mihi censum.** Talis conditio impedit coniugium, si non impleatur. Sed tales conditio[n]es concubitu abolentur. Omitto autem disputationes de conditionibus inhonestis & impossibilibus, quia in communī uitā exempla rariora sunt.

D 4 Hafte-

I. EPISTOLA AD

Hactenus de Contractu præcipuas di-
sputationes recitauī. Nunc addantur re-
gulæ de officijs coniugalibus, & de acci-
dentibus in Coniugio. Paulus in Textu
mentionem facit officij coniugalis, quod
honesta appellatione ornat, nominans de-
bitam benevolentiam. Hinc regula su-
matur. Officium coniugale opus iustum
esse, & superstitiones opiniones damna-
das, quæ falso fingunt id opus disperdere
Deo, cum sit conditum, & certo ordine in-
stitutum à Deo.

Ex his uerbis: **Vir non habet pos-**
testatem sui corporis, aliqui etiam ra-
tiocinantur improbari $\omega\lambda\gamma\alpha\mu\alpha\rho$, de
qua supra breuiter dixi: Primum institu-
tam esse societatem unius maris & unius
fœminæ. Ab hoc ordine postea infirmior
natura discessit, quod quatenus permiserit
Deus, Lex ostendit, Sed Euangelium nos
de prima institutione commonefacit.

Secunda Regula prohibet vulgaria
diuortia, quæ ut nunc apud Turcas, ita
tunc apud Iudæos, & Ethnicos sine discri-
mine prorsus, ut libuit, siebant.

Hanc licentiam restringunt Christus
Matth: 19,

Matth: 19, & hoc loco Paulus, & uolunt Coniugium esse perpetuam & indissolu- bilem coniunctionem. Ideo inquit: Non ego, sed Dominus præcipit, ne uxor à marito separetur, & ne maritus uxorem deserat. Hanc regulam in Ec- desia uult Deus seruari. Sed accidunt ibi quocq; diuortia non uoluntate piorum, sed alterius coniugis delicto. Et tantum duo casus expressi sunt, Alter à Christo, alter à Paulo.

Persona quę admisit adulterium, rum- pit fœdus coniugij. In eo casu etsi recon- ciliatio tentanda est, tamen cogi innocens Persona non potest, ut pollutam recipiat.

Cum igitur petit innocens pronunci- ari de diuortio, iudex damnat nocentem, quæ rupit fœdus coniugij, & pronunciat innocentem personam liberam esse, quæ cum sit prorsus liberata à nocente, potest aliud coniugium contrahere.

Tale diuortium non fit cupiditate aliqua innocentis, sed alterius delicto, quę iam uinculum coniugij dissoluit. Facile igitur intelligi potest, hoc diuortium Iu- daicis aut Romanis dissimile esse. Cato

D 5 cedit

I. EPISTOLA AD

cedit uolens Marciam Hortensio, Agrip-
pa uolens dimittit Marcellam, ducturus
Iuliam Augusti filiam. Tiberius Nero uo-
lens cedit Liuiam Augusto.

Alter casus à Paulo expressus est, cum
coniugem sine crimine uiuentem, Alter
coniugum re uera deserit, ita ut uoluntas
deherentis ex causis fugæ & tempore &
errationibus, & alijs circumstantijs iudi-
cari possit. ut Vlysses non est desertor.
Theseus relinquens Ariadnen, est deser-
tor. Demophoon desertor est Phyllidi
mulieris Thraciæ, quæ fuerat coniunx.

In hoc casu etiam Apostolus dicit,
personam innocentem desertam, liberatam
esse. Eodem igitur modo ut supra in-
quiritur deserens, quantum fieri potest, &
reconciliatio tentatur, quæ si non proce-
dit, iudex pronunciat desertam esse libe-
ram. Ac manifestum est & in hoc casu
desertam non dissoluere coniugium sua
uoluntate, sed foedus antea ruptum est per-
fidia desertoris.

De his duobus casibus aperte loqui-
tur textus Matth: 19. & in hoc capite.

Quanquam autem Canones recentes
fatentur, diuertia concedi in his casibus,
tamen deinde personæ innocentí prohi-
bent

bent coniugium. De hac quæstione dissimiles sunt etiam ueterum sententiæ. Sed exempla sunt apud Iustinum & Hieronymum, quæ ostendunt, primam Ecclesiam concessisse coniugium innocentí personæ. Idq; sentio iustum & pium esse, & consenteaneum dictis Christi & Pauli. Cum enim fiat diuortium, necesse est intelligi diuortium, quod re ipsa, non inani appellatio- ne sit diuortium, hoc est, in quo uerū per- sona innocens libera sit, & possit aliud coniugium contrahere, sicut ipsa Lex Moysi intelligit uocabulum diuortij. Cum igitur Christus in casu, de quo dictum est, concedat diuortium, necesse est tale uerum & non commentitium diuortium intelli- gi. Et sic iudicasse antiquitatem ex Iu- stino apparet, qui, ut recitat Eusebius, nar- rat mulierem honestam & piam cum ma- rito adultero & obseceno diuortium feci- se, ut tunc fiebat. Et Hieronymus Fabio- lam excusat, quod diuortio facto cum primo marito adultero, nupserit secundo, ubi de priore marito dicit: Tanta prior maritus uitia habuerat, ut ne scor- tum quidem & uile mancipium ea sustinere potuisset.

Et³

I. EPISTOLA AD

Etsi igitur Superstitione quadam
centes Canones duriores sunt, tamen Ec-
clesiae emendatae recte concedunt coniug-
um personę innocentι. Persona nocens
iudicii politico relinquitur, qui eam puni-
re, aut tollere debebat.

Dictum est de duobus casibus, quo-
rum exempla cum sint crebra, prodest sci-
re, quid iudicandum sit.

Nunc dicamus de Quæstione, quam
& Paulo propositam esse hic uidemus,
& postea sæpiissimē agitatam esse in Eccl-
esia, ostendunt **Canones**. Quærebatur
enīm; an liceat marito pio retinere coniu-
gem impiam, seu **Idola** colentem, & con-
tra; an liceat mulieri piæ manere in coniu-
gio uiri impij, seu **Idola** colentis,

Non fuit leuis quæstio. Nam & La-
Moysi prohibet habere coniugem manen-
tem in professione impia, Et manifestum
est ex dissensione de cultu Dei oriri atro-
cissimas discordias, quia cum de re magna
sit dissensio, maius est incendium animo-
rum in colloquijs, & maior dolor, Et
multa contumeliosè dicta p̄i audiunt,
propter quæ maiore dolore afficiuntur,

quām

quām si mors oppetenda esset. Non pos-
sunt igitur non alienari uoluntates.

Erant etiam usitata familiarum sacra,
ad quae cognati omnes conueniebant. Et
hi congressus uincula erant mutuae bene-
uolentiae, & disciplinæ iuniorum. Huic si
Paterfamilias ueniebat sine coniuge & li-
beris, aut Materfamilias sine marito, aue-
liberorum aliqua distractio erat: iam con-
gressus erat insuauior. Deniq; in quoti-
diana consuetudine plurimæ offendentes
oriuntur ex tanta dissensione de Deo. Præ-
cipue uero institutio liberorum dissimilis,
parit discordias, ut exempla uidemus hac
ætate quotidiana.

Non dubium est igitur magnam de
hac quæstione dubitationem inter pru-
dentes fuisse, ut postea etiam Canones non
eodem modo decreuerunt.

Sed Paulus sapientia singulari iudi-
cat, non esse diuellenda hæc coniugia,
quia iustitia Euangeliæ est iusticia cordis,
& eterna, non impediens leges uitæ Politiciæ,
Ideo intera uult alia foedera ciuilia
seruari. Sicut igitur potest Ecclesia esse
sub atheis regibus, Sic potest pia Coniunctio
manere in familia coniugis impij. Deinde

CUF

L E P I S T O L A A D

cur talia coniugia diuellerentur, cum semper inter hos, qui dicuntur membra Ecclesiæ, aliqui sint coniuges impij. Nabal erat impius, Abigail pia. Et magis ad publicam pacem conducit, non distrahere coniuges. Semper autem gubernatorum consilia sunt συμβιβασικα, & quantum fieri potest, ea magis sequantur, quæ coniungunt uoluntates ciuium, sicut & Platonicum illud, si dextræ intelligatur, monet, οὐ δέ εἰ τοῖς τλῶ πόλις.

Postremo scandali etiam ratio habenda fuit. Si Euāgelium diuulsisset coniugium, quantō magis ab eo omnes moderati homines abhorruissent?

Respondet igitur Paulus, coniugia propter dissimiles sententias de Deo, non diuellenda esse, si modo persona impij non abiūciat alteram, & consolationem addit seu rationem: Sanctificatur uir infidelis, per mulierem fidelem, de quo dicto uariæ interpretationes confitē sunt. Sed uera & nativa hæc est: Sicut alias inquit, cibum sanctificari, pro eo quod est usum sanctum, hoc est, à Deo concessum esse credentibus: ita hic loquitur, Usus coniugis sanctum, & à Deo concessum es.

Cum

sem.
a Ec.
Na.
magis
distra.
oerna.
quan.
r, qua
scut &
igatur,
. .
abenda
igium,
ati ho
niugia
eo, non
impia
em ad
uir in
de quo
ste sunt
aliás in
uod eit
necessum
, Vsum
lum el
e, Cum

st. Cum pius tenet doctrinam Euangeliū,
& statuit se fide iustum esse propter Medi-
atorem, & Ecclesiam esse sparsam in hanc
confusionem generis humani inter malos,
& tamen politicam societatem retinen-
dam esse, ut colligi Ecclesia possit, & In-
vocationem & dilectionem in politicis
officijs exercendam esse: rectē & piē con-
iuge Ethnica utitur, et consuetudo illa Deo
placet. Sicut Esther piē utebatur coniu-
gio Assueri. Et Monica Augustini mater
piē utebatur coniugio mariti Ethnici. Et
soror Constantini coniugio Lícinij. Et
congruit hæc sententia cū illo Pauli dicto:
Omnia munda mundis.

Posterior ætas diuulsit Coniugia dis-
sentientium de Deo, ac addit Augustinus
Sophisma: Licet adulteram dimittere,
Licebit igitur colentem Idola dimittere,
cum Idolorum cultus etiam uocetur adul-
terium. Verum has recentiorum disputa-
tiones, quæ extant in titulo de diuortijs, &
apud Gratianum in causa 28, omittamus,
& potius Pauli doctrinam sequamur, quæ
consolationem proponit omni tempore
pjs salutarem. Semper enim multa sunt
coniugia, in quibus de Deo & de inuoca-
tione dissensiones sunt,

Extat

I. E P I S T O L A A D

Extat autem Lex Theodosij in Codice
quæ fieri diuertia cōcedit, non tantum pro
pter adulteria & desertionem, sed etiā pro
pter fœuitiam & insidias uitæ structas. De
hīs causis quæri potest, & Canones de ui
tæ periculis aliquid statuerunt. Et si au
tem nolo magis laxari uinculum coniu
gij, tamen cum lex diuina diuortium pro
pter impios & indomitos concesserit, li
piens magistratus dicens ius impijs & in
domitis, posset conscientiæ & uitæ pñ ho
minis ex ea lege consulere. Apparet enim
illam Theodosij legem graui consilio la
tam esse. Cum enim antea fierent diuertia
sine graibus causis, ut cuilibet libeat
more Turcico, & fierent re non iudicata;
Theodosius hac lege illam Ethnicam li
centiam astringere uoluit, & causas nomi
natim recenset, propter quas solas concedi
uult diuortium, & uetat ea fieri re non iu
dicata. Quod autem plures causæ no
minantur quam duæ, eius consilij aliqua
ratio fuit non uituperanda. Sed haec iudi
cio sapientum Magistratum & Pastorum
commendanda sunt, qui etiam querant, ex
quo fonte consulendum sit illi, qui propri
Lepram carere consuetudine coniugis co
gitur.

Hæc

Hæc de præcipuis quæstionibus
coniugiorum inserui huic præfationi, ut
usus Paulini textus magis conspiciatur,
Nunc ad textum redeo.

*Alioqui filij uestri effent
immundi.*

Ἐπεὶ γὰρ τὰ τέκνα ὑμῶν ἀκάθαρτα =
τὰ δὲ, νῦν δὲ ἄγια δέσποινται.

Interpretatio Septuaginta sic loquitur,
Ἀκάθαρτα uocat immunda, id est, prohibita,
ut dicimus, suillam carnem Lege Moysi
immundam esse, hoc est, prohibitam, aut
puerperam immundam esse, hoc est, cuius
contrectatio prohibita est.

Connexio antem argumenti hæc est:
Si non placeret consuetudo coniugalis, fi-
lij uestri essent Spurij, & eatenus immun-
di, ἀκάθαρτοι. At filij uestri non sunt Spu-
rij. Ergo consuetudo coniugalis Deo pla-
ceret.

Quomodo autem Spurij peculiari
modo fuerint immundi, ostendit Lex
Deut 23. Non ingredietur οὐδὲν
in Ecclesiam Domini usq[ue] ad decisi-
mam generationem, id est, ad nullam
functionem in Ecclesia admittatur.

E Sít igi-

I. EPISTOLA AD

Sit igitur hæc simplicissima sententia:
Nati non sunt Spurij, & non arcendi, ut
Lex Moysi arcebat. Igitur & consuetudo
coniugalis placet Deo.

Quod uero ex hoc loco Anabaptistæ
ratiocinantur, nihil esse peccatum Origi-
nis, & ex Sanctis nasci sanctos, id est, fa-
tum non reum, & sine labe Originis: Haec
non possunt ex hoc textu effici, & refuta-
tur in alijs locis perspicue. Iohan: 1. Et Ioh-
an: 3. clarè dicitur, neminem esse han-
dem uitæ æternæ, nisi renatum ex Spiritu
sancto. Hæc testimonia opponenda sunt
Anabaptistis.

Cur igitur Paulus hic uocat infantes
sanctos? Simplicissima est enarratio, &
immundicia, de qua Lex Moysi dicit. Non
sunt Spurij, arcendi ab Ecclesia,

Deinde si quis contendat, plus dici, in-
telligatur dictum de his, qui inserti sunt
Ecclesiæ Dei, uel per Baptismum, uel po-
Inuocationē filij Dei super eos, quia utrum-
que certum est, Apostolos inchoasse Ba-
ptismum infantum, & mulieres credentes
non amplius usas esse Ethnica inuocatio-
ne, & iustificatione infantum, ut semper in-
ter gentes etiam ritus aliqui manserunt,
quibus recens editi fœtus Deo commen-

D
ententias
cendi, ut
suerudo

baptistæ
n Orig.
est, fa.
nis: Hat
refutat.
i. Et lo.
sse han.
x Spiri.
enda sum
t infantes
ratio, &
cit. Non
esia,
is dici, in
serit sun
n, uel pa
nia utrum
oasse Ba
credentes
nuocatio
emper in
transerunt
commen
dat

dati sunt, ut Ἡλεθαῖαι indicant, quæ omnes celebrabant.

Non dubium est igitur puereras, quæ ueram Inuocationem norant, etiam uero Deo commendasse sibolem, imò aliqui natī baptizabantur, aliqui ad Ecclesiā adferebātur propter communem prestationem. Tales sunt inserti Ecclesiæ, & in eis fuit efficax Spiritus sanctus. Ideo ad eos pertinet dictum: **Taliū est regnum cœlorum.**

Affirmat igitur Paulus, & Consuetudinem piæ coniugis cum Ethnico marito, & liberorum procreationem Deo placere, quia propter fidem alterius coniugis concubitus sit mundicies, & procreati mundi. Imò natī etiam fiant sancti inuocatio ne piæ matris aut pij patris. Cogitemus magnum ardorem fidei in illa prima Ecclesia fuisse, & piōs uehementer abhorruisse ab Idolis. Ideo ualde consentaneum est, Ethnicos ritus, quibus infantes lustrabantur, statim abiectos esse:

ἢ πριτομὴ δυθερ 85.

Circumcisio nihil est.

IN hac parte capitū discernit moralia & Ceremonias, & Gradus uitæ politicæ, si-

E 2 cur

I. EPISTOLA AD

cut sēpē aliās repetitum est hoc discriben-
ut ad Galatas 5. in Christo Iesu nec Circumcisio aliquid ualet, nec præputium,
sed fides, quæ per dilectionem est efficax.

Bona opera moralia, eodem modo
necessaria sunt in omnibus. Hæc vocantur
hoc loco mādata. Et meminerit Lector hoc
dictum ad refutandos Antinomos, qui fini-
gunt, in Ecclesia nulla esse mandata, nullam
legem. Ideo autem moralia necessa-
ria sunt, quia sunt iusticia cordis, congru-
ens cum mente diuina, cuius imago esse
nostra Mens & Voluntas renata debet, ju-
xta illud: Dabo Legem meam in
corda eorum.

At Ceremoniæ Leuiticæ nihil ad nos
pertinent, quæ ad tempus in politia Mo-
saica institutæ fuerunt.

Deinde gradus uitæ politicæ, Domi-
nus, Seruus, Dives, Pauper, & similes, sunt
διδικτορες, & possunt in bonis & malis el-
se. Verum hoc seruetur, ut suæ quisq; uo-
cationi obtemperet. Item ne abutamur
his gradibus. Plorans, non succumbat do-
lori, deficiens a Deo. Lætus non effera-
tur, ut oblitus Dei indulget cupiditatibus,
ut sit in rebus secundis, ut dicitur:

LUXU

Luxuriant animi rebus plerunq; secundis.

Tandem igitur addit: Præterit figura huius mundi, id est, gestus mundani, uarij gradus uitæ, dominia, seruitutes, contractus.

Obserua etiam hic approbari contritus, & rerum dominia, cum approbat emptionem. De his omnibus facilè est iudicium ijs, qui norunt iusticiam, de qua concionatur Euangeliū, esse nouam & perpetuam lucem, iusticiam, & uitam in cordibus. Interea tamen in hac consuetudine ciuili utendum esse politicis ordinationibus eorum locorum, ubi uiuimus, si tamen congruant cum Lege naturæ.

CAPVT OCTAVVM.

Ἄνθεια δέ τοι πάλαι οὐθετώμενοί εἰσιν.

[Nitio mos consideretur, quem acceptum
a patribus Ethnici, postea etiam amissa
uera doctrina retinuerunt.

Cum in diebus Festis sacrificium fiebat, pars uictimæ incendebatur, pars erat propria sacerdotum, pars communis patrifamilias & cæteris, qui uictimas dederant. Et erant multa peculiaria certarum

E 3 fami-

I. EPISTOLA AD

familiarum sacrificia, in quibus cognati
frequentes conueniebant, & à Sacello ui-
ctimæ partes in suas domos afferebant, ut
senex apud Aristophanem in Pluto uici-
mæ partem domum affert. Aliqui etiam
ad Sacella unā cum sacerdotibus conuiua-
bantur. Credibile est autem, aliquos, qui
iam abiecerant cultum Idolorum, tamen
cognatis ad conuiua uocatos esse. Et uir
fieri potuit, quin mariti Ethnici conuiuo
interesset uxor pia.

In talibus casibus uidemus Paulum
aliqua ἐπιεικεία usum esse, ac permisso, ut
proximi interessent non sacrificijs, sed con-
uiujs. Aliqui autem, ut fit, illam permis-
sionem nimium laxabant, & uictimarum
carne uescerentur malo exemplo, id est,
inuitabant alios imbecilliores, ut ipsis quo-
que uescerentur, quorum conscientiae po-
stea turbabantur. Damnabant enim se,
quasi consuetudinem impiam confirma-
rent. Quandocunq; autem conscientia se
se damnat, iudicat se contra Deum facere.
Quare Fides excutitur, & impeditur inno-
catio.

Nunc igitur Paulus illam permissio-
nenem astringit, & hic tantum de Scandalo
concionatur, postea rursus in genere astrin-
git,

cognati
covo ui-
bant, ut
o uici
ui etiam
onuuiua-
uos, qui
tamen
. Et uir
onuuiuo

git, quia quoquo modo excusetur, tamen
aliquid in exemplo mali est. Nam consue-
tudo colentium Idola confirmatur.

Sed hic nominatim sit mentio huius
scandalī, quod eruditī mouebant imbe-
cilliores, ut uescerentur, Et horum postea
sauciebantur conscientiæ, ut uarij casus no-
stro tempore acciderunt, ubi imitatione
libertatis etiam in recte factis imbecilles
conscientiæ ualde turbatae sunt.

Obiurgat igitur Paulus doctos sibi pla-
centes, & audaces in rebus non necessa-
rijs, ut sunt multi propter ostentationem
suæ eruditionis, & sapientiæ. Et regulam
Rom: 14. traditam, hic repetit: Docet ne-
cessaria facienda esse: In non necessarijs ue-
ro, quæ tantum licita sunt, eam modera-
tionem seruandam esse, ne exempla no-
stra lœdant aliorum conscientias, aut la-
befactent communem concordiam, sicut
regula Iurisconsultorum recte docet:
Quod tibi non nocet, & alteri pro-
dest, id præstandum est. Iustum est
igitur astringere libertatem propter alio-
rum salutem, ut in itinere faciendo robu-
stus minus properat propter imbecilles
comites.

E 4 Hæc

I. EPISTOLA AD

Hæc regula, quæ monet seruandum esse discrimen inter necessaria & non necessaria, magnum usum habet in uniuersitate, & cohercit multa uicia, πολυπορεία, μοσύνη, arrogantiam, & alia.

Hæc est summa capitinis, quam recer-
sui. Cæterum dicta multa inserta sunt, quæ
doctrinam eximiam continent: Scientia
inflat, Dilectio ædificat. Hoc dictum
monet, Cognitionem non esse uirtutem,
nec opus placens Deo, sine obedientia uol-
untatis, ut etiam Philosophia docet, Co-
gnitionem non esse uirtutem. Sed necesse
est accedere uoluntatis conuersationem ad
Deum, qua uoluntas Deo subiicitur, &
habet προάρπεσις, seu ut loquuntur uisitati
bonum propositum recte faciendi, iuxta
illud: Diligas Dominum Deum tu-
um ex toto corde tuo.

Exstat hic etiam testimonium de ue-
ro Deo, patefacto in missione filij, crucifi-
xi, & resuscitati, discernendo ab omnibus
alijs numinibus, quæ extra hunc Deum
cogitantur aut coluntur. Nā huius testimo-
nij sententia exclusiva est, præter hunc pate-
factum Deum nihil aliud esse numen eter-
num. Deducit igitur nos in agnitione Dei

ad hunc

ad hunc unum, qui se patefecit datis promissionibus, editis miraculis, & missō filio. In hunc uult nos intueri inuocantes, & uult nos separare inuocationem nostram ab Ethnica, & alijs, Ideo sic locutus est: Vnus est Deus, Pater, ex quo sunt omnia, & unus Dominus Iesus Christus, quasi dicat, uolo excludi a diuinitate, gentium commentitios Deos, & affirmo unum esse Deum, Quem uero? & ubi agnoscendum? Hunc inquam, qui est pater Domini nostri Iesu Christi, & qui se patefecit missō filio. Cogitans igitur Deum, intuere hunc patrem & filium. Tribuit enim & filio diuinitatem, cum inquit: Per quem sunt omnia. Nec excludit Spiritum sanctum, sed ut dixi, exclusua opponitur omnibus commentitios numinibus, sicut plerunque in Prophetis dicitur: ut Esaiæ 44. Præter me non est Deus, dicit Iehoua rex Israel, id est, præter me patefactum in Israel.

CAPVT NONVM.

Prima pars & longior consumitur in
hoc præcepto: Docentibus Euangelium

I. EPISTOLA AD

gelium deberi uictum. Idq; præceptum
confirmat multis exemplis, & allegoria
Mosaica & mandato Christi.

Allegoria Mosaica hæc est: Non l;
gabis os boui trituran*t*. Hanc ima-
ginem ritus seruandi in armento elegante
transfert ad homines, qui faciunt operas.
Ut necesse est armentum pasci, ita multo
magis hominem, cuius laboribus frui-
mur, ali necesse est.

Quod autem inquit: Num boues
Deo curæ sunt; non tollit prouidenti-
am, sed hoc tantum dicit: Non scribi le-
ges boum causa, sed disciplinæ hominum
causa, uidelicet ut homines discant iusta
officia.

Addit autem Paulus, se hoc iure non
usum esse, ut ali se à Corinthijs peteret, ne
maleuoli hac calumnia Euangelium de-
formarent, circumferri doctrinam, quæ
Doctoribus aucupium esset quærendæ pe-
cuniæ, & ut uitet calumnias, ait se etiam
multa tolerare, quæ non necesse erat ferri,
ubi suo exemplo docet, gubernatorem
oportere & necessaria facere, & perferte
non solum fœnitiam Tyrannorum, quam
depellere non potest, Sed etiam iniurias
amicos.

amicorum, quibus cum aduersari posset, tamen eas condonet communi tranquillitati, ne alienentur uoluntates, quæ retineri & prouehi possunt. Ideo inquit: $\tau\alpha\sigma\tau\alpha\sigma\gamma\omega\mu\nu$, quod significat, aut onus impositum sustinere, ut columnæ sustinent fastigium, aut Capere, ut uas capit congiūm uini. Sed prior significatio de onere ferendo hic est accommodator. Non solum tolero fæuicium Neronis & Pharisœorum, sed etiam sustineo aliud onus, scilicet fratrum morositates & ingratitudinem, & meum dolorem dissimulo. Docet igitur exemplo suo illustri, necessariam esse gubernatori $\epsilon\tau\omega\iota\kappa\epsilon\iota\alpha\rho$, multas multorum infirmitates & iniurias tolerantem. Sicut postea dicit: **Omnibus omnia factus sum.** Et sæpè citatur dictum illud contra nimiam seueritatem, quod extat in græcis Epistolis: "ιδι μιμορλιν τά ὄργανα, οὐ δέ φωνῇ μᾶλλον ἀνεμίνα, ἐκρίπτεται δὲ μᾶλλον ἐτιτφνόμενα. Ησχή γυν ἐώι τῷ θεῷ φατανῶμ ταυτῷ. οὐ μὲν γαρ ἀνεστρέψιαφωνίᾳρ ἐμποιόσα τῆς πειθαρχίας, οὐ δε ἐπίτο σιετῆς ἀνάγκης, διαλυσιρ τῆς φύσεως. Οι ἐπὶ τότε δε νοέμη, μέτορ ἐώι πᾶσιρ ἔρισομ."

De

I. EPISTOLA AD

De hac ipsa Aequitate sāpē præcipit
Spiritus sanctus, ut Ecclesiaste 7. Ne sis
iustus nimis. Et Paulus de sese inquit;
Sapientibus & insipientibus debitor
sum, id est, attemperare me ad captum
imbecillium debo, nec statim acerbè per-
fectionem postulare. Et 1. Thessal: 2. Vi
nutricula foui infantes. His concionibus
de æquitate obtemperemus, & amicorum
infirmitates toleremus publicæ concor-
diæ causa, ut usitatè dicitur: Mores ami-
ci noueris, non oderis. Hanc senten-
tiam in hoc capite, & postea aliquoties re-
petit Paulus, interim tamen retinet regu-
lam, oportere necessaria facere. Ideo dicit:
Væ mihi, si non euangelizauero,
Et hoc ipsum dictum testatur, obedienti-
am præceptorum necessariam esse, & non
quiddam ἀδιάφορον, ut Antinomi fin-
gunt.

πᾶς δὲ ὁ ἀγώνιζμός εγος.

Omnis autem qui certat.

Prostquam antea multa dixit de æqui-
tate attemperante ἀδιάφορα ad utilita-
tem eorum, interim quos uiuimus: Nunc
generalem regulam in omni uita necessa-
riam

riam addit, quæ continet doctrinam de Diligentia, quæ est prudentia in prospicendo fine, & medijs ad finem, & intentio animi in medijs illis parandis & tuendis. Estq; hæc regula: Sic curras, ut metam prospicias, & media ad eam metam recte ducentia. Hæc commonefactio etiam in Ethicis proponitur, & cum in tota uita necessaria sit, tamen sœpè stulticia nostra aut prauis cupiditatibus contra eam facimus, et quasi extra uiam currimus. Hos errores intelligi necesse est, ut caueri possint. Sit igitur uirtus Diligentia, ut dixi, deliberatio, de fine, & de medijs, & quædam uoluntatis contentio, & constanza in tuendis medijs.

Vicia opposita sunt, Ignauia & ἀνπεγμοσύνη orta ex uarijs causis, ex natura inquieta, ex pertinacia, ex ambitione, ex auaritia, ex cupiditate dominandi, ex emulatione & similibus morbis.

Scipio in suo cursu hunc finem intuetur, ut patria sit beata, eligit media, labores militie, & legitima imperia, & non concupiscit potentiam contra leges, aut ulla extra ordinaria commoda, Imo ne turbet patriam

I. EPISTOLA AD
patriam cedit turbulentis ciuibus, & iniu-
rias accipit.

Habet eundem finem propositum Pe-
tricles, ut beata sit patria, & antecellat reli-
quæ Græciæ. Sed media non recte eligit,
& peccat iniusta pertinacia, cum durior
edicta proponit aduersus Aeginetas, & ir-
ritat Lacedæmonios.

Alcibiades, Pompeius, & multi alii,
de fine & de medijs errant. Se uolunt sum-
mos esse, non beatam patriam, & multis
contrarijs consilijs ipſi ſibi exitium acce-
ſunt. Alcibiades nunc cum ciuibus nunc
cum Lacedæmonijs ſentit, nunc Tiffapher-
ni, nunc Pharnabazo amicus est.

Iam conferamus exempla in Ecclesia.
Ieremiæ, Baptiste, Paulo, meta proposita
eft, ut doctrina purè propagetur, propter
gloriam Dei, & ut ipſi ſalui fiant. Ad hunc
finem eligunt media, ſuſtinent labores do-
cendi, ubi poſſunt, inuitant bonis exem-
plis auditores, conſirmant dociles, tolerant
rudiores, frenant omnes cupiditates, ne
aut doctrinam deforment, aut turbent Ec-
clesiam, aut Deum offendant.

Econtra Carolostadius eti finem pro-
positum habet, ut doctrina Euangelij pu-
rè propagetur, tamen de medijs ſæpè er-
rat,

rat, tumultuatur de articulis aut falsis, aut non necessarijs, damnat omnia forensia officia, & leges Romanas, pugnat de necessitate Stoica, sæpè obsequitur suis cupiditatibus, iracundiæ, ambitioni, avariciae, & alienat auditores, & offendit D E V M. Etsi igitur studium habet inconsultum, tamen ad metam non peruenit.

Plus peccant, qui nec finem iustum intuentur, nec media recte querunt, ut Monetarius, rex Anabaptisticus, pontifices, qui non hoc querunt, ut doctrina recte propagetur, aut ut Ecclesia beata sit, sed ut ipsis potentiam aut opes sibi parent, aut defendant, aut ut uolupratibus tuto fruantur, & ad multa contraria & impia consilia decurrunt,

Iam facile est intelligere textum: Omnes currunt, sed unus accipit præmio, scilicet qui direxit mentem, consilia, & voluntatem ad iustum finem, quem infra nominat: Omnia ad gloriam Dei facite, & non sitis scandalo Ecclesiæ, id est, qui præcipue hoc uult, ut Deus ure inuocetur, ut Ecclesia beata sit. Et media recte eligit, recte docet necessaria, frenat cupiditatem.

I. EPISTOLA AD

cupiditates priuatas. Et sic currit Paulus,
ὤσδικὸς ἀδικωτός, non cœco impetu, sine co-
gitatione finis, non sine prudentia eligen-
te media salutaria, non inconsulto studio,
ut currere his annis multos uidimus, non
malos homines, sed media non recte eli-
gentes, ut Huttenum & alios.

Οὐτως πυκτεύω.

Sic pugno.

VT prior similitudo à uago cursu sum-
pta est, ita hæc sumiturā pugile, qui
non ferit Antagonistam, sed aberrans, ce-
stum incutit uicino aerī. Sed sententia ea-
dem est. Significat enim & hæc simili-
tudo eos, qui aut nullo fine proposito tu-
multuantur, ut multi fanatici, & alijs leuis
homines: aut etiam si uerum finem intuen-
tur, tamen media uel negligunt, uel non
recte adhibent. Tales cum frustra laborent,
dicuntur & ipsi aerem uerberare. Ut in
publica gubernatione aerem uerberant
Doctores, qui de non necessarijs & incer-
tis dimicant, cum interea relinquant ne-
cessaria, ut qui litigant de forma uestis in
Liturgia: Aut in priuata uita Monachi
quærebant multos inutiles ritus. Ut ab-

stinentia

stinentia carthusiana à carne, prorsus est aet
erem uerberare.

Rursus laxare frenum ambitioni, aut
malevolentiae, & tamen præ se ferre studi-
um religionis, etiam est aerem uerberare.

Hæ imagines, cursus, & pugilum cer-
tamen, pingunt diligentiam prospicien-
tem finem & media, quia cursum oportet
intueri metu, Pugil feriat antagoni-
stam.

Et uterque uideat media, suo certami-
ni necessaria,

Iam igitur de medijs loquitur, dicit se
frenare uiciosas cupiditates, ambitionem,
cupiditatem uindictæ, auariciam, incendia
libidinum. Vsus est autem insignibus
verbis: Multo plus est ὑπωτιάζειν, quam
frenare. Nam ὑπωτιά signifikat tumores
ortos ex plagiis. Inde est ὑπωτιάζω adeo
duriter tundo corpus, ut partes quassatæ tu-
mescant, & siant liuidæ, quorum utrumq;
eo sit, quia percussione sanguis ex proprijs
ialis excutitur, & circa locum ictum con-
currat, ubi destitutus suo calore, fit pus.
Esi discrimen traditur inter hæc: ὑπωτιοψ
macula, ὑπωτιοψ purulentum, & τελιώ-
ματα liuores: tamen uicina sunt, sicut
effectus coniuncti sunt, scilicet putrefa-

F ctio,

I. EPISTOLA AD

ctio, & cutis pallor seu liuor. Significat igitur Paulus duras repressiones affectuum, quæ cum aliquo dolore fiunt. Vt tollerantia in dissimulanda obtrectatione, & in ferendis iniurijs, quæ reprimit gloria aut vindictæ cupiditatem, non potest prestatari sine acrisensu doloris, ut inquit Iuninalis :

At vindicta bonum est, uita iucundius ipsa.
Reprehendit aliquis ualens autoritate sententiam à te recte traditam, & uidetur aliquid de tua autoritate detrahere, hanc iniuriam sæpè prodest dissimulare, sed sine dolore id fieri non potest. Ita cæteri affectus ardenterores non sine dolore reprimuntur, Ira, Amor. Si es incensus iusto amore, uitanda est consuetudo, oculi regendi, auertenda mens est labore aliquo seu studio, quod assiduitatem aut intentionem flagitat. Hæc omnia uocat duritatem tundere corpus, & in Seruitutem redigent, id est, cogere, ut mentis iudicio facile obtemperent cor, oculi, lingua et cetera membra. Hæc se facere inquit, ne amittat habitudinem uitæ æternæ. Hic rursus admonet, nouam obedientiam necessariam esse, nec esse quiddam ἄδικόφορο.

Cum

Cum autem nonnulli hunc locum ci-
tarint ad confirmando Monachorum ex-
ercitia, pauca etiam de ea accommodatio-
ne dicenda sunt.

Paulus in genere loquitur de necessa-
ria & seria cupiditatum repressione, non
loquitur de Ceremonijs & Simulatione.
Ut non ideo reprimit ambitionem Tece-
lius, quia sordidam uestem Monachorum
gerit. Sic non ideo reprimit flamas amo-
ris, quia non comedit carnes die Sexto.
Vera ac seria diligentia cohervendi uicio-
s cupitudines semper est necessaria. Ut
Temperantia semper est necessaria, inedia
certorum dicrum, non est necessaria, sed
suo cuiuscippe iudicio relinquatur. Loqui-
tur autem de uirtutibus necessariis, & te-
ris earum exercitiis, de reprimenda ambi-
tione, Ολονομία, iracundia, aemulatione,
avaritia, de extinguendis incendiis libidi-
num, & alijs malis.

CAPVT DECIMI

M V M.

Postquam ingressus est in hanc com-
monefactionem de Diligentia bene
operandi, iam attexit longam concionem,

F 2 in qua

I. EPISTOLA AD

in qua confert Ecclesiæ tempora, lapsus, & pœnas, ut nos excitet ad studium retinendæ iusticiæ, & ad cauendos lapsus. Est hæc sententia: Ut patres perierunt ruzentes contra conscientiam, ita & uos peribitis, si similes lapsus admittetis. Igitur magna cura & uigilantia retinet iusticiam uobis donatam. Hæc est argumenti summa.

Primum igitur docet, in reconciliatis nouam obedientiam necessariam esse, ut sæpe dictum est.

Secundo monet, omnibus temporibus esse Ecclesiam Dei similem, scilicet cœtum, in quo sonat ministerium Evangelij de Mediatore, & per quod multi reconciliati sunt hæredes uitæ æternæ. Et quanquam uox ministerij eadem est, tamen externa signa differunt, ut Circumcisio & Baptismus. Mutantur enim, ut nouitas signi sit commonefactrix de noua instauratione doctrinæ. Sunt etiam diffimiles politiæ diuersis temporibus. Sed ærumnæ sunt similes, & gradus hominum, Alij perseverat in fide, alij labitur, et in his aliqui lapsi rursus conuertuntur, ut Aaron, David, Aliqui lapsi pereunt, ut Saul, Chor,

Dathan

Dathan & alij. Hanc imaginem Ecclesiæ
veteris uult nos intueri.

Hinc tertio discimus, uerè reconciliatos posse labi, & rursus amittere Spíritum sanctum, Gratiam & Fidem, quia hic clare dicit, omnes baptizatos esse, id est, receptos externis testimonijs, nube tegente populum, & undis stantibus in mari. Hæc miracula fuerunt Sacra menta, testificantia hunc populum recipi. Et Paulus utruncq; facit Typum Baptismi.

Quod autem inquit: In Moysen baptizatos esse, intelligatur ministerio Moy si baptisatos esse, quia necesse est scire, Verbum, quod amplectimur, diuina auctoritate traditum esse. Ideo nominatur in ea Ecclesia Moyses, qui illustribus testimonijs uocatus erat.

Et omnes eundem cibum spiritualem manducarunt, & eundem potum spiritualem biberunt.

Hic clarè affirmat, credentes in Ecclesia Moysi uerè reconciliatos esse, & à Spiritu sancto renatos. Interpretatur n. potum: Biberunt ex spirituali comitante eos petra, petra autem erat Christus. Hic affirmat, filium Dei affuisse populo, &

F 3 dedisse

I. EPISTOLA AD

dedisse potum, non modo corporibus, flu-
entem ex rupe, sed etiam mentibus spir-
itualem, scilicet Spíritum sanctum. Expre-
scē enim inquit, petram unā euntem fuisse
Christum. Hoc testimonium necesse est
meminisse, ut sciamus semper Ecclesiae in-
terfuisse, interesse, & interfuturum esse si-
lum Dei, Sicut ipse dicit: Pater meus
usq[ue] modo operatur, & ego operor.
Item, Maneo uobiscum usque ad
consummationem seculi. Nominat
autem eū petram, alludens ad iuga mon-
tium, ad quæ iter fecerunt, ex quibus flu-
men aquæ erupit, ipso Messia fundente eos
fontes, qui aderat. Est autem Christus ru-
pes fundens fontes, quibus redditur no-
bis uita æterna.

αλλα δικ ζν τοις πλείοσι μ αυτ ἐν-
δόκησε μ θεός.

*Sed non in pluribus eorum be-
neplacitum erat Deo.*

CVM antea dixisset receptos esse om-
nes, scilicet credentes, cum illa ingen-
tia miracula exhibita essent, quibus Deus
testificatus fuerat uere hunc populum Ec-
clesiam

desiam suam esse: Nunc addit alteram sententiam de lapsis, multos scilicet lapsos non placuisse Deo, scilicet propter delicta, quæ postea secuta sunt, ut deinceps Paulus delicta quædam recitat.

At Phrasis simpliciter intelligatur: Multi displicerunt Deo, scilicet propter lapsus. Nam ἐυθοκέμ est bene affici erga aliquem, seu delectari aliquo, ut ἐυθοκεῖ οὐχίς ξένος, bene afficiebatur erga hospitem. Sic & illud accipiatur: **Hic est Filius meus dilectus, quo delector.** Affirmat enim pater, se & amare filium, & letari hoc filio, que cum cogitamus, abiiciantur Stoicæ imaginationes de Deo, & statuimus, ut in hominibus sunt σόγγοι erga natos & parentes, ita uerè esse in patre eterno & filio amorem, lætitiam, etiam si nescimus, quomodo hæc in diuina natura flagrent. Esse tamen non dubium est, & σόγγοι in nobis sunt uestigia diuini amoris erga filium, nobis insita, ut aliquo modo commonefaciant nos de Deo, qualis sit, & quomodo erga filium & erga suas creatureas affectus sit.

Hæc de uocabulo ἐυθοκέμ obseruanda sunt,

F 4 da sunt,

I. EPISTOLA AD

da sunt, de quo uariæ interpretationes ab alijs traduntur.

In recitatione delictorum exempla populi Israel & poenas proponit, ut significet, similia peccata subinde uagari in Ecclesia, & sequi poenas similes.

Etsi autem uniuersaliter in uno delicto multa insunt, seu uni multa copula sunt: Tamen genera discernuntur, quia dissimiles occasiones sunt, quæ miscent alias alia facta cæteris peccatis, quæ alioquin concurrunt.

In omnibus delictis populi in deserto sunt horrenda ingratitudo, diffidentia, impatientia seu fremitus aduersus Deum. Sed alias accedunt alijs lapsus. Et hic nominantur ordinè hæc genera:

- I. Intemperantia.
- II. Idolorum cultus.
- III. Scortatio.
- IV. Tentare Deum,
- V. Et murmuratio.

Intuetur autem Paulus historias populi Israel, ut dixi, quia simul nos de patribus commonefacit.

De Intemperantia extat historia apud Moysem in Numeris capite 11. Vbi popu-

lus f
Nec
præs
cata
cum
ex A
missa
polit
Deu
nec r
rum
hum
Aeg
ente
ocre
Cun
bor
con

&a
sm
dur
mi
co
sio
illu

lus fastidiens iam Manna adpetit carnes,
 Nec efsus carnium taxatur, sed fastidium
 præsentis doni. Et concurrunt multa pec-
 cata ut dixi: Ingratitudo populi, qui
 cum à Deo tantis miraculis eductus esset
 ex Aegypto, & sciret iam se in terram pro-
 missam patribus duci, ubi pulcherrimam
 politiam tanquam sedem Ecclesiæ certam
 Deus conditus erat: Nunc nec Deum
 nec miracula recordantur, sed tædio itine-
 rum fracti irascuntur Moysi, queruntur se
 humano consilio, & ipsius Tyrannide ex
 Aegypto eductos esse. Sunt & inobedi-
 entes, ut ostendit impatientia, quia medi-
 ocrem laborem itinerum recusant ferre.
 Cumq; mediocris copia sit uictus, nec la-
 borent fame, fruuntur enim Manna, non
 contenti sunt hoc dono Dei, sed appetunt
 delicias.

Hanc intemperantiam, cum quidem
 & alia peccata accedunt, punit Deus. Et
 similia peccata subinde in Ecclesia acci-
 dent, ut nunc, quia difficultates in re fa-
 miliari, & potentum aduersus nos odia &
 contemptum experimur propter profes-
 sionem Euangeli, multi appetunt suave
 illud ocium & splendorem, quem habu-

F 5 erunt

I. EPISTOLA AD

erunt ante emendationem doctrinæ. Imo aliqui abutuntur Euangeliō ad augendam intemperantiam, & auaritiam, & ad ostentationem, & splendoris amplificationem. Secutæ sunt igitur poenæ, bella & aliae calamitates.

Secundo nominatur adoratio Idolorum. Et uerba sumuntur ex Moysi cap. 32. Exodi, ubi populus ociosus & securus iubet fabricari Idolum. Nec dubium est populum Israel imitatione Aegyptiorum fabricasse uitulum, quia Aegypti coluerunt APIN specie tauri, propter agriculturam. Et sœpē homines ad usitata Idola relabuntur. Præcipue uero hic consideretur, quanta sit hominum miseria, quod post tanta miracula populus tamen recipit Idoli cultum, quem sciebat à Deo damnatum esse, & quod Aaron assentitur.

Causam uero narrat: Sedit populus manducare & bibere, & surrexit ludere. Id est, in luxu & in ocio homines frigidius inuocant Deum, & maiore audacia fingunt opiniones de Deo, ut sœpe accidit in Ecclesia. Samosatenus, Arius & similes, cum in magna securitate uiuerent, nouas opiniones petulanter ex cogita-

cogitarunt. Et his proximis annis multi furores opinionum extiterunt. Et illi ipsi, qui antea uehementissimē uociferati sunt contra Ceremonias, nunc restituunt Mis-
sam, in qua sciunt manifestum Idolum esse.

Tertio de Scortatione intuetur Paulus historiam in Numeris cap. 25.

Quarto nominat peccatum: Tentare Christum, cuius exemplum est in historia in Numeris cap. 21. Vbi fit mentio serpentum, & Exodi 17: Vsus est Moyses his verbis: Cur tentatis Dominum.

Etsi autem hoc peccatum, tentare Deum, ualde atrox est, & saepè accidit, tamen quia obscurius est, declarationem addemus ex collatione hoc modo.

Differunt Murmuratio & tentare Deum. Murmuratio enim est impatientiae, quae est inobedientia irascens Deo in ærumnis aut poenis. Hanc inobedientiam intelligimus utcunq;, quia saepè & in sanctis existunt tales fremitus & indignationes, ut in Iob, Ieremia & alijs.

Sed tentare Deum addit aliud peccatum maius. Non tantum est irasci Deo, sed etiam insuper addere uel negationem,

uel

I. EPISTOLA AD

uel correctionem, fiducia propriæ sapientiæ, ut in Exodo addunt negationem; Est ne Dominus inter nos an non? Vbi contradicunt manifestis miraculis quasi decepti sint, Et tota hæc eductio, plena mirabilium testimoniorum Dei, fuerit impostura.

In Numeris capite 14. addunt correctionem horrendam ex sua sapientia, uolunt nouum ducem eligere, a quo reducantur in Aegyptum. Postea utcunque repressi, uolunt pergere & præliari cum hostibus, cum quidem tunc Deus prohiberet. Ita sæpè humana sapientia peccat, quæ iubet Deus, non uult facere, & querit alia, quæ prohibet. Achas non uult parere uocî Esaiæ, in qua Deus promittit ei auxilium. Postea querit impiorum regum auxilia, quæ sunt ipsi & nō gno perniciosa; Esaias dicit: In silentio & spe fortitudo uestra. Sed multi propter impatientiâ & diffidentiam querunt remedia iniusta. Tales correctiones sunt tentare Deum.

Hæc interpretatio congruit cum sententia, Matth: 4. Vbi cum Diabolus esset suasor, ut Christus omissis gradibus deinceps

dēñceret se de fastigio templi per aerem,
respondit Christus: Non tentabis Do-
minus Deum tuum. Perspicuum est
enim hoc uelle Christum: Non sunt fa-
ciendae correctiones ordinationis diuinæ
humana curiositate, sed homo sciens man-
datum & ordinationem Dei, manere in-
tra has metas reuerenter debet, & Deo
gratias agere, & ei obedire. Ut cum sci-
amus mandatum & ordinationem Dei es-
se, ut homo uitam cibo & potu foueat, ut
in primo & secundo capite libri i. Moysi
scriptum est, facheret peccatum huius gene-
ris, id est, tentaret Deum, si quis nollec
tū cibo & potu.

Sic sine ulla dubitatione peccant &
tentant Deum, qui omissa diuina ordina-
tione coniugij, querunt cœlibatum, et qui-
dem fingunt, id opus esse excellentem cul-
tum Dei.

Sic & in Actis cap: 15. inquit Petrus:
Quid tentatis Deum, imponentes
fugum super ceruices discipulorum?
Hic manifesta est correctio. Sciunt ex Eu-
angelio remitti peccata, & reconciliari ho-
mines, reputari iustos, sanctificari, & fieri
hæredes uitæ æternæ propter filium Dei.
GRA-

I. EPISTOLA AD

GRATIS, Fide, non propter Ceremonias Moyſi, ſciunt finem esse politiae Moſaicæ, ſciunt promiſſionem Gratiae penitentia ad Israelitas & ad gentes. Sciunt etiam nequaquam homini licere cultus instituire, ſicut scriptum eſt: Fruſtra colunt me mandatis hominum. Quanquam autem hæc omnia norunt, tamen aliqui humana sapientia uolunt stabilire & amplificare politiam Mosaicam, cogitant pulchrum eſſe, Ecclesiæ gentium imitari ſontem, eſſe ſimiles ritus, & hanc Poedagogiam eſſe honestiorem, ſicut ingeniosi inter conuersos ex Iudeis, & amantes patriam pro ſua imaginatione multa concinna argumenta excogitat poterant. Tales correctiones ortas à sapientia humana contra ſapiențiam Dei iam Ecclesiæ patefactam, nominat Petrus tentare Deum.

Sic tentat Deum is, qui audito Evangelio de remiſſione peccatorum gratuiter propter Mediatorem, non uult acquiescere, ſed currit in Eremum, excogitat monachatum, aut ſimilia opera. Tales contumelias prorsus ſunt tentare Deum.

Hæc exempla non obscurè declarant hanc appellationem, tentare Deum, acſendum

endum est, id peccatum esse non ignorantie lapsus, sed scientis, qui ἐκ προσερέσεως fiducia suae sapientiae, iusticiae, aut uirium, discedit à mandato & ordinatione diuina, tanquam certans cum Deo sapientia aut uiribus proprijs, uidelicet, aut negans esse Deum, aut opera Dei, cum sit aliter conuictus, aut corrigens ordinationem Dei humanis consilijs. Negant Israelitae, se à Deo eductos esse, & contradicunt manifestis testimonij Dei propterea, quia non omnes euentus respondent ipsorum imaginationibus. Peccant igitur impudentia, quia Deo nolunt obedire, & deinde addunt nouum & atrocius peccatum, negant esse opus Dei, de quo conuicti erant certissimis miraculis, negant Moysen esse ducem à Deo constitutum, sed uociferantur eum esse impostorem.

Talia peccata sœpè accidunt priuatim & publicè, in cultibus, actionibus & doctrina.

De cultibus exempla manifesta sunt. Monachi relictæ uia à Deo ordinata, finiunt sua uota meliores cultus esse, & mereri remissionem peccatorum, & esse perfectionem.

De

I. EPISTOLA AD

De actionibus uia ordinata est à Deo,
ut Pastores recte doceant Euangelium, ne
quærant imperia, nec moueant bella pra-
textu ministerij Euangelici, sicut Roma-
ni Pontifices fecerunt & faciunt, & sicut
Struthio & Monetarius ferebant nouas le-
ges, & mouebant seditiones, ac somnia-
bant se pulchrum statum uelle constitue-
re.

De doctrina curiositas omnibus tem-
poribus habet exempla. Semper enim
multi discedunt à Verbo Dei, & querunt
uel concinniores opiniones, uel arguто-
res, ut Samosatenus corrumpit dictum Io-
hannis : In principio erat Verbum.
Monachi corruperunt dictum, Fide iu-
stificamur, scilicet formata.

ἀπώλοντο ὑπὸ τῷ ὄλοθρευτῷ.

Textus in Numeris capite 14. inquit,
Exploratores omnes præter Iosuam
& Caleb subita nece coram populo diui-
nitus imperfectos esse, & consentaneum ei
multos sediciosos alios simul extinctos es-
se. Hæc facta sunt per angelum, quem
nominat ὄλοθρευτόπ. Et sumptam esse ap-
pellationem

à Deo,
im, ne
la pra.
Roma.
& sicut
ouas le.
omnia
nstitue
us tem.
er enim
quærunt
argutio.
tum lo.
erbum,
ide iu
8.
t. inquit,
er Iosuam
ulo divi.
neum eti
nctos el
in, quem
n esse ap
lationem

pellationem existimo ex 12. capite Exodi, ubi dicitur: Non sinet ingredi perscussorem תְּהִרֵתָה, quo uerbo & in historia de Sodomis textus utitur, & significat propriè ὁ λοθρευτός perdentem & delectem aliquid. Ideo & Ebreos undecimo usus est eodem uerbo de angelo eunte per Aegyptum.

Exequitur autem Deus poenias etiam per sanctos angelos, ut in historia de Sodomis manifeste dicitur:

ταῦτα δὲ πάντα τύποι σωμάτων οὐλείνος.

Cur inquit, Typi, cum hæ poenæ non fuerint figuræ, sed manifesta supplicia scelerum? Item, Cur dicit, ipsis accidisse ut Typos?

Respondeo: Vocabulum: Ipsi, non est necesse referre ad Typos, sed ad uerbum: Acciderunt. Hæ poenæ obruerunt ipsos, id est, inter ipsos hæc facta sunt.

Sed cur nominat Typos?

VEL generaliter dicit typos pro exemplis, uel quia omnes corporales poenæ sunt typi, id est, signa æternarum poeniarum, quæ sequuntur, nisi fiat conuersio ad Deum. Quia corporales poenæ principia-

G liter

I. EPISTOLA AD

liter ad hoc ordinatæ sunt, ut sint commo-
nes factio[n]es de iusticia & ira Dei, postea
etiam sunt ad hoc ordinatæ, ut proficiat
pacem inter homines.

Hoc igitur uult dicere Paulus: Illæ
pœnæ, quas recitat historia, fuerunt figuræ
significantes Deum uerè irasci similibus
peccatis in Ecclesia omnibus temporibus,
& æternas pœnas secuturas esse, nisi sit
conuersio, sicut uniuersaliter docet vox
diuina, corporales pœnas esse commone-
factio[n]es de Pœnitentia, ut insrā Paulus
inquit: Cum iudicamur, à Domino
corripimur, ne cum hoc mundo
damnemur. Item, Vexatio dat in-
tellectum.

Ὥσπεδοκῶρεσάναι, Βλεπέτω
μὴ πέσῃ.

*Ideo qui se existimat stare,
videat ne cadat.*

Admonitio utilis est, in qua primum
hoc considerandum est, renatos polli-
labi, & amittere gratiam & Spiritum fan-
ctum, ut manifeste inquit Christus in pa-
rabola Matth: 12. Et exempla manife-
sunt, Adam, Aaron, Saul, David, & aliqui

resipiscunt, ut Adam, Aaron, Dauid, aliqui
sine pœnitentia perseuerant in suis furori-
bus, & ruunt in æternum exitium.

Tumultuantur autem de hac quæsti-
one Anabaptistæ multis modis. Aliqui
negant electos labi posse. Aliqui negant
eos effundere Spiritum sanctum, etiam si
labantur. Aliqui dicunt Saulem et alios non
electos, nunquam habere ueram fidem.

Sed his omnibus opponamus hoc
commune dictum Pauli: Qui stat, uides
at ne cadat. Electos posse labi & amit-
tere Gratiam & Spiritum sanctum, testan-
tur tristissima exempla Adæ & Aaronis,
de quo dicitur Deut: 9. capite: Aduersus
Aaron ualde iratus est Dominus, & uolu-
it conterere eum. Et sunt ualde multi plu-
rimorum Sanctorum tristes & atroces la-
pus, ut Dauidis, Salomonis, Petri & alio-
rum, ex quibus tamen reuocati per Pœ-
nitentiam fide eriguntur, & rursus donan-
tur Gratia & Spíritu sancto, & fiunt hære-
des uitæ æternæ.

Et Christus sciens ingentem imbecil-
litatem hominum, iubet remittere Septua-
gies septies, Matth. 18.

Itaq; explodendi sunt errores Catha-
G 2 torum,

I. EPISTOLA AD

rorum, & non sunt extenuandi sanctorum
lapsus, Sed potius doctrina tota de peni-
tentia cognoscenda & exercenda est.

Quod autem in aliquibus, qui initia
fidei habuerunt, & postea lapsi non rede-
unt, fides illa, priusquam excutitur, uen-
sit, dictum Petri testatur 2. Pet: 2. Ille-
bris capiunt eos, qui uerē effugerant, ποιη-
σάντως ἀποφυγόντας. Item, Cum enim
hi, qui effugerant contaminationes mun-
di in agnitione Domini & seruatoris Iesu
Christi, rursus h̄isdem implicati succum-
bunt, fiunt eis postrema deteriora priori-
bus.

Et Matth: 12. Dominus expresse di-
cit, expulsum fuisse immundum Spiritum,
& domum purgatam & ornatam. Hac
de uere iustificato dici, non dubium est, Et
Saul uerē iustus fuit, quia Textus dicit:
Spiritus Domini recessit a Saul. Ne-
tales dicerentur lapsi, si nunquam iustifi-
sissent. Hac breui admonitione hoc loco
contenti simus.

πειρασμός ἐμάς δύκείληφεμ, εἰ μή
δινθρώπινος.

Tentatio vos non apprehen-
dit, nisi humana.

AN

Antithesis cogitetur temptationis humanae & diabolicae. Ac mitigat Paulus obiurgationem Corinthiorum, ut eos consoletur, ne fracti desperatione prorsus a Deo deficiant.

Quanquam autem erat atrox peccatum, quod supra recitauit de incesto, qui cum Nouerca consuetudinem habuit, & alij alia peccata admiserant, certabant aemulatione & odijs: tamen uult hæc peccata discerni a blasphemis, sicut Iohannes discernit peccata ad mortem, a peccatis non ad mortem.

Tentatio Diabolica est, quando Satanias in cor ingreditur, uel, sicut in Luca dicitur, quando Satanas rapit Verbum Dei ex corde hominis, ut Epicureus contemptus Dei, ut in Rhapsace, aut odium & ira aduersus Deum, ut in Saule, seu oppugnatio ueritatis, seu rabiosa propugnatio impj dogmatis. Tales fuerunt temptationes Cain, Saul, Iudæ, Samosateni, Arij, & similium, accensæ Diabolo impellente mentes, & confirmante tenebras, & sicut de Iuda scriptum est, Diabolo ingresso in cora eorum.

Etsi autem hoc ingens malum non

G 3 CORI-

I. EPISTOLA AD

comprehendi potest iudicio rationis, quan-
ta miseria sit, dominari Diabolum in cor-
de hominis: tamen cum manifesta sint di-
cta in narrationibus Propheticis & Apo-
stolicis, expauescant omnes homines, co-
gitatione tanti mali, & perant, ut filius Dei
depellat Diabolos, iuxta illud dictum:
Nemo rapiet oves meas ex mani-
bus meis.

Tentatio humana est dubitatio, ut
error uel lapsus ab humana infirmitate or-
tus, nondum ita confirmato surore, ut
mens sit Epicurea, aut accedat persecutio
agnitae ueritatis aut odium Dei. Valde
tristis lapsus fuit Dauidis, & Diabolus ei
non leuiter insidiatus est, sed tamen non
potuit eum impellere ad Epicureum con-
temptum uel odium Dei, ut Saulem im-
pulit.

Fortassis intuetur Paulus in hac ipsa
descriptione discrimen primi sceleris Dia-
boli, & primi lapsus hominum. Scelus
Diaboli fuit blasphemia, quia cum pro-
pius nosset Deum, & non aliundē impel-
leretur, suo consilio & arbitrio superbo
contempsit Deum & filium Dei.

Sed primi parentes aliunde impuli-
cederunt.

Etsi autem hominibus ualde difficile est ista dijudicare, tamen utcunq; discrimen considerandum est, & cogitandum, quām uarij et horrendi lapsus sint sanabiles & insanabiles, & excitandae mentes sunt ad timorem Dei, & ad invocationem, sicut præcipit Petrus: Sobrii estote, & uigilate, quia aduersarius uester Diabolus, tanq; Leo rugiens circumit, quærens quem deuoret, cui resistite fortes in Fide,

πιστὸς δὲ θεός ὁ γένους ἐστε.

Fidelis autem Deus est, qui non finit, &c.

Antea tradidit seuerissimam admonitionem, ut simus uigilantes, & illecebribus cupiditatum ac Diabolo repugnemus. Nunc consolationem de protectione diuina, & auxilio Dei addit. Et est argumentum à possibili: Cum & debeatis & possitis repugnare prauis illecebribus, non sitis ignavi. Potestis autem uincere, quia Deus & pericula maiora arcet, & uobis in uestris certaminib. opitulatur. Ideo inquit: *Fidelis Deus, qui non finet uos ten-*

G 4 tari,

L E P I S T O L A A D

tari, supra quam ferre potestis, imo
& cum tentatione dabit euentum,
ut uincere possitis.

Fidelis est beneficus & uerax. Mis-
retur infirmitatis nostræ, & promisit auxi-
lium. Ideo uerè nobis adest, sicut pro-
xit & adiuuit Abraham in periculis uxo-
ris, ac Ioseph tentatum ab adultera, & po-
stea coniectum in carcerem, & Moyse in
tota gubernatione aduersus Pharaonem &
seditiosos, ne uel opprimeretur ab hosti-
bus, uel fractus desperatione a Deo defic-
ret. Et experiuntur omnes p̄ij hanc pre-
sentiam DEI omnibus temporibus, si-
cut clamat David Psalm 27. Domi-
nus adiutor meus & protector me-
us, in ipso sperauit cor meum, &
adiutus sum. Et Psalm: 90. Cum
ipso sum in tribulatione, eripiam
eum & glorificabo eum. Et Psal-
mo 144. Alleuat Dominus omnes,
qui corruunt, & erigit omnes elisos.

Hæc & similia dicta propriissimè con-
gruunt cum dicto Pauli in hoc loco.

Sed cum tam multi superati a Diabo-
lo, & sua infirmitate, ruant in exitium, ut
maxima

maxima pars populi in desertō, et parabolā de semine Matth: 13. significat plurimos deficere à Deo: Quomodo congruit ad hæc dicta, quod tanta multitudo non protegitur?

Respondeo: Semper in Ecclesia duæ sunt partes. Vna habens initia timoris & fidei, quæ quanquam infirma est, tamen habet exercitia Poenitentiae & Inuocatio-
nis, & retinet timorem Dei & Fidem,
de qua parte dicitur: Habenti dabitur.
Item Psalmo 144. Prope est Dominus
omnibus inuocantibus eum, omnibus in-
uocantibus eum in Veritate: Item, Quan-
tò magis pater uester cœlestis dabit Spi-
ritum sanctum petentibus: Item Esaiæ 66.
Ad quem respiciam, nisi ad contritum Spi-
ritu & trementem sermones meos.

Altera pars est secura sine exercitiis
poenitentiae & inuocationis, ebria uolu-
ptatibus, aut admiratione & fiducia suæ
sapientiae & iusticie, ut Saul Achitophel,
Absolon, & alijs innumerabiles. H̄i su-
perantur à Diabolo, quia sunt sine timore
Dei, sine agnitione infirmitatis suæ, sine
dolore, nec expetunt auxilium Dei. Non
igitur accusent Deum, quod non prote-

G S guntur

I. EPISTOLA AD

guntur, sed seipsoſ, quia ipſi ſuo furorē
cent Deum iuxta illa dicta: A non habent
etiam id quod habet auferetur. Item, Mat.
12. Et uenient, inueniūt domūm ociosam.
Tunc alioſ ſeptem Spíritus aſſumit ne-
quiores, & fiunt nouiſſima peiora pri-
oriuſ. Et 2. Pet. 2. Si cum effugeritſ con-
taminationes mundi, rurſus eis implicabi-
mini, fiunt posteriora deteriora prioribꝫ.

Ex hiſ & ſimilibus teſtimonijs mani-
festum eſt, dictum in Paulo intelligentum
eſſe de hiſ, qui habent exercitia poeniten-
tiæ & inuocationem: Fidelis eſt Deus,
nec ſinet Vos tentari, ſupra quam
ferre potestis, Vos uidelicet, non fu-
rantes ſecuritate, ſed habentes exercitia po-
nențiæ & inuocationis, ſicut & Salomon
inquit: Beatus qui ſemper eſt pauidus. Et
Zacha: 1. dicitur: Conuerterimini ad me, et
ego conuerter ad uos, Et Eſaiæ 1. Desini-
te mala facere, & diſcite bene facere. Si fu-
erint peccata uestra ſicut coccinum, erui
candidi ſicut nix. Hos igitur protegit
Deus, hos ſuſtentat uelut ſubiecta manu,
ut nutant, aut labent, non ruant in ex-
tium. Et in horum tentationibus regi-
uentus, & dat placidos exitus, ſicut hic
dicitur,

dicitur, Dat cum tentatione exitum seu liberationem ut uincere possint.

Sed de securis, qui non habent exercitia poenitentiae, dicitur Proverb: primo: Quia uocaui & renuistis, & inscrepationes meas neglexistis, ego quoque in exitio uestro ridebo.

Hac distinctione considerata securitatem corrigamus, & inuocationem exuscitemus. Ita nobis dulcissimam consolationem in his dictis Pauli propositam esse sciamus.

Φεύγετε ἀπὸ τῆς οἰδωλολατρίας.

Redit ad speciales admonitiones, ac primum generaliter prohibet, ne poluantur ullis contagiosis cultus Idolorum, id est, ne accedant ad sacrificia Ethnica, item ne scientes ueniant in conuiuia, in quibus usitatum erat, uesci parte carnium consecrata. Habebant enim certae familiæ sua quædam Sacrificia, & dies festos, in quibus cognati cognatos uocabant.

Erat autem impia & tetra confusio, profiteri agnitionem ueri Dei, & uel interesse sacrificijs Idolorum, uel conuiuijs, ubi pars

I. EPISTOLA AD
pars consecrata quasi religione quadam
proponebatur.

Hanc confusionem fieri prohibet, sicut nunc quoque tetra confusio est, interdise pompæ, in qua panis adoratur, & intelligere, panem in ea pompa esse Idolum. Considerentur hic & alia similia exempla.

Cum autem fiat mentio coniuicium, Paulus Antithesin facit Coenæ Domini, & sacrificiorum ac coniuiciorum Ethniconum, & expressè inquit, non factendam esse talem confusionem mensæ Christi & mensæ dæmonum. Hæc est summa huius Loci. Nunc uerba Pauli ordini consideremus.

τὸ ποτήριον τῆς ἐυλογίας, ὁ
ἐυλογός μέν.

*Calix benedictionis, quem
benedicimus &c.*

Manifestum est loqui Paulum de coena Domini. Est igitur calix benedictionis, calix, quo sumitur sanguis Christi, sicut sonant uerba de institutione Coenæ apud Mattheum, Marcum, Lucam, & infrâ cap. 11.

Nominat autem calicem benedictionis,

quadam
ohibet; s-
, interd-
ur, & in-
Idolum
exempla
onuius
enæ Do-
uiuorum
non fac-
nsæ Chri-
c est sum-
uli ordini
nis, & addit, quem benedicimus, ut discer-
nat hunc calicem a profano potu, qui haui-
ritur sitis causa, cum hic potus hauriatur
non propter corporis nostri rigationem,
sed ut sit commonefactio de sanguine Chri-
sti pro nobis effuso.

Hæc ut planius intelligantur, confide-
retur usus uocabuli benedicere, quod aut
significat gratias agere, ut cum dicitur
Psalmo 33. Benedicam Domino in
mni tempore. Et David 1. Reg: 25.
Benedictus Dominus Deus Israel,
qui misit te hodie in occursum mi-
hi,

Aut significat bona precari, aut cum
Deus benedicit, significat benefacere, quia
Deus dicendo efficit, ut Genesis 48. scri-
ptum est: Benedixit Iacob filijs, Id est,
bene precatus est. Et postea in eodem loco
Benedicat Deus pueris istis, Id est, di-
cendo benefaciat eis, det eis bona. Item,
Benedictio Domini diuites facit,
Id est, Deus bona dicendo auget, & custo-
dit facultates.

Hæ sunt præcipue significationes uer-
bi Benedicere, quarum exempla ubiq; ob-
uia sunt,

I. EPISTOLA AD

uiā sunt, Et in lectione prudenter iudican-
dum est, quæ sit simplex & nativa signifi-
catio.

Promiscuē autem usurpata sunt in
Mattheo & Marco de Cœna Domini uer-
ba ἐυλογίας & ἐυχαριστίας. Et uerbum
ἐυχαριστίας ostendit, Dominum uelle in
cœna fieri Gratiarum actionem. Itaq; sim-
plicissima erit enarratio: Calix benedicti-
onis, Id est, calix gratiarum actionis, et
quo bibentes agamus gratias Deo, & Do-
mino nostro Iesu Christo, quod sanguine
Christi redempti sumus, Id est agnoscamus
& celebremus hoc beneficium, & uera fide
statuamus, nos recipi, & pro immensa mis-
ericordia & mirando consilio redemptio-
nis reuerenter agamus gratias, & sit uera
gratitudo, qua corda se Deo subiungant,
& uerē eum inuocent. Cæteras interpreta-
tiones omitto.

Ita quod sequitur: Quem benedi-
cimus, Id est, apud quem dicimus uerba
tradita a Domino, item gratiarum actio-
nem & precationem, quæ omnia simul
sunt ritus discernens hanc cœnam a profa-
na cœna, quæ pascit corpus nostrum. Nam
haec

hæc coena non est ad hunc Physicum usum
instituta, sed habet alium finem.

Vñitata est alijs interpretatio, quem
benedicimus, id est, quem consecramus.

Hæc interpretatio dextrè intellecta,
non uituperanda est. Consecramus, id
est, addimus sacra uerba & gratiarum acti-
onem, ne sit usus profanus, seu physicus,
sed sit consolatio animæ. Sed sacrificu-
li dicunt, consecramus, id est, facimus uir-
tute uerborum mutationem substantiæ.

Adest autem Christus suo Sacramen-
to, non quia sacerdos faciat ibi mutatio-
nem, aut quia sit uis in uerbis mutans res,
sed quia liberrimè uult adesse ritui quem
instituit, sicut Spiritus sanctus liberrime
adest in baptisando.

οὐχὶ κοινωνία τοῦ οἰκουμενικοῦ Χριστοῦ
εστὶ τοῦ Κηρύγματος.

Dest, est illa res externa uisibilis, qua san-
guis Domini nobis exhibitur.

Sic panis quem frangimus est illa res
externa uisibilis, qua efficiuntur socij &
membra corporis Christi. Sicut dicitur,
Euangelium est potentia Dei, id est,
illa res seu instrumentum, quo Deus est
efficax.

Recen-

I. EPISTOLA AD

Recentior ætas Monachorum finxit
transubstantiationem, quam ita novo
nomine nuncuparunt, de qua priusquam
dico, quædam de ratione Sacmentorum
dicenda sunt.

Exordiar autem à primo initio:

Ecclesia Dei colligitur uoce promissi
onis inde usq; ab initio, mox post editam
primam promissionem, qua recepti sunt
Adam & Èua, Ac semper addidit promis-
sioni Deus externa signa. Ac de signo
ante diluuium non multa scripta sunt. Se-
tamen signum erat ipsa agni inflammatio.

Deinde cum promissio renouata est
& restricta ad posteritatem Abrahæ, addi-
tum est signum, scilicet Circumcisio.

Et deinceps in Ceremonijs Leuiticii
multa signa fuerunt. mactatio agni palca-
tos. Et postremo post aduentum Melliz
Baptismus & Coena Domini.

Ita Ecclesia semper uoce Promissionis
& Sacrementis constituta est, & à ceteris
gentibus distincta, & Patres & Prophetæ,
& eorum auditores pñ & eruditæ intellexer-
unt doctrinam de promissione Gratiae, &
de fide, & uero usu signorum. Sed ma-
gna multitudo semper omnibus ætatis
oblita est doctrinam de promissione & de-

justicia

justicia fidei, et signorum usum multis modis deprauauit.

Alij signa uerterunt in numina seu Deos, ut Chaldae & Persae ignem finxerunt esse ipsum Deum, quia audierant ignis delapso ex cœlo incensas esse uictimas.

Alij finxerunt ritus esse opera, quæ mererentur remissionem peccatorū. Et hac opinione cumularunt illa opera, & non solum nouas Ceremonias, sed etiam noua numina & nouos Deos excogitauerunt.

Sic Pharisei putabant se mereri remissionem suis sacrificijs, & iubebant populum sæpè facere mactationes, ut hoc modo peccata delerentur.

Hi errores uagati sunt in genere humano omnibus ætatibus.

Ita circumferunt Papistæ panem, & affirmant esse Deum. Et de Missa, de Monasticis ritibus dixerunt, haec opera mereri remissionem peccatorum. Et populus hac persuasione fascinatus, magna pecunia cumulari tales Ceremonias curauit.

Hos tetros errores necesse est in Ecclesia taxari. Et uidemus Prophetas gravissimis & asperrimis concionibus hos suores damnare, ut Psalmo 49. Non in sacrificijs

H sacrificijs

I. EPISTOLA AD

crificijs tuis arguam te. Et Esaiæ 1. Et Iere
7. Non præcepi de holocaustis, ubi cent
Iudæis uidebatur Propheta expressè pu
gnare cum Lege. Et Oseæ 6. Misericor
diam uolo, non sacrificium: Et agnitionem
Dei magis quām holocausta.

Denique passim in Prophetis obuiz
sunt tales contiones. Hæc uero loca tan
tum eò indicaui, ut illa uetera certam
iuniores considerent, & agnoscant similia
esse præsentium.

Reiectis uero abusibus, extet in Ec
clesia doctrina pura & integra de iustici
fidei, quod homo accipiat remissionem
peccatorum, & reputetur iustus Fide pro
pter Filium Dei GRATIS, non pro
pter propriam dignitatem, opera, aut ui
tutes.

Deinde sciendum est, Duos esse po
tiores fines Sacramentorum. Alter
est, ut sint signa Promissionis. Al
ter, ut sint signa Confessionis, & di
stinguant Ecclesiam Dei a cæteris
gentibus. Ut Circumcisio primum erat
signum Promissionis. Nam Promissio fa
cit mentionem Seminis. Igītur in ea par
te signum institutum est. Atque ita teli
monium

monium est de uoluntate Dei erga nos, si-
cut ipsa promissio, Et recte inquit Au-
gustinus: Sacramentum est uerbum uisi-
bile, id est, idem monet, quod promissio,
sed incurrit in oculos, cum promissio acci-
pienda sit auribus, et mēs intuens signum,
commonefiat de uoluntate Dei erga nos,
hoc est de promissione, & statuat se iuxta
promissionem receptum esse. Et nitatur
fides ipso Mediatore, non hoc opere aut si-
gno.

Addidit autem Deus talia signa pro-
missionibus, ut firmior & durabilior me-
moria esset promissionum, quia spectacula
incidentia in oculos magis mouent ani-
mos, & facilius retinentur, quam nuda
dicta.

Alter finis est, ut sint signa confessio-
nis & distinctionis Ecclesiae. Sed hic finis
nec primus nec solus esse ducatur, ut Ana-
baptistae fingeabant, Baptismum tantum
fuisse ritum inuentum, ut discerneret Ec-
clesiam ab alijs hominibus. Imo prior
finis est, ut sit signum uoluntatis Dei erga
nos, uidelicet promissionis, monet certō
nos mergi in mortem filij Dei, & propter
eum ac per eum ablui peccata nostra.

Deinde accedunt alii fines. Et quæ-

H 2 dam

I. EPISTOLA AD

dam signa propriè sunt nerui publicorum congressuum, quia semper Deus uoluit exaudiri uocem Euangeliū in genere humano, ac propterea ut latē spargi uox Euangeliū posset, uoluit audiri & conspici Ecclesiam, & honestos congressus publicos doctrinæ propagandæ causa instituit, & hos immensa bonitate omnibus ætatibus seruat, frementibus Diabolis. Et ut tales congregations fierent maiore grauitate Ceremonias addidit, tanquam ritus Pantagyricos, quæ essent uincula & nerui illorum congressuum.

Hæ grauissimæ & uerissimæ causæ tuum publicorum considerentur, & procul remoueantur imaginationes, quæ fingunt Idola & meritum.

Deinde & hæc sententia uerissima tenetur, nihil habere rationem Sacramenti extra usum institutum, quia Sacra menta sunt actiones in Ecclesia ordinatæ certo modo. Cum ritus mutatur, aut extra institutum ordinem transfertur ad alios usus, non est Sacramentum, sed actio superstitiosa, aut Idolum, ut si Baptisatio fieret ad tollendam lepram, talis mersio non esset Sacramentum, sicut Circumcisio Iudeorum hoc tempore, nec Mahometica Circumcisio

cumcisio ullo modo rationem habet Sa-
cramenti.

Ita panis, qui circuigestatur, nullo mo-
do rationem habet Sacramenti, & adoratio
prorsus est Idoli adoratio, sicut adoratio
ignis Chaldaicorum aut Persicorum, quem finge-
bant esse Deum, & nominabant Orimada,
id est, sacrum lumen. Sic & in Papistica
oblatione adoratio est Idoli adoratio, quia
cultus ille extra institutionem confitetur
est. Hanc tam tetram profanationem &
Idolomaniam cum piae mentes cogitant,
non possunt non horribiliter dolere.

Et ualde consentaneum est, Danielem
de hoc ipso Idolo loqui, cum inquit, colet
Deum Moasim auro & argento. Nec no-
men Moasim procul abest a nomine Mis-
sa, quod nomen etiam affine est nomini
Mazon, quod cibum significat. Sed filium
Dei Dominum nostrum IESVM Christum
assiduis gemitis oremus, ut pro-
pter suam gloriam omnia Idola & omnes
errores ex Ecclesia tollat, & in mentibus
nostris ueram invocationem accendat.

Remotis igitur abusibus dicamus de
uero usu.

Actio recitur a Matthaeo, Marco,
Luca, & Paulo, quae sic fiat, sicut ibi descri-

H 3 bitur.

I. EPISTOLA AD

bitur. Et sit primus finis, ut hæc sumptio
nobis tanquam pignus, quo confirmari
credamus uerè nos esse & fieri membra fili
iij Dei. & ablutos esse sanguine Filij Dei.
Atq; ita statuamus nobis certissimè dan
remissio ~~peccatorum~~, non proprie
tate ~~re~~ ~~sumptionem~~, sed propter filium Dei,
qui fuit Victima pro nobis, & nunc re
gnat, colligit, & sanctificat Ecclesiam. In
sit applicatio beneficiorum Christi pro
pria fide, & sumptione propria, non aliena
oblatione Sacerdotis, quia manifestum
est, institutam esse sumptionem singulo
rum, sicut dicitur. Accipite, manducate.
Nec existimetur hoc spectaculum esse si
mile Tragoediæ Herculis aut Thesei, ut
profani homines imaginantur, ubi mor
tuorum & absentium recordatio sit, sed u
ult filius Dei & regnat, & uult adesse &
eramento suo in hoc usu instituto, & nos
sibi tanquam membra copulat, & sine ul
la dubitatione ibi efficax est in ihs, qui fide
sumunt, & hac consolatione se sustentant.

Postea sunt alij fines huius totius a
ctionis.

Primus ille est, quem dixi, Ut Fides
exuscitetur, applicans nobis beneficia.
Sicut

Sicut Abraham cogitatione Circumcisio-
nis exuscitabat Fidem, lætabatur promis-
sione seminis.

Secundus Gratiarum actio, quia
beneficij recordatio simul accendere gra-
titudinem debet. Hinc est usitata appella-
cio εὐχαριστία. Et Ciprianus complectitur
utrumque finem, adfirmat accipienda esse be-
neficia Christi, & uicissim agendas esse gra-
tias: Pietas inter data & condonata
tanti beneficij largitori gratias agit.

Tertius finis est, Ut sit neruus pu-
blicæ congregationis, in qua uult De-
us sonare & conseruari uocem Ministerij
Euangelici. Ideo dicit: Quotiescumq; fa-
cietis, mortem Domini annunciatib-
itis. Ac semper uoluit Deus honestos &
publicos Ecclesiæ congressus esse, & eos
sua bonitate conseruat & tuetur.

Quartus finis, Ut in publico con-
gressu sit testimonium confessionis,
quia uult Deus per hanc sumptionem
conspici, quam doctrinam, quos coetus ap-
probemus.

Quintus finis, Ut sit mutuæ dilec-
tionis & quasi foederis signum,

H 4 sicut

I. EPISTOLA AD

Sicut usitatissimum fuit sancire foedera
mul edendo in sacrificijs.

Sed prudenter discernendi sunt tot fi-
nes, ac semper principalis retinendus est, ne
deprauetur usus Ceremoniæ.

*Num igitur dico, quod Idolum
aliquid sit?*

Refutatio est argutæ excusationis, qua
defendebant aliqui suam licentiam.
Cum Idolum nihil sit, licet rebus uti,
quales sunt natura, ut Rahel Idola patris aura
secum auexerat, ut uiaticum haberet, non
ut coleret.

Hanc callidam elusionem Paulus re-
futat: Etsi nihil est re ipsa Idolum, tamen
necessè est opinionem & cultum in Ethni-
cis apertè taxari. Nam horum furores,
qui Idola uel excogitant uel stabilium
sunt magna & tetra peccata, quibus ad-
uersari necessè est, quia dictum est: Non
habebis Deos alienos.

Illi autem, qui intersunt uel sacrificia
uel conuiujs sacrificantium Idolis, confir-
mant eorum opinionem, cum non ostendan-
t se abhorrere à talibus sacrificijs. Sicur
nunc

nunc si qui comitantur dominos in circumgestatione panis, uidentur illam adorationem non improbare, quæ certè purgat cum dicto, Non adorabis Deos alienos.

Multum differt exemplum Rahel à Corinthiorum conuiujs. Nam cum Rahel aufert statuas, hoc ipso ostendit, se nolle eas à patre coli, nec ipsa colit, sed aurum in uiaticum collatura est, sicut Irene filia Imperatoris Licinij Statuas aureas in Saccello patris destruxit. At familiaritas Corinthiorum cum sacrificantibus similis erat collusioni. Certissimum est autem uelle Deum uitari Idolorum cultus et confirmationem.

Non obscura est Pauli sententia, sed siet magis perspicua, cum transferemus eam ad exempla eorum, qui nostra ætate intersunt circumgestationi panis, aut Idolorum cultibus in invocatione mortuum aut missis funebris & similibus.

πάντα μοὶ ἔξεσι πάλαι οὐ τέλος.

Omnia mihi licent τέλος.

R Efutat aliam obiectionem ex doctrina de libertate Christiana sumptā: Libertas Christiana tollit discrimina ciborum.

H 5 rum.

I. EPISTOLA AD

rum, Cur igitur interdicis mihi in amico-
rum coniuījs his cibis, quos scio creatu-
ram Dei bonam esse, nec mutari per stultas
consecrationes, sicut aurum, ex quo facta
sunt sacra pocula, non mutatur?

Respondet Paulus, addens restrictio-
nem ad generalem doctrinam de Libe-
tate: Quanquam licent omnia, scilicet in
hoc genere, quæ dicuntur media, ut in aliis
cibi, potus, dierum: Tamen addenda est
hæc restrictio de scandalo: Non utaris li-
bertate, ubi confirmat cultum Idolorum,
aut ubi adducit conscientias imbecillium
in dubitationem, sed seruias utilitati alio-
rum.

Postea rursus addit Paulus confirma-
tionem doctrinæ libertatis: Omne quod
in macello uenditur, comedite, non
inquirentes propter conscientiam,
quia Domini est terra & plenitudo
eius. Nihil in his locis dicitur de diffi-
ctione politica rerum. Libertas Christi-
ana non concedit conturbari dominia, &
rapi aliorum coniuges aut pecudes. Qui
hanc ciuilem societatem uult Deus regi
politicis ordinationibus. Non de ciuili
societate hic dicitur, sed de conscientia sin-
gulorum

gulorum erga Deum, in usu rerum propriarum. Hoc queritur, an sit peccatum coram Deo, uesci carne Leporis, qui iure tuus est. Hic respondebat Paulus, non esse peccatum. Et accommodat dictum ex Psalmo: Domini est terra & plenitudo eius.

In Psalmo non dubium est hanc simplicissimam esse sententiam: Cum alloquatur reges, Attollite portae capita uestra &c. Initio praeponit Antithesin: Domini est terra, quasi dicat, non est Regum & Principum, sed Dei. Vestrum est ei obediere, & sic uti terra, ut placet Domino. Et quidem uult Dominus ex tota terra colligere Ecclesiam. Hæc est nativa sententia, Paulus generalem sumpxit de Creatione, cuius etiam mox fit mentio: Ipse super maria fundauit eam, Dominus condidit terram, & res nascentes in ea, & quidem condidit, ut frueretur Ecclesia, & sunt res bonæ. Et bona conscientia omnibus convenientibus rebus usurpatus erat Adam. Hoc dominium nunc redditur Ecclesiæ, omnibus convenientibus rebus bona conscientia nunc Ecclesia uti potest. Nam unicula legis remota sunt, & res ideo conditæ sunt, ut eis Ecclesia fruatur.

σωείδη:

I. EPISTOLA AD

σωματικού δὲ λέγω. ὅτε.

Conscientiam autem dico ὅτε.

Vocabulum 'est forense, ἀνακρίβων
quod significat scrutates, interrogates
seu inquiretes, sicut in iudicij examinatores
litigatores aut testes. Paulus igitur tanquam
prudens monitor, ut occasiones multarum
quaestionum praecidat, maulti omitti
interrogationes. Nam si qui uescerentur
in scijs, non erat futura disputatio, sed
ignorantia pariter omnes excusabat.

Addita est autem utilissima admoni-
tio de rebus medijs, ut quocunq; tempore
sic eis utamur aut non utamur, ne alienas
conscientias fauciemus. Talis est enim
natura hominum, ut aliqui aut inficitia aut
infirmitate turbentur, & in dubitationem
adducantur; Aliqui uero morositate ægredi-
ferant fieri aliquid contra suas opiniones,
& contra suam consuetudinem. Postea
languefiunt fides & inuocatio tum dubi-
tatione, tum indignatione. Et sequuntur
ex his paruis offenditionibus magna & per-
niciose discordiae & defectiones.

Siue igitur infirmitas, siue morositas,
siue malitia causa est dissensionum, Paulus

ut sapiens monitor suadet uitari occasio-
nes talium dissidiorum, & maull doctos
non uti sua libertate, ne spectatores irritent
qualescunq; sunt, seu infirmi, seu stulti, seu
morosi. Est omnino sapienter cogitata
Pauli admonitio, ut postea in conclusione
ostendet eius argumentum, quod oppo-
nit obiectioni eorum, qui uolunt perhibe-
ti doctiores. Hi opponunt morosis hæc
dicta: Quare libertas mea iudicatur ab
aliena conscientia? Quare morosi sumunt
sibi iudicium de nobis, & nos condem-
nant propter usum rei concessæ, propter
uestem aut ordinem cantionum? (Nam
hæc uerba μιμήσκω^g legenda sunt.)

Etsi autem Paulus hac ipsa obiectio-
ne etiam taxat morosos, tamen ut sapiens
monitor potius uult sapientes alienæ in-
firmati & morositati cedere. Et regu-
lam tradit, quæ monstrat summos fines
omnium deliberationum, quorum consi-
deratio omnes actiones in tota uita regere
debet.

Primus & summus finis est omnium
creaturarum, præsertim intelligentium, ut
omnia faciant ad illustrandam noticiam
Dei, & ornandam eius gloriam, & confir-
mandam

I. EPISTOLA AD

mandam iuuocationem. Hic finis in pri-
mo præcepto continetur, & lex natura-
liquo modo eum monstrat. Et filius Dei
inquit: Luceat lux uestra, ut glorifi-
cetur pater uester cœlestis. Ita hic in-
quit: Omnia ad gloriam Dei facit.

Deinde sequitur altera regula: Nu-
offendite Ecclesiam Dei. Post illam pa-
mam curam de gloria Dei, sit proxima
cura, non quod nobis suave est, aut pul-
chrum uidetur, sed quod fouet commu-
nem concordiam, & non turbat iuuoca-
tionem. Talis circumspectio necessaria est
non solum in Ecclesia, sed etiam in vita ci-
uili, Sicut Plato inquit: Omnia Lo-
gum fines esse oportere hos duos
ut ciues honesti sint, & inter sele-
mici,

Hæ regulæ ex fontibus sapientiæ sum-
ptæ, diligenter cogitandæ sunt in omnibus
uitæ actionibus. Et homo considerans
quibus rebus uel foueat uel turbent
communis concordia, intelligit harum re-
gularum uim maximam esse.

C A P V T V N D E

C I M V M.

PRI

Prima admonitio est in hoc capite, ut unam normam doctrinæ & cultuum traditam à Domino nostro Iesu Christo sequamur. Ideo Apostolus inquit: Imitatores mei estote, sicut ego sum Christi. Nequaquam uult doctrinam aut cultus alios recipi, nisi quos accepit traditos à Christo. Et laudat auditores, quod retineant doctrinam & ritus, sicut ipse tradidit. Et uocabulum ἡγεμόνες intelligatur de doctrina & ritibus præcipuis, quorum testimonia extant in scriptis Apostolicis. Et rituum usus intelligatur iuxta doctrinam Apostolorum, sine superstitione.

Etsi autem occasio quæstionis de mulieribus non uelatis, sciri hoc tempore non poteſt, præſertim cum in his regionibus alia nunc sit consuetudo: tamen adparet oram esse eam quæſtionem ex sermonibus de libertate. Aliæ ueteri more uenabant in publicam congregationem uelatae, sicut Iudaicæ & Romanæ mulieres incedebant: aliæ liberiōres incedebant non uelatae. Et credibile est, ſeuerioribus diſplicuisse hanc libertatem, quæ fortassis imitatio erat Ethnicarum mulierum, ut ex coœdijs iudicari poteſt.

Igitur

I. EPISTOLA AD

Igitur Paulus ritum seueriorem ad probat, & querit rationes in ipso ordine in creatione instituto, sicut in moralibus regula seruanda est, ut ordinem naturae conuenientem iuxta creationem sequamur. Abstineat uir a muliere menstrua, abstineat a puerpera, propter naturae debilitatem. Ita hic argumentatur: Natura mulier ornata est prolixiore coma, ut sit tecta, turpe & alienum a natura est, mulier cospici sine ulla coma. Ergo inquit sit tecum

Ab hac conuenientia naturae sumitur argumentum, & uult Paulus fieri id, quod est honestius, quia naturae magis congruit, sicut nos nunc dicimus, honestius esse in publico congressu uestitum esse mediorum ueste, quae nates tegit, quia naturae congruit eas partes tegere.

Et vox ualde digna est consideratione & memoria, cum ait: An non docet uos natura? Hic sciamus in moribus considerandam esse legem naturae. Dicit enim dicit: An non docet uos natura? non uult nos cupiditates seu affectus huius depravatae naturae sequi, sed uult intelligi, quid doceat natura, id est, Legem seu noticias monstrantes ordinem uult aspici.

Hoc

Hoc discri^men diligentissimē considerandum est. Et s^æpē in moribus h^ac regula proponi potest: In contractib^s seruato equalitatem, quia natura docet hanc equalitatem iusticiam esse Deo placentem, & necessariam communis societatis. Et nisi servetur equalitas, exhauri^r unam partem & interire. Ac multa exempla recitari possent. Sed satis sit monitum esse lectorem, ut hanc regulam obseruet, de natura docente. Et tamen sciendum est, loqui Paulum de morib^s & de lege, non de promulgatione Euangeliū aut alijs materijs extra conspectum rationis humanae positis. Imo & in his moralibus sciamus etiam nobis circumdatas esse metas per expressam legem Dei, quia ratio in aliquibus negocijs, præsertim in hac naturæ depravatione uagatur longius, ut Lamech ausus est plures uxores ducere, & deinde Aegyptij duxerunt forores. Etsi igitur considerandum est, quid doceat natura, tamen Deus ideo legem quoq^b tradidit, ut uagabundæ rationi frenos inuiceret. Anteferenda est igitur lex Dei expressa.

H^ac in summa de hac quæstione dicta sint, de qua tamen Paulus ipse ostendit, se non uelle h^ac superstitione intelligi,

I. non

I. EPISTOLA AD

non facit cultum, non opus necessarium,
hanc uelandi consuetudinem : Sed uol
contentiones uitari, & monet, quid sit ho
nestius.

Viri Caput est Christus.

Recitauimus præcipuam in hac adm
nitio sententiam : Imitatores mi
estote, sicut ego sum Christi. Vult no
amplecti doctrinam à filio Dei traditam
prorsus nihil recipi contra Euangelij sen
tentiam.

Deinde in questione de uelandis mul
ieribus utitur duobus argumentis, quae
non superstitione accipienda sunt. Et in al
tro perspicuitas maior est. Nam natura
mam prolixam mulieri addidit, & signifi
cat magis eam tegendam esse, quia min
debet uenire in conspectum populi. Vir
non est addita talis coma, quia uirum
gubernatione, in acie, in Senatu, in dice
do, conspicere oportet. Ergo mulier sit uel
ta. Enthymema oratorium est, & à signifi
catur in natura & iudicio naturali recte sum
ptum. Et homines sani huic argumen
tam aptè sumpto ex natura, non refragu
tur.

Altera

Alterum argumentum obscurius est,
quod cum dextrè & sine cauillationibus
accipitur, congruit ad hanc quæstionem,
et doctrinam continet utilem. Gradus facit:
Deus est caput Christi, Christus est
caput uiri. Vir est caput mulieris.
Hic cauillator obiect: Imo Christus &
mulieris caput est, sicut certissimum est,
mulieres & uiros pariter hæredes esse uitæ
æternæ, & pariter recipi fide propter Me-
diatorem, Et scriptum est: In Christo nec
mas est nec fœmina, nec προσωποληψία
est. Sed uerē & dextrè sic respondetur:
Paulus non loquitur hic de remissione pec-
catorum utriusq; sed de ministerijs. Ita si-
ne ulla Sophistica congruit ordo in gradi-
bus recitatis. Deus est caput Christi,
non de essentia dicitur, sed de Ministerijs.
Filius Mediator accipit ministerium à con-
filio diuinitatus. Sicut sæpè inquit, Pater
misit me, Fit hic mentio non arcanæ es-
sentiae, sed ministerij, ad quod filius singu-
lari modo missus est. Deinde congruit:
Christus est caput uiri. Certissimum
est, uirum in toto genere humano pri-
mum accipere ministerium docendi et gu-
bernandi publicum cœctum, Cum quidem

1 2 uelit

I. EPISTOLA AD

uelit Deus semper esse publicos congregatus & uocem docentium in publico con- exaudiri a toto genere humano, sicut dicitum est: In Ecclesia magna laudabili. Est igitur regulare hoc, uiri esse hanc gloriam, docere & regere cōcūm publicū & politias, & mulierem propriē gubernicem œconomicam esse, sicut inquit H̄merus, Λόγος δ' ὕγιεστι μελίσσα.

Sequitur ergo gradus œconomicus. Vir est caput mulieris, id est, uir prius cipit ministerium docendi & regendi, & inde partem attribuit mulieri in œconomia. Mater docet & regit sobolem, sicut Rebecca docet filium Iacob. Hæc interpretatio uera, plana, & perspicua est. Uir in publico cōcūm doctor est, & gubernator & præliator. Hunc conspici oportet. Ideo non sit uelatus. Mulier non docet in publico congressu, nec est gubernatrix politica, nec præliatrix: Ideo in publico conuentu sit uelata. Hæc aptè congruum quia oratorem, gubernatorem, ducem in acie conspici oportet, sicut & domi in omnina gubernatione matrem familiam conspici oportet.

Sunt ergo perspicua hæc dicta: Vir in publico

publico congressu stans uelatus in prece-
tione publica, aut concione, deformat ca-
put, id est, non seruat ordinem, non uult
confici, sicut Christus se præbet conspi-
ciendum.

Dux qui non uult confici, spernitur
ab exercitu. Et semper fuit & est usitatum,
duces habere singularia signa in acie, ut
cerni & agnosci possint.

Sic oratoris actio, si diceret uelatus,
ridicula esset. Actio enim dominatur in
uultu & in oculis. Recte igitur scriptum
est, deformat caput, se & Christum.

Econtra mulier deformat caput, si non
sit uelata, quia etiam non seruat ordinem.
Et intexitur membrum ex altero argu-
mento: Natura eam texit coma.

*Vir est imago & gloria
Dei.*

AN non & mulier est Imago Dei? Ve-
rissimum est, ita conditum esse genus
humanum marem & foeminam, ut sint
naturæ intelligentes, æternæ, agnoscentes
Deum, ornatæ iusticia, & collocatæ in
mundum, ut certis officijs celebrent De-
um, & eius noticiam tradant nascentibus

I 3 ex ipsius

I. EPISTOLA AD

ex ipsis. Ita uterque est imago & templum
Dei, uterque est natura intelligens, orna-
gnitione Dei & iusticia.

Sed tamen gradus sunt. Vir est pri-
muliere, & mulier mirando consilio a
ipso condita est, & tamen similis uiro,
seruiens suo loco in simili officio, qui
uoluit Deus hanc ipsam creationem p-
pum esse Ecclesiae nascentis ex filio.

Sine ulla dubitatione proxima imag-
est æterni patris, filius, id est, est natura in-
telligens, habens radios in se transfulos di-
sentiaæ, sapientiaæ, iusticiaæ & uitæ æterne
patris, & est gloria patris, id est, ostendens
& celebrans patrem in genere humano.

Deinde sicut ex Adam sumitur colla-
unde, ut ibi scriptum est, aedificatur Eu-
Ita sumitur Ecclesia ex ipso corpore filii
Dei, id est ex natura socia filij dei redemp-
per ipsum. Et hec est imago domini, natura
intelligens, accipiens ab ipso immediata
Verbum, agnitionem Dei, sapientiam &
iusticiam, & est gloria celebrans eum. Et
quia est os ex ossibus eius, & caro ex cu-
ne, mirabile incendium est amoris munu-
um inter hunc dominum & inter Ecclesi-
am.

Hx

Hic typus illustrat dictum Pauli, imō totam doctrinam de Creatione. Ut Christus est imago æterni patris: Ita uir est proxima imago Dei seu Christi, id est, natura intelligens, ornata agnitione Dei & iusticia, & ordinata ad publicum ministerium, ad celebrandum Deum.

Postea & mulier cum sit ex uiro sumpta, proximē est imago & gloria uiri, sed tamen simul copulata Deo, quia quae uniterio æqualia seu similia sunt, inter se sunt æqualia seu similia. Itaque & mulier est natura intelligens, ornata agnitione Dei & iusticia, & ordinata ad certum ministerium, sed angustius ministerio uiri, scilicet ad institutionem & gubernationem economicam. Et tamen simili sapientia & iusticia inuocant et celebrant Deum. Ideoq; mirando incendio diligit uir mulierem, & mulier uirum, quia mulier ex uiro sumpta est, & est similis, id est, natura intelligens, ornata simili agnitione Dei, sapientia & iusticia. Et amorem accendunt cognitio & similitudo, quæ tunc perfecta est, cum copulati sunt in Deo, sicut & initio ante lapsum Mas & Fœmina pariter in Deo copulati erant. Ex his fontibus su-

I 4 menda

I. EPISTOLA AD

menda sunt uera & miranda argumenta
confociationis maris & fœminæ, & con-
iugij & amoris mutui. Non sic amatus
statuam, quia nec cognata est, nec simili-
est, id est, non est res intelligens, nec or-
nata simili sapientia & iusticia, ac simili
ministerio. Sed mulier est cognata, & effi-
milis, id est, est res intelligens, ornata simili
agnitione Dei & iusticia, & seruens in co-
dem ministerio quanquam angustiore, &
socia generationis, & opitulatrix uiro in
multis uitæ officijs & periculis. Ideoq[ue]
gloria uiri est, quia est cognata, similis, &
socia generationis, & opitulatrix in uita.
Huius mirandi ordinis sapientia & boni-
tas, nunc post lapsum nec intelligi, ne
uerbis enarrari potest, sicut intelligi si
narrari poterit, cum hæc consilia Dei con-
siderabimus in illa æterna consuetudine
Dei, ad quam sine ulla dubitatione conti-
ti & redempti sumus.

At Paulus res maximas breuiter ar-
git, nec uoluit tantum pueriliter rhetori-
cari, sed grauissimè concionatus est de mi-
rando fœdere & ordine Dei, Christi, ma-
ris & fœminæ. Ego summa rei utcumque
indicata, lectorem adhortor, ut de his no-

bus maximis piam meditationem adhibeat.

σωθῆσθαι, οὐδὲ πονηρὸν τὴν ἐκκλησίαν,
καθὼς ὁ σματαράς τὸν πονάντα χειρό.

*Conuenientibus uobis in Ecclesia
audio Schismata inter uos
esse.*

Dicitum est supra, Deum uelle, ut fiant honesti congressus publici, in quibus sonet uox Euangeli, & neruum nostrorum congressum esse coenam Domini, quia uult Deus Ecclesiam conspicere & audiri, ut filius in toto genere humano agnoscatur, & nota sint beneficia, quae proper filium generi humano donantur. Hos igitur publicos congressus hic ordinat Paulus. Et quomodo eos ordinet, & quomodo discesserit ab hac forma Pauli recentior ætas, postea dicemus.

Prius admonendus est lector de hoc dicto: Oportet haereses esse. Nota sit doctrina ex alijs manifestissimis testimonij, Deum non esse causam peccati, nec uel le nec approbare, nec efficere nec adiuuare peccata, Iuxta illud: Deus non uolens

15 impie-

I. EPISTOLA AD

Impietatem tu es. Nec in Deo sunt contradictoriæ uoluntates, quia uerax est. Et Iohann: 8, dicitur: Cum mendacium loquitur, ex proprijs loquitur,

Ex his fundamentis, quæ sunt uerilla & firmissima, sumatur interpretatio dæti: Oportet hæreses esse. Nequaquam enim intelligenda est necessitas aliter, nimirum de necessitate consequentiæ, scilicet, quia cum Diabolus ardens odio filij Dei, non desinat turbare Ecclesiæ, & leuia ingenio facile impellat, non cessant causæ hominibus dissidiorum. Ita sequitur, ut multæ oriuntur hæreses, etiam si Deus uerè furoribus irascitur, & nequaquam necesse est uoluntates humanas eis implicari. Sed p̄ij inuocantes Deum, & ueritatem querentes, possunt eas uitare, sicut hic quoque significat Paulus discrimina uoluntatum esse: Talibus signis inquit discernuntur Synceri à fucatis. Synceri amant ueritatem, & constanter eam retinent. Alij leuis, aut ambitiosi aut auari facile impelluntur, ut noua dogmata amplectantur.

Hac uera admonitione de dicto Pauli hoc loco contenti simus. Nunc uideamus quomodo cœnam Domini ordinet.

Primum

Primum uult esse communem, & prohibet particulares cœnas in uno loco. Fuit igitur una communis cœna, & non unus oblatio. Quare hoc testimonio improbari consuetudinem priuatæ Missæ posternatam, manifestum est.

Postea uult addi concionem. Ideo inquit: Quoties editis panem hunc, et hoc poculum bibitis, mortem Domini annunciate.

Tertio uult omnes adferre pœnitentiam, & prohibet manducationem fieri ab ijs, qui perseuerant in delictis contra conscientiam, Ideo inquit: Qui indignè manducat, reus est corporis & sanquinis Domini. Item, Probet homo seipsum, & sic de pane manducet, & de poculo bibat. Cum enim hec cœna nominetur, & sit ritus noui testamenti, id est, nouæ promissionis obligatae morte filij Dei, & sit testimonium remissionis peccatorum, nec remittantur peccata perseueranti in delictis contra conscientiam, & contemnenti remissionem, manifestum est, contemni hoc testimonium remissionis à talibus.

Itaqz

I. EPISTOLA AD

Itaque sciant bonae mentes, quid sit in dignè manducare, & qualis exploratio requiratur.

Digne manducat, qui mortem filii Dei cogitans, agnoscit iram Dei aduersus nostra peccata, & agit pœnitentiam, & simul agnoscit placatam esse iram Dei, & remitti peccata propter filium, & hanc mandam promissionem Dei esse nouum testamentum, confirmatum morte filii Domini, & hac consolatione erectus, credit se recipi, & placere Deo, & hunc ritum statu testimonium esse huius beneficij diuinum.

Requiritur ergo & haec scrutatio: An sit in nobis malum propositum, an sit pœnitentia, an sit fides, qua remitti nobis peccata nostra statuamus, & an hac consolatione erecti ad Mediatorem accedamus.

Cæterum nota sit doctrina communis, quæ peccata sint in Sanctis in hac vita, quæ non sint. Non sic intelligatur dignitas, quod nulla sint in nobis peccata, sed quod oporteat deponi peccata contra conscientiam.

Quarto pœna consideretur. Manifeste hic dicit Paulus, multos ægrotare, & multos mortuos esse propter abusum coœxi.

noe. Ergo etiam in sanctis punitur negligētia, Multo magis uero punientur præsentibus & aeternis poenitētibus omnes illi, qui cœnam Domini uerterunt in horrendum cultum Idolorum, & qui quæstus causa finixerunt sacrificium, pro uiuis & mortuis. Horum maximorum scelerum magnitudo conspicietur post hanc uitam. Et ibi agnoscemus, haec scelera multarum calamitatium in hac uita causas fuisse. Oramus autem ardentibus gemitibus filium Dei, ut ipse his magnis uulneribus Ecclesiæ medetur.

Nunc uerba consideremus.

In textu est, *Quod pro uobis frangitur.* In narratione apud Lucam scriptum est, quod pro uobis datur, id est, quo est Victima pro genere humano. Ideo & hic alij interpretantur, frangitur pro laceatur. Id non reprehendo. Sed simplicius uidetur, fractionem intelligendam esse distributionem, sicut Ebræi loquebantur: *Frange esurienti panem tuum.* Et hoc uerbum Paulo in mentem uenit propter morem distributionis, præsertim cum uelit esse cœnam communem.

τοτὸ ποτέριον κανεὶς διαθίκη βεβίη.

Hic

I. EPISTOLA AD

Hic est Calix, qui est nouum Testamentum in meo sanguine.

HAEC narratio apud Lucam ijsden
uerbis posita est. Sed addita sunt ha-
uerba, qui pro uobis effunditur. Syntax
apud Matthæum & Marcum alia est. Hi-
est sanguis meus noui Testamenti, Ne-
subtiliter quærenda est differentia. Eoden-
modo utræque lectio intelligenda est: Hi-
est calix noui Testamenti, id est, ritus &
pignus seu sigillum noui Testamenti.
Nam Testamentum principaliter &
propriè significat ipsam promissio-
nem remissionis peccatorum, Spiritu-
tus sancti, iusticiæ, & uitæ æternae.
Deinde hæc beneficia sunt res donatae hoc
Testamento, id est, hac Promissione. En-
accedunt externi ritus, qui sunt huius pro-
missionis signa & pignora: Baptismus &
coena Domini. Ideo Matthæus dixit: Hi-
est sanguis meus noui Testamenti.

Cum autem Lucas & Paulus dicunt:
Hic est calix, nouum testamentum, μετω-
νυμια est, ut si dicam: Fasces sunt imperi-
um Romanum. Hac breui admonitione
de Syntaxi hoc loco contenti simus.

Deinde

Deinde ualde necessaria est consideratio, cur hic expressè facta sit mentio noui testamenti, & quidem in ea narratione, ubi sit mentio sanguinis.

Testamentum est promissio morituri. Ideo usurpata est hæc uox de promissione filij Dei donantis sua beneficia, ut significaretur uentura mors, sicut ad Ebræos scriptum est. Addita est igitur hæc particula disertè huic narrationi, quæ de fundo sanguine loquitur. Et opponendi sunt typi sanguinis uictimarum in ueteri Testamento, qui omnes fuerunt signa huius futuræ mortis.

Iam & Antithesis consideranda est ueteris & noui Testamenti. Vetus Testamentum est promissio politiæ, cum obligatione ad seruandam legem per Moysen traditam, quæ politia constituta est, ut in ea conseruaretur promissio de Messia, & ibi Messias exhiberetur, propter quem et semper ibi aliqua electorum Ecclesia fuit.

Sed nouum Testamentum est promissio bonorum æternorum, remissionis peccatorum, Spiritus sancti, iusticiæ & uitæ æternæ, quæ propter Melliam Gratis exhibentur, non propter legem.

Affir-

I. EPISTOLA AD

Affirmat igitur Dominus, iam hec bona exhiberi, & hunc calicem huius exhibitionis pignus esse. Magna igitur consolatione uniuersæ Ecclesiæ proponitur. Exhibito hoc calice, scias certo exhiberi bona æterna, præpter sanguinem filij Dei difusum in ipsius morte. Nec opus ullus hominis meretur illa æterna bona legata propter filij mortem. Non igitur hunc sacrificium est, quod mereatur faciens & alijs hæc bona, sed testatur ea exhibens & fide ea accipi oportet, quæ nititur ipsius filij Dei sacrificio, non ullis nostris maiestatis.

Hec amplissima doctrina comprehensa est in hac appellatione noui testamenti, quam hic integrum complecti non possumus. Tantum breuiter admoneo, hunc doctrinæ fontes requirendos esse, quos de coena Domini cogitamus, & quos ad eam accedimus.

Manifesta refutatio est Sacrificolorum & Anabaptistarum. Cum sit ritus noui promissionis, quæ est gratuita, non est sacrificium, quod alijs mereatur. Item, cum sit ritus testamenti, nobis exhiberi legata a filio testatur, & pignus est uoluntatis Dei erga nos, non tantum est Ceremonia

mutua
baptisi
E
hunc i
ueneri
stimo
ad ref
rum e
Sacra
aliqua
conso
tinere
Eyc
R
M
tes re
contu
Dom
minu
gradu
fania
ne po
nem.
fingit
atur a
mutua

mutuae dilectionis inter coniuas, ut Anabaptistæ dicunt.

Est & haec particula insignis, quod hunc ritum seruari iubet, donec Christus uenerit. Hæc uerba sunt perspicuum testimonium, Deum semper in hac uita usq; ad resuscitationem mortuorum seruatrum esse Ecclesiam, publicum ministerium Sacramentorum, publicos congressus, & aliqua Ecclesiarum hospitia. Hæ dulces consolationes in hac breui particula continentur.

Ἐνοχος ἐσαὶ τῷ σῶματες οἱ θάματα.

Reus erit corporis et sanguinis.

Magnitudinem peccati in abusu cœnit Domini describit, cum ait, abutentes reos esse corporis & sanguinis, id est contumelia afficere corpus & sanguinem Domini, sicut latrones crucifigentes Dominum contumelia eum afficiebant. Et gradus sunt. Contumeliae sunt, cum profani accipiunt propter consuetudinem, siue poenitentia & siue fide petente remissionem. Sed maiores contumeliae sunt, cum fingitur usus esse Sacrificium, quod mereatur alijs. Item cum confertur in quaestum,

K & mu-

I. EPISTOLA AD

& mutatur in Idolum. Propter hæc horrenda peccata, multis ingentibus calamitatibus, bellis & uastationibus totæ gentes puniuntur, & hi qui non agunt poenitentiam, opprimentur æternis poenis. Omnis autem Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, ut Ecclesiam suam liberet ab omnibus erroribus & Idolis, lumen ueritatis, ueram inuocationem, ueros cultus accendat.

Ἐπι τῷ ἔαυτὸν διεκρίνομεν, οὐκ ἐπὶ^{τό}
ἐκρίνομεθα.

*Si nos ipsoſ indicaremuſ, non
indicaremuſ.*

HAec sententiam Monachi ad satisfactiones transtulerunt. Sed manifesta concio est de tota poenitentia. Simul culpa & poena æterna propter Filium Dei gratis remittuntur, iuxta illud: O mensa mors tua, & pestis tua o inferne. Item Qui credit in Filium, habet uitam æternam.

Deinde uerum & hoc est, praesentas poenas propter totam poenitentiam mitigari uel tolli, ut testatur historia Ion.

Esaiae 1, cap. dicitur: Si peccata uestra fu-
trint ut coccinum, eritis candidi, sicut nix.
Cum enim uelit Deus in hac uita, quanç̄
ærumnosa, seruare Ecclesiam, mitigat poe-
nas, ut aliqui homines sint superstites,
conseruetur generatio & educatio sobolis,
& ministerium Euangelij publicum, & sint
Ecclesiae hospitia, politiae, & œconomiae.
Et sciamus propter hunc finem mitigari
poenas, ne Ecclesia funditus in hac uita de-
leatur. Et hunc finem intuentes, petamus
mitigationem, sicut precatur Ecclesia in
Psalmo: Non nobis Domine non nobis,
sed nomini tuo da gloriam, Non mortui
laudabunt te Domine.

Deinde Paulus generalem doctrinam
de afflictionibus tradit: **Cum iudicas-**
mur, à Domino corripimur, ne cum
hoc mundo damnemur. In Ecclesia
necesse est scire causas, quare natura huma-
na, cum antecellat omnibus animantibus,
subiecta sit morti & tantis ærumnis, ac de-
inde, quare haec pars, quæ est Ecclesia Dei,
magis etiam onerata sit.

Philosophi dicunt, mala quædam orí-
ri à materia, quædam à nostris erroribus
& uoluntatibus. Hi loquuntur de propin-

K 2 quis

I. EPISTOLA AD

quī causis. Sed cur materia hominis obnoxia est corruptioni? Cur tanta caligo in mente humana? cur in uoluntatibus & corde tanta contumacia est? Hic principalem causam sola uox Dei in Ecclesia monstrat, quae narrat peccatum esse causam mortis & aliarum misericordiarum in toto genere humano, ut in Genesi scriptum est. Et Paulus inquit, Per peccatum mors.

Præterea cum Deus uelit in Ecclesia conspici suam iram aduersus peccata, uelit nos commonesciri de pœnitentia, de promissionibus, magis etiam exercere Ecclesiam. Et sunt aliæ plures causæ, que suo loco recitantur. Communissima autem hæc, quam Paulus hoc loco recitat, de qua & Psal: loquitur: Bonum mihi quod humiliasti me, ut discam iustificantes tuas. Ex his fontibus sumuntur præcipuae consolationes, de quibus alibi copiosius dicitur. Hic tantum adscribit collationem Philosophicarum consolationum, & Christianarum, quam habere in conspectu utile est.

Philosophicarum consolationum loci sunt quinque.
I. Necessitas.

II. Vix

II. Virtus anteferenda dolori.

III. Bona conscientia.

IV. Exempla.

V. Causæ finales.

Primus locus est necessitas. Cum non
mutari malum non potest, frustra auge-
mus dolorem repugnando, sicut dicitur:
μη πρὸς κένταρον λακτίζειν.

Secundus, quia ratio & lex naturæ
iubent anteferre uirtutem dolori. Non fa-
ciamus aliquid in honeste, fracti dolore, ut
Cato iniuste facit, quod sibi mortem con-
sciscit propter dolorem.

Tertius, magna leuatio est bona con-
scientia, ut dicitur. Est aliquid magnis cri-
men abesse malis, quia minus dolent Pa-
lamedes, Socrates, Camillus & similes,
quia conscientia non est saucia. Econtra
Iudas & similes magis dolent, quia intus
& foris cruciantur, & conscientiae Erinnyses
multo maiores cruciatus afferunt, quam
ulla externa corporis laceratio.

Quartus, Exempla ideo utcunq; le-
niunt dolorem, quia honestorum tristes
casus ostendunt, ipsam calamitatem non
esse turpitudinem. Feruntur autem faciliter

K 3 us ea,

I. EPISTOLA AD

us ea, quæ uidentur esse sine turpitudinē, ut facilius fert exilium Cicero, quia scit in eadem republica antea uiros optimos expulsos esse, ut Camillum, Rutilium, alio etiam interfectos, ut Antonium oratorem & alios.

Quintus, Causa finalis bona minuit dolorem, ut quando alijs prodest nostris calamitas, ut Codrus oppetit mortem pro patria.

Hæ consolationes, et si ut cunctæ deliniunt animos, tamen relinquunt eos in morte, nec ostendunt uitam & liberationem ex miserijs. Ideo his languidis consolationibus opponantur Christianæ, quorum loci aliqui sumpti ex Lege Dei congruunt cum Philosophicis, sed aliqui sunt proprij Euangelij.

Primus est, Necessitas, uidelicet Lex Dei, quæ sanxit poenas. Ideo etiam dictum est, Humiliamini sub potenti manu Dei.

Secundus, Virtus anteferenda doloris. Sumitur & hæc consolatio ex lege, quia lex diuina præcipit, ne fracti dolore contra iusticiam faciamus, ut Cato uiolauit legem: Non occidas.

Tertius

Tertius, Bona conscientia. Sumitur & hic locus ex lege diuina, quia & Lex diuina præcipit dolorem propter scelera, & de bona Conscientia scriptum est: Secura mens iuge conuicium.

Quartus, agnitus misericordiae, & presentiae Dei, & auxiliij diuini. Hæc consolatio propria est Euangelij, in quo certum est promissam esse remissionem peccatorum & poenae æternæ, & auxilium Dei in hac uita. Dauid pulsus in exilium meminit sui lapsus, sed tamen sustentat se, & acquiescit in Deo, quia scit sibi remitti peccata & poenas æternas. Scit se a Deo receptum esse, & se a Deo exaudiri iam & protegi. Sicut Esaias inquit: Deus habitans cum contrito & humiliato Spiritu, ut uisifet Spiritum humilium. Præcipuum oportet esse hanc consolationem in omni dolore, ut recte instituti in Euangeliō norunt.

Quintus, Spes liberationis aut mitigationis, & tandem æternæ salutis. Hæc consolatio cum proxima coniuncta est. Cum corda erecta remissione peccatorum acquiescent in Deo, & certò statuunt, se exaudiri a Deo, norunt iam promissam e-

K 4 se libera -

I. E P I S T O L A A D

se liberationem ab æterna morte, sciunt etiam Deum uelle in præsentia opem ferre, & uel prorsus tollere ærumnas, uel mitigare. Hæ duæ consolationes uerè superant dolorem, quia donec mens tantum intuetur ærumnas & mortem seu interitum, uicit dolor. Sed quando obiectum est res bona, uidelicet Deus propitius, & uolent opem ferre, & mitigare præsentes miseras & tandem liberare ab omnibus malis. Hoc obiectum, quod est res bona, causa est gaudij. Tunc igitur uincitur dolor, cum habent bona obiecta mens intuetur. Iob uincit dolores suos, quia scit propositam esse ultimam liberationem, sicut inquit: Etiam occidet me, tamen sperabo in eo, & tamen expectat in præsentia quoque mitigationem. Palamedes, Socrates, et si minus doleant, quia conscientia non est sauciata, tamen nihil nisi interitum cernunt. Sed Baptista, Stephanus intuentur uenturam ultimam in dulcissima consuetudine æternæ Ecclesiæ. Hoc bonum spe iam possident. Espes læticiæ causa est. Sicut in uersu de Stephanu dicitur:

Ibat ouans animis, & spe sua damna leuabat.
Id est, lætus, & quia libenter Deo obediebat, & quia iam spe Ecclesiæ cœlestis cina erat.

S
mag
nicos
Quar
rum i
tam e
filius
clesia
confi
uelin
afflic
æqua
bis n
bel,

Prop
neri
eft, &
inde
na e
liun
àst
tatis
cum
cor
nis
con

Sextus, Exempla in Ecclesia etiam magis leniunt dolorem, quām apud Ethnocos, quia in Ecclesia causae notae sunt, Quare subiecta sit cruci, et scimus non tantum interitum sed liberationem proposi- tam esse. Et exempla sunt illustriora. Cum filius Dei, cum alia præcipua membra Ecclesiae sustinuerint ingentes ærumnas certo consilio Dei, quod Ecclesiæ ostendit, non velimus nos se iungi à reliqua societate in afflictionibus & liberationibus. Et in- aequalitas ac superbia esset, si uellemus no- bis melius esse, quam filio Dei, quam A- bel, Ieremiac, Baptistæ & similibus.

Et hic causæ afflictionum notæ sint. Propter peccatum nobiscum nascens ge- neri humano uniuersaliter mors imposta est, & morbi & aliæ multæ ærumnæ. De- inde singulares afflictiones, sunt aliæ poe- nae certorum delictorum, ut Dauidis exí- lium, aliæ exercitia, ut carcer Ioseph, aliæ testimonia confessionis & immortalitiatis, ut neces Abel, Baptistæ, Stephani. Et cum exempla nobis proponimus simul considerandæ sunt cause. Ut in alijs doctri- nis non satis est exempla intueri, sed etiam considerari oportet exemplorum rationes

K 5 &

I. EPISTOLA AD

& discrimina. Et de exemplis recte accom-
modatis dici potest illud uetus dictum:
κοινὸν ταῦτα γιοι πᾶσι πέρα μύθοι.

Septimus, Causæ finales. Commu-
nissima causa finalis hæc est: Bonum mi-
hi quod humiliasti me, ut discerem iustifi-
cationes tuas. Affligit Deus non ut pe-
dat, sed ut uel retrahat homines ad peni-
tentiam, ut affliguntur Dauid, Osias, Ma-
nasses: uel exerceat & confirmet suos, ut
affliguntur Ioseph, Daniel & similes. Et
Paulus huius causæ mentionem facit hoc
loco: Cum iudicamur, à Domino com-
pimur, ne cum hoc mundo damnamur.

Sunt & in Ecclesia aliæ causæ, de qui-
bus iam dixi.

Lenitur etiam dolor, quando nostra
confessione scimus alios confirmari, de qua
causa loquitur Paulus ad Philippenses 2.
cum inquit, se lætarī, quod immoletur, ut
ipſi in sacrificio & ministerio fidei con-
mentur. Hæc breuis admonitio de col-
latione consolationum, aliquid lucis ad-
fert huic loco Pauli. Et lectores men-
te intueantur ea, quæ de cruce
alibi copiosius di-
cuntur.

CA.

D
accom.
dictum;

CORINT: C A P. XII. 70
CAPVT DVODE.
C I M V M.

Commu-
um mi-
n iusti-
ut pe-
d peni-
rias, Ma-
suos, ut
niles. Et
facit hoc
no conti-
emur.
de qui

lo nostra
ri, de qua
penses 2
pletur, ut
ei confi-
o de col-
lucis ad-
men
uce

CA

Magna infirmitas est naturae huma-
næ magna naturarum dissimilitudo.
Quare etiam in parua societate facile exi-
stunt æmulationes, dissidia, lapsus & of-
fensiones, sicut Demosthenes ait, Errores
& contentiones communes morbos esse
omnium ciuitatum, & necessario accidere:
κναὶ ἀναγκαῖ ἀμαρτύματα πολιτικὰ,
ἢ γοῖας κοι φίλονθεια. Ita in Ecclesia
Corinthia acciderant lapsus & alia incom-
moda. Erant dissensiones de doctrina,
incestu erat abusus libertate, aliqui acce-
debant ad coniuicia in Ethnicorum sacri-
ficijs, mouebant aliqui quæstiones de di-
uortijs non credentium, quidam turbabant
ordinem coenæ Domini. Quidam nole-
bant conferre ad alendos fideles ministros.
His offenditionibus hactenus in hac Episto-
la mederi studuit. Nec est unum perpe-
tuum argumentum, ut res ipsa ostendit,
Et lector diuersas occasiones consideret.

In hac sequenti parte de duabus mate-
riis scribit: De ordine lectionum & inter-
pretationum in publico congressu, & de
resurrectio-

I. EPISTOLA AD

resurrectione mortuorum. Græca natio de-
lestabatur dono linguarum, & multi in
publico congressu suam eloquentiam o-
stentabant. Inde etiam æmulationes ori-
bantur. Paulus igitur in genere conciona-
tur de usu donorum, & postea addit pra-
cepta de ordine lectionum & interpreta-
tionum, utilia omnibus æstatibus. Imò
forma iudiciorum in Synodis hinc su-
menda est.

οἰδαπε οὐ οὐε εθνε ἡπε.

*Scitis quod quando genti-
les eratis.*

Antequam dicit de singulorum donis
diuersis, primum monet unum com-
mune donum præcipuum in omnibus di-
se oportere, & id præ cæteris donis qua-
rendum esse in singulis, & tuendum, uide-
licet, Spíritum sanctum confitentem Iesum
esse Dominum, sicut & supra dixit, unicum
esse fundamentum, IESVM CHRL
STVM.

Hoc Fundamentum ait necessarium
esse in omnibus, oportere omnes abhor-
rere ab Idolis, & oportere in omnibus ue-

natio de-
multi in-
ntiam o-
nes ore-
conciona-
ddit pra-
erpretat-
Imōt
hinc fa-
entis
um don-
um con-
annibus d-
onis que-
um, vide-
tem Iesum
it, unicum
CHRL
cessarium
es abhor-
nibus ue-
ram Inuocationem Dei, et agnitionem Me-
diatoris esse. Id initio iubet omnes tueri,
ne ruant, sicut antea cum non regerentur
luce Euangeli & Spiritu sancto, ad muta
Idola, quocunq; impellebantur.

Hic igitur multa monet, ostendit hor-
rendam esse coecitatem omnium homi-
num, qui non reguntur luce Euangeli, &
a Spiritu sancto, sicut exempla ostendunt.
Ethnici quotidie nouos cultus excogita-
bant, Athenienses bello Xerxis institue-
runt sacrificia Boreae, & dicebant esse ipsis
amicum, quia olim ex Orithyia genuisset
filios. Meretrices in illa ipsa urbe Corin-
tho pro salute Græciae commune uotum
fecerunt. Deniq; nullus fuit finis talium
furorum. Et similia acciderunt & adhuc
fiunt, ubi curritur ad statuas, & inuocan-
tur mortui & uaria Idola.

Tradit igitur regulam eandem, dupli-
citer faciens Antithesin, quia plerunc; sce-
lus magis cōspici potest: Nemo habens
Spiritum sanctum, dicit Anathema
Iesum. Certissimum est, uel palam male-
dicens filio Dei, uel quoquo modo præ-
bentes significationem contemptus &
odij, non esse membra Ecclesiæ Dei, Et sa-
cile

I. EPISTOLA AD

Iē hæc deprehendi possunt, quia postquam exarsit odium in persecutione, sit ingens & non obscurum incendium. Non du occultat odium Iudas. Nam accedit impulsor Diabolus, sicut scriptum est: Sarnas intravit in cor eius. Statim igitur sunt magni furores, ut in Iuliano, Ario, in horum recentium temporum hisce conspicitur, Cum semel exarsit odium, ingens furor, ut in Eccio, Latomo, Hofmeistero, qui etiam furentes ante mortem suæ desperationis signa ostenderunt. Et Berolini monachus, quem hic multi norunt, inter maledicendum in ipsa concione subito collapsus, statim postea extinxus est.

Vult igitur Apostolus discerni hostem Christi a cæteris, & signum monstrat, quo discerni sine ulla ambiguitate possunt. Et simul moneret, ut tales lapsus uitemus, & horrendæ poenæ cogitatione expauescamus, ne ruamus sicut Iudas, Arius, Lazarus, Hofmeisterus & similes.

Altera pars in Antithesi uidetur obscurior, cum ait: Nemo potest fateni Iesum esse Dominum, nisi in Spiritu sancto. Obiectet enim aliquis innume-

rabilis

tabiles hypocritas, Monachos & similes,
qui etiam uideri uolunt Iesum adorare. Et
ipse alibi inquit: Non omnis qui dicit
mihi Domine Domine, intrabit in
regnum cœlorum. Sed explicatio fa-
ciliis est.

Paulus loquitur de confessione per-
seueranti, & in tota doctrina. Hypocritæ ci-
to deficiunt, et cum reprehenduntur ipso-
rum errores, fiunt acerbissimi hostes Eur-
angelij, ut nunc in Episcopis, Monachis, &
Sacrificulis fieri cernimus. Nec unquam
hypocrisis diu latere potest.

Vt igitur odium aduersus Christum,
& maledicta sunt certissima signa, mentis
impiae & captiuæ Diabolis, ita econtra
Spiritus sancti testimonia sunt, inuocatio
Christi, non fugitans, sed libenter ad eum
accedens, & in eo acquiescens, & amor to-
tius doctrinæ, & studium discendi, & con-
stantia in Confessione. Hæc rectissime
congruunt ad hoc dictum: Si quis diligit
me, sermonem meum seruabit, & pater
meus diligit eum, & ueniemus ad eum, &
mansionem apud eum faciemus. Ac po-
test uniuscuiuscō conscientia iudicare de
propria inuocatione. Deinde & alijs cer-
nere

I. EPISTOLA AD

nere robur animi in confessione possunt,
multa signa sunt, quibus hypocrisis a
ura fidei discerni potest.

διαρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσι,

Diuisiones donorum sunt.

ANTEA dixit de communī dono, quā
in omnibus ueris membris Ecclesia
esse oportet, scilicet de uera inuocatione
Dei & agnitione filij Dei, & de fugienti
Idolis.

Nunc dicit de alijs donis, quae acci-
dunt in alijs alia. Ut de dono linguarum
de dono sanationis. Et initio præfatur, haec
quocq; dari a Deo, ut sint testimonia Spi-
ritus sancti, & profint Ecclesiæ. Obli-
uentur autem discrimina nominum. Voca-
has dotes *χαρισματα διακονιας & γηγενειας*
γηγενειας sunt, quae immediata
seruiunt aliorum utilitatí, ut sanationes.
Ita sunt *διακονια singularis felicitas in re*
militari aut gubernatione. Ut Samson &
Salomon excelluerunt *διακονια.*

Nomen *γηγενεια* significat ali-
as mirandas effectiones, ut resuscitare mo-
tuos, item uerbo occidere, sicut Pe-
terus

D

CORINT. CAP. XII. 73

nuocauit in uitam mulierem in Ioppe,
occidit uerbo Ananiam.

Generale est $\chi\alpha\rho\sigma\mu\alpha\tau\alpha$, ut Prophe-
tia, prædictio futurorum, ut Agabus.

Quod autem dicit: Idem Deus est, qui
efficit omnia in omnibus, manifestum est
hic tantum dici de bonis actionibus in Ec-
clesia. Non igitur detorquenda est hæc
sententia ad Stoica deliramenta, quæ fin-
gunt Deum causam esse pariter malarum
& bonarum actionum.

Quod uero hic ad tres personas ac-
commodata sunt nomina, $\pi\nu\varepsilon\mu\alpha$, $\kappa\mu\rho\iota\circ\beta$,
 $\eta\circ\beta$, id & Lutheru placebat.

$\Lambda\circ\gamma\circ\theta\circ\sigma\circ\Omega\circ\alpha\circ\beta$.

$\sigma\circ\Omega\circ\alpha$ & $\gamma\circ\omega\circ\sigma\circ\beta$ differunt.

$\sigma\circ\Omega\circ\alpha$ est cognitio totius doctrinæ de
Deo, & experientia terrorum in contriti-
one, & consolationum fidei, illustrans do-
ctrinam, & dijudicans dogmata. Ut exper-
ti, Dauid, Ezechias, Paulus aliter intelli-
gunt dictum: Fide iustificamur. Aliter in-
telligit Origenes.

$\gamma\circ\omega\circ\sigma\circ\beta$ est prudentia dans consilia in
rebus agendis, ut in Salomone iudicante,
cuius esset infans mortuus, erat $\gamma\circ\omega\circ\sigma\circ\beta$.

L Erat

I. EPISTOLA AD

Erat γνῶσις, quando Paulus iudicabat, ubi seruaret ritus Iudaicos, ubi non seruare. Quando dabat consilia de coniugis, in Zacharia dissuadente, ne bellum moueretur contra Romanos, quanquam eripabant templo didrachmum.

πίσις generale donum fide facient miracula, uel in proprijs periculis, uel alenīs, ut πίσις fuit, quod ut in Actis capi 27. scriptum est, seruatur nauis & totū cōetus simul nauigantium propter fidem Pauli. Et uerba sequentia ostendunt nō men πίσις generale esse, quia dicit, Si habuerō omnem fidem, ut montes trans̄ram.

Donationes sanationum quid significant, perspicuum est.

Ἄρχοντα dixi supra effectiones excellentes esse, qualis est resuscitatio mortuorum.

Prophetia hoc loco est prædictio futurorum, ut diximus de Agabo. Infrā cīam erit recta & dextra interpretatio concionum, quae sunt diuinitus traditæ in Prophetis & Apostolis.

Proximè additur διάκρισις περὶ των dijudicatio & dogmatum & Spiritu m, ut initio primi authores & propagato

ores anabaptisticę superstitionis magnam speciem religionis offundebant oculis hominum, iactitabant singulares reuelationes, & narrabant quales in corde motus sentirent. Hæc noua species apud multos, ut apud Carolo stadium, pariebat eis admirationem. Sed Lutherus statim animaduertit fucum, quia non docebant doctrinam de iusticia fidei, sed efferebant suam sapientiam & sua exercitia. Et in urbe Monasteriensi in VVestphalia priusquam erupissent manifesta scelera Anabaptistarum, acerrimè aduersatus est eis initio Hermannus Buschius vir nobilis & poeta, cum segregationem facere inciperent Ecclesiæ puræ a reliquis, quorum mores reprehendebant.

$\pi\lambda\omega\omega\ddot{\omega}\mu$, est nosse multas diuer-
fas linguas.

$\epsilon\rho\mu\kappa\epsilon\iota\alpha\gamma\lambda\omega\omega\ddot{\omega}\mu$ est facultas docen-
di, & ordinē ac plane exponendi contro-
uersias intricatas. Ut quanquam Capnio
nouit multas linguas, tamen non potuist
set controuersiam de iusticia fidei, aut po-
testate Episcoporū exponere, ut Lutherus.

Postea addit Paulus præceptum, ut
hæc diuersitas donorum conferatur ad
communem utilitatem. Et repetit gradus.

L 2 Apo-

I. EPISTOLA AD

Apostoli sunt, qui immediatè à Christo ad docendum Euangeliū uocati sunt, & testimonia habent, quod non errant in doctrina, & habent uniuersalem uocationem, ut docere ubiq; possint, nec sunt uocati ad politicam gubernationem, ut Samuel, Eliseus, Ieremias.

Prophetæ hic sunt interpretes, qui à instaurationem doctrinæ singulari domi instructi sunt, ut Augustinus suo tempore, Lutherus nostro tempore.

Doctores sunt, qui doctrinam ab his accipiunt, & alijs fideliter tradunt sine corruptelis, non sunt Apostoli, aut primi instauratores collapsæ doctrinæ. Sed tanq; δεύτερα λέγοντες, consentientia cum Apostolorum & Prophetarum uoce.

Διωκμæs nominat idem quod super ἀνθρηματα.

Ἄνθημæs auxilia, liberationes ex magnis periculis, ut Paulus liberat simul nauigantes. Esaias liberat obsidione Ierusalem. Jacobus Episcopus Nisibin, cum oppugnaretur à Rege Persico, ut narrat Historia tripartita, Et multa similia exempla leguntur.

κυβερνίστæs id est gubernationes, officia Diaconorum, magistratum.

CAPVT TREDE.

C I M V M .

VNiuersalis regula tenenda est in omnibus deliberationibus et actionibus: Necessaria anteferenda sunt non necessariis. Sunt autem necessaria, quae preceptis Dei propriè flagitantur, uidelicet, uera agnitiō Dei, Fides, Timor, uera Inuocatio, Dilectio proximi. Ideo dictum est Matth. 19. Si uis in uitam ingredi, serua mandata,

Matth. 22. Quod est mandatum maximum in lege? Diligas Dominum Deum tuum. Secundum autem simile huic, Diligas proximum sicut teipsum.

Et 1. ad Timoth: 1. dicitur, Summa mandati est, dilectio ex corde puro, conscientia bona, & fide non ficta. Item, Militia bonam militiam, habens fidem & bonam conscientiam.

Et Matth. ultimo, Docentes eos servare omnia, quae mandaui uobis,

Et in capite ultimo Ecclesiastē, Deum time, & mandata eius seruato. Hoc ad omnes homines pertinet.

L 3 Micheæ

I. EPISTOLA AD

Micheæ 5. Indicabo ὃ homo quid
bonum, & quid Dominus postulet ab
Facere iudicium & diligere misericordi-
am, & solicitem ambulare coram Deo
tuo.

Et Ezechielis 20. In præceptis meis
ambulate. Ac magis illustria sunt dicta
gatiua.

In prima Epistola Iohannis capite 1
Omnis qui odit fratrem, homicida est. Si
scitis, quod omnis homicida non habet
tam æternam in se manentem.

Et eodem capite expressè recitatūr u-
ra & artificiose constituta definitio peccati
ἀμαρτία ἐξηγούμενα, peccatum est non
obedire Legi. Est enim priuatiuē oppo-
sa definitioni iusticie uniuersalis: τὸ δικαιο-
οπόντιμον, ut Plato, Xenophon & Aniso-
teles loquuntur. Iusticia est obedientia le-
gibus omnibus debita.

Et Galat. 5. Fructus sp̄iritus, dilectio,
gaudium, pax, patientia, benignitas, ho-
nitas, fides, mansuetudo, continentia. Con-
tra talia enim non est Lex. Vbi etiam nor-
mam tradit, scilicet Legem, & adproba-
actiones congruentes ad hanc normam, &
damnat contrarias, ut eodem loco dicit.
Mani-

Manifeste sunt actiones carnis, adulterium, scortatio, Idolorum cultus, talia agentes regnum Dei non possidebunt.

Constitutis igitur his regulis: Neces-
saria facienda esse, & præcepta Lege diu-
na, necessaria esse: perspicue sequitur, di-
lectionem proximi necessariam esse, & an-
referendam donis, quæ sunt ornamenta
non singulis necessaria, ut non necesse est
singulos scire multas linguis.

Hanc admonitionem de necessitate
utiliter hic inserit Paulus, taxans eos, qui
libertatem ita laxabant, ut arbitrarentur se
non peccare, etiam cum scientes faciebant
contra mandata Dei. Seuerissime igitur
concionatur de necessitate: si linguis ho-
minum & angelorum loquar, dilectionem
autem non habeam, sum æs sonans. Et si
omnem fidem habeam, ita ut montes trans-
feram, dilectionem autem non habeam,
nihil sum.

Hic magnæ contentiones sunt, de iu-
stificatione. Cum necessaria sit dilectio,
cur non dicimus homines dilectione iustos
esse? Respondeo: Aliud est causa iustifi-
cationis. Aliud est necessarium, ut effectus
sequens iustificationem. Ut si dicam: Ali-
ud est uitæ causa, aliud est necessarium in

L 4 uiuente,

I. EPISTOLA AD

uiuente, ut effectus sequens. Ut motus
uiuente necessarius est, non ut uitæ causa,
sed ut effectus sequens. Hoc exemplum
aliquid lucis addit huic declarationi. Man-
ifestissimū est, cōtritionem, dilectionem, bi-
num propositum non esse causas iustifi-
cationis, id est, remissionis peccatorum im-
putationis iusticiæ & donationis Sp̄iritu
sancti & uitæ æternæ. Sed causa efficien-
tia delictet iustificans, est Deus propter
Iūs filij meritum. Fides autem est instru-
mentum, quo fit applicatio. Nam fide-
cipiuntur remissio peccatorum, imputa-
iusticiæ, donatio Sp̄iritus sancti, & uitæ
æternæ.

Postquam autem acceptus est Sp̄iritus sanctus, iam in renatis sunt motus
ales, qualis est Sp̄iritus sanctus. Et si quis
fingit in aliquo Sp̄iritum sanctum esse, &
non esse ibi dilectionem, pugnantia fingi
ut si quis fingeret in aliquo aquam esse, &
nihil humoris esse.

Necessaria est igitur dilectio in ren-
atis, ut effectus necessario sequens. Ut
uiuente dicimus necessariō motum esse
qui tamen non est uitæ causa. Hæc perfec-
tiva sunt dextræ & non calumniosē iuc-
cantibus.

Sed uociferantur aliqui multō uehem
mentius, Cum Paulus dicat, etiam si om-
nem fidem habeam, dilectionem uero non
habeam, nihil sum: negat hominem iustum
esse, etiam si adsit fides; nec tamen accedat
dilectio. Nec aliud argumentum specio-
sius opponitur contra exclusiā, Sola fi-
de iustificamur.

V sitata responsio est, Paulum loqui
de dono miraculorum, non de fide iustifi-
cante. Sed hic rursus quæritur, an donum
possit esse in his, qui non sunt iusti, qui ex-
cutiunt Spíritum sanctum?

Valde deploranda & detestanda est
haec hominum peruersitas, quod mon-
strata ueritate, tamen non acquiescunt, nec
Deo gratias agunt, nec transferunt eam ad
usum, sed querunt cauillationes sine fine.
Siue dona manet aliqua ex parte, siue non
manent, uera est propositio: si dilectio-
nem non habeam, nihil sum. Quia nemo
est justus propter donum miraculorum.
Et consentaneum est, aliqua dona manere
in Hypocritis, ut in Matthæo dicitur: In no-
mine tuo multas uirtutes fecimus.

Cæterum quocunq; modo uocabu-
lum fidei hic intelligitur, prorsus uera &

L S immo-

I. EPISTOLA AD

immota est Pauli oratio: sine dilectione nihil sum. Oportet enim in reconciliacione iusto, id est, in eo, qui acceptus est Deus esse dilectionem. Ut supra dictum est: Spiritus sanctus tales motus ciet, qualis dicitur ipse. Nec aliud uult Pauli dictum, quam illud Iohannis: Qui non diligit, manet in morte. Vera est oratio, quia in reconciliato est conuersio & inchoata obedientia iuxta illud: Viuo ego dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Hic in ipso iuramento fit mentio conuersionis. Et manifestissima sunt dicta: Dabo legem meam in corda eorum. Item, Qui Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. Non dubium est igitur, haec dicta Pauli & Iohannis, quae confirmant, necessariam esse dilectionem, postulare dilectionem, ut effectum, qui sequitur fidem, nec est causa aut meritum remissionis peccatorum aut iustificationis. Haec cum manifestissima sint recte institutionis, non ero prolixior. Cetera in hoc capite grammatica sunt.

Ἄγαθη μακροθυμίᾳ.

Antea dixit, in reconciliatis necessariam esse dilectionem, quae est, proprie-

Deum

Deum iuxta mandata Dei diligere proximum. Nunc recenset opera dilectionis, ut discerni possint diligentibus à non diligentibus. Et exorsus est Paulus ab opere notiore cæteris, uidelicet à remissione vindictæ. Semper conspectiora sunt uicia. Ideo ex contrario sumatur declaratio. Cupiditas vindictæ manifestè pugnat cum dilectione, cum uidelicet aliquis putans se læsum esse, ardet odio & ira, & uult illis nocere, à quibus se læsum esse existimat. Usque ciuilia bella ingentia ex cupiditate vindictæ inter Marium & Syllam orta sunt. Remissio vindictæ sedauit bella, ut cum Thrasibulus sanxit & *μυκησία*. Scipio cessit Tribunis, ne maiores motus in repub; orientur. Maximilianus uictor fecit pacem cum Venetis, ne attraheret Turcos. Arius dolore repulsæ in electione Episcopi, mouit postea certamen de filio Dei. Et uidimus ipsi his annis quosdam inflammato cupiditate vindictæ noua dogmata spargere & mouere rempublicam.

Hunc affectum reprimere magna uirtus est, quæ hic nominatur *μακροθυμία*, id est, patientia. Ut Dauid, cum quidem magnas causas haberet tollendi Saulem, tandem

I. EPISTOLA AD CO

men iniurias perfert, & est illustre exemplum huius dicti: Dilectio est patiens, si est, non cupida vindictæ. Est autem ha patientia uirtus pertinens ad præceptum Non occides. Et est iusticia, aut uicinai sticiæ æquitas, alijs, etiamsi uideatur ei nocendi causa, tamen propter Deum & lutem publicam parcens, ut David pa multis ciuibus seditionis, ut calamitas pu blica mitigetur.

Ἄγκεινετοι.

Benigna est seu benefica. Reprime uindictam, cum uidearis Iesus, pa tentia est, & est uel iusticia, uel æquitas uicina iusticiæ. Sed benignitas seu beni centia insuper est benefacere seu amicis su inimicis. Lenitatem alij uerterunt, quæ est non facile irritari. Sed id perspicuum est, cum benefit etiam inimicis, ut Camillus non alienatur a ciuibus dolore iniuriæ, sed benefacit eis, & reddit ad patriæ libera tionem, quamquam iniuste expulsus. Ioseph benefacit fratribus, quamquam pro dere eum conati fuerant.

ἢ ἀγάπη οὐ γέλοι.

NON est emulatrix seu inuidæ. Aemulatio est uelle alium tollere, non qua

la sit, sed quia dolemus eum nobis antecel-
lere. Ut Cain, Saul, Chore, Datan, Abi-
ron, Imo & Aaron & soror accenduntur
æmulatione. Id malum proximè oritur ex
superbia, quæ amorem nostri prima comi-
tatur. Singuli enim uolumus antecellere
alios, & esse Dei similes, ut inquit Serpens
ad Euam. Ideo tollere eos conamur, qui
uidentur anteferri. Hoc uicum nomina-
tur æmulatio & inuidentia. Hinc illa dicta
sunt: Omnis cura uiris, uter esset in-
duperator. Item Cicero, Labes est
seculi, inuidere uirtuti.

Ἄγαπη δὲ προειδέτη.

Non agit insidiosè.

Æmulationi & inuidentiae proximum
est insidiari, quod est arte alios pel-
lere aut tollere, sicut Pericles arte expulit
Cimonem. Et Aeschines conabatur ex-
pellere Demosthenem, & usitatum est non
solum aulicis, sed & concionatoribus, in-
uenire τέχνας ad extrudendos collegas,
ut Maximus arte extrudit Gregorium
Nazianzenum. Græci usurpant uocabu-
lum πρόποδοι de Cercopibus, qui cum es-
sēnt

I. EPISTOLA AD

sent latrones, singulari astutia uiatores op-
primebant. Quare nocabuli significatio
petulantiam & insidias complectitur. No-
men Perperi extat in explicacione Prouer-
apud Erasmū: In Melampygum ne incida
οὐ φυσιστη.

Non inflatur.

SI ordinem uiciorum consideres, p-
sum est Superbia, id est, admiratio su-
præferens sese cæteris, quia in hac depra-
uatione naturæ homines sese plurimum
amant, sua dona mirantur, & se ab alijs ma-
gnificeri & coli postulant, & uolunt esse illi-
cuit Dñ, ut inquit Serpens ad Euam. Et
hac superbia sequuntur odia aduersus eos,
qui uidentur nos obscurare. Et cum hoc
repellere conamur, magnæ contentiones
& dissidia oriuntur. Hic ordo uiciorum
facilē intelligi potest. Prius autem Paulus
de illis manifestis uicij locutus est, que
magis conspici possunt, & ex superbia ori-
untur, de cupiditate vindictæ, de moro
tate, quæ est opposita lenitati, & de insidiis.
Nunc de radice loquitur. Ait dilectionem
non inflari, id est, alienam esse à superbia
& fastu despiciente alios, & quasi regnum
in alios exerceente, qui est malum tyranni-
cum, etiam cum præterea non accedit la-

ciā. T
tem ses
regnun
sius es
sus alio
xander
lo ped
ria insi
lis in
mediu
torem
usq; h
gestu
Est au
sele al
confe
serior
serui
in Cy
fimo
erunt
ferreri
tecell
SV
et i
uicij

licia. Tamē ferre despicientem et euehen-
tem sese nīmum supra Collegas, & quāsi
regnum gerenter, molestum est. Et mole-
stus est, cum accedunt contumeliæ aduer-
sus alios, ut cum Romanus Episcopus Ale-
xander tertius Friderici Imperatoris col-
lo pedem imposuit. Fuit nostra memo-
ria insignis superbia Cardinalis Eboracen-
sis in Anglia, qui cum esset Lanij filius,
medius incessit inter Carolum V. Impera-
torem, & Henricum regem Anglicū, utri-
usq; humero manum imponens. In tali
gestu utcunq; agnosci hoc malum potest.
Est autem proprium dilectionis, subiçere
se alijs, & dona ad aliorum utilitatem
conferre, & se tanquam ministrum & in-
feriorem alijs gerere, ut filius Dei formam
serui induit. Et minimum fuit superbiæ
in Cyro & in Scipione, qui etiam erga in-
fimos studuerunt esse officiosi, nec præbu-
erba ostendebant significationem, quod se alijs ante-
ferrent Laboribus & uirtute student an-
tecellere, non fastu.

δύναται μονεμός.

Superbiā multi indecori gestus comi-
stantur, quorum hic fit mentio. Primus
est inanis ostentatio, ut Philippus Macedo-
nus iussit

I. E P I S T O L A A D

iussit suam statuam gestari inter Deorum statuas. Alexander incessit uelut lupus Hammon. Episcopi romani gestantur corona tripli ornati, & præcedit equus gestans panem consecratum, sicut ignis uehebatur ante Persicos reges, ut simul fieri adoratio. Et multi sunt alij indecori gestus Romaní pontificis, ut quod probi pedes osculandos.

Longum esset differentias gestum deformium recitare, quorum alij proprii pleni sunt scurrilitatis, ut gallicæ saltationes Cardinalium. Alij oriuntur ab ira, aëmulatione, odijs, cupiditate vindicta, conuicia, obtestationes, fastidia, calumniosæ deflationes, crudelitas suppliciorum ut defensor Arianæ impietatis Georgius Episcopus Alexandrinus iussit uirgines duci nudas ad supplicia, quæ retinebant Confessionem ueræ doctrinæ. Immisit equitum cohortem ad interficiendos homines, qui in alio templo conuererant. Multa sunt talia tyrannica exempla omnium ætatum. Faber Episcopus Viennensis Grynæum, qui placide eum allocutus fuit auditis monstrosis erroribus in cione habita in conuentu Spirensi Annis 1529, statim per lictores quæri iussit, ut carcerem

Deorum
et lupit
antur co-
quus g-
ignis u-
nul fier
ecori g-
d prab-
gestiu-
ij prop-
e saltati-
ab ira,
ndicta,
a, calum-
sliciorum
Georgius
t virgines
retineban-
Immisit
endos ho-
nerant.
Viennensi
cucus fue-
us in con-
ensi Ann-
iussit, ut
carcerem

arcerem duceretur. Denique mediocriter
iudicari potest gestuū deformitas in sum-
mis & in infimis.

ōv ζετεῖ τὸ ἔαυθης.

D est, non est ωλεονεκύκι, sed amat æ-
Iqualitatem, nec appetit extraordinaria
commoda, nec alios onerat laboribus, sed
potius in se plus onerum transfert, quia
inæqualitas, quæ alijs eripit commoda, uo-
luntas alienat, ut dicitur : ἵγε ωλεμομ
ōv ποιεῖ.

Ideo studiosè Cyrus, et si plurimum
laboris sustinet, tamen regem Cyaxarem
reuerenter honore adficit, tanquam Domi-
num, & iubet eum ab alijs honore adfici.

ōv προξωπη.

D est, prīmū non sinit se irritari falsis aut
ſtruolis delationibus, Imō nec propter
ueras causas uehementius irascitur. Pri-
mum autem constat, ſepiſſimē falsis crimi-
nationibus & calumnijs fieri pernicioſas
diſtrictiones uoluntatum, unde poſtea diſ-
cordiae in repùblica & bella ſequuntur. Et
norum eſt diſtum Salomonis grauiſſi-
mum: Calumnia conturbat sapien-
tem, & frangit robur cordis eius.

M Eſt

I. EPISTOLA AD

Est autem Calumnia una ex peccatis
principis, de qua dixit quidam Alexan-
dri κόλαξ μήδιος : Calumniare audi-
ter, quia semper aliquid haeret,

De ira etiam & cupiditate vindicta
supra dictum est. Ac uideamus moue-
res publ. cum gubernatores laxant fu-
nos irae & cupiditati vindictae, ut tollan-
eos, quibus succenserent, Ideo uerissimum
est dictum Iacobi. Ira uiri non open-
tur iusticiam Dei. Et contra tenaces
offensionum opponantur dicta : Remi-
tite & remittetur uobis, quod ueribus
Nazianzeni egregie recitatur:

Ἐπεὶ οἱ δασεῖς ὄφλωρ καὶ πρόχεισσοι πόνησι
δίκτω γε τὸ δίκτος καὶ περισταθῆται

Huc & decretum atticum pertinet; μηδὲ πλη-
σικακέρ.

ἢν λογίζεται τὸ κακόν.

Id est, non est suspicax.

Est autem pernicies magna uite com-
munis esse suspicacem, & uicium uicinu-
amori calumniarum. Pugnat enim & sus-
picio cum ueritate & candore. Venia-
tantum credit certa & explorata. Candus

ambig.

ibus autem Alexan-
dri suspicio sepe falsis, & plerumque in-
certis assentitur: Est igitur uicium dignum
odio, & cum pariat distractiones uolunta-
tum, magna cura uitandum est. Claudio-
nus laudat Theodosium, quod non fuerat
suspicax.

δὲ χαρά ἐπὶ τῷ ἀδικίᾳ.

Id est, est sine ἐπιχαρεκακίᾳ. Est au-
tem ἐπιχαρεκακία uicium maximē pro-
prium Diabolo, lætari in calamitate iniusta
bonorum, ut Semei lætatur in calamitate
Davidis, & eum uenenatis sarcasmis ex-
agitat. Fuluia adeo lætata est nece Cice-
ronis, ut linguam exemptam ex imperfecti
capite aciculis confoderit. Et in Belgico
imagines captiui DVCIS, & filiorum
publicē contumelīa adfectae sunt, & nunc
multi aduersarij lætantur nostra calamita-
te. In hoc uicio multa concurrunt: Iniu-
sticia & crudelitas. Nam iusticiæ erat bo-
nis bona optare. Et misericordia est, do-
lore adfici in calamitate mediocrium ho-
minum, & lenire aliquo modo ærumnas,
ut Theseus inquit apud Euripidem: δικ
αιοφόρον θρώποσι μέλοι λωρ κακά. Item,
ἴμη γαρ ὡρ ἄνθρωπος ἀνθρώπος τύχως
τηρετήσω, δι Φαυκίσομαι Φρονῶμ.

M 2 συγχατ:

I. EPISTOLA AD

συγχορέε τῷ ἀληθείᾳ.

Odio personæ nolle adprobare ueritatem, quam tamē tacitè probas; specie aliqua reprehendere, usitatissimum uicium est, ut uidimus quosdam tantum odio personæ Lutheri & studio partium damnasse ueras causas, & homines non sentientes, cum re ipsa aliter sentirent. Huius uicium est προσωποληψία, propter perniciem iniustè de rebus iudicare. Sed hic uicio opponuntur Iusticia & Veritas, quæ uirtutes uera & iusta adprobant, damnant iniusta & falsa sine ullo personum respectu, & sine ullis peregrinis affectibus. Sicut Ionathas constanter approbauit causam Dauidis contra patrem Absides probauit consilium Themistoclis, quanquam inter eos æmulatio erat. Sempronius quanquam inimicus Scipionem tamen Scipionem Asiaticum liberatum cum in carcerem duceretur.

πάντα σέγει.

Sequuntur uirtutes quatuor maxime necessariæ in gubernatione. Prima εἰσίναι, quæ est mitigare aliquid ex summo iure, ferre aliquas imbecillitates eti.

nm, qui sunt sanabiles, sicut coniuges & amicos oportet inter se se hac ἐπιείκεια alia-
qua, quæ offendunt, obruere, ut usitatē
dicitur: Mores amici noueris, non
oderis. Nec possibile est Collegas sine
hac uirtute concordiam inter se tueri. Et
in eandem sententiam suprā capite nono
dixit, πάντα σέγομόν. Qui sit autem mo-
dus huius uirtutis, alibi dicitur. Dissimu-
landæ & tolerandæ sunt morum infirmi-
tates, non uicia enormia, aut corruptelæ
ueritatis.

Sequitur Candor:

πάντα τισεν.

Ἐπιείκεια uicina est Candori. Ut
enim remittit ἐπιείκεια aliquid ex acerbi-
tate iuris: Ita Candor interpretatur am-
bigua in meliorem partem, & non est dif-
fidens, non suspicax, non liuidus. Nec
propter leues & friuolas suspiciones cre-
dit alium sibi insidiari, aut aliquid ma-
linoliri, donec argumenta uera habet, ut
Alexander noluit diffidere medico Philip-
po, cuius ei fides perspecta erat, tametsi
Parmenio monuerat ab eo periculum esse.
Veritas & Candor uirtutes sunt in medio.
Extrema sunt, esse prorsus incautum. Et
contrarium Diffidentia, quæ sine probabi-

M 3 li ratio-

I. EPISTOLA AD

Ifi ratione, tamen omnibus diffidit quæ naturæ malevolentia, sicut Dionysius Tyrannus, Alexander Phereus. Inter haec media uirtus est, considerare uoluntatem hominum, & probabili ratione confidere. Ita hæc uirtus retinet memorem & obtemperat huic dicto: μέμνονες σέη, ne sit incauta, & ne obliuiscatur dies.

Maledictus, qui confidit in homines.

πάντα ἔλαπτα.

Tertia uirtus est lenitas sperans emendationem, quæ uirtus gradus di- quem in gubernatione sœpè ad priores cedere oportet. Ut Dauid tolerat mox Ioab, et si quædam facit iracundius, quædam, ut candor postulat, in meliore partem Dauid interpretatur. Tandem cum præstantes uiros Abner & Amasa hic uetus dux Ioab interfecisset, tamen Dauid non properat ad poenam, Sed alioquin sperat eum fidelem fore. Sed confitudo confirmata, impietas non facilè mitatur. Ut igitur semper Ioab fuit inquietus & turbulentus, ita ad extremum naturæ inquietæ specimen ostendit, spreta auctoritate Dauidis, conatur seditione regnare Adoniam suo arbitrio. Quare postea interficitur

Alexan-

Alexander diu parcit Philotæ filio Parmenionis, cōtumeliosè de ipso loquenti. Tandem cum proferuntur signa coniurationis, eum interfici iubet. Sic & Dion, cū Heraclidis socij iniurias diu tolerasset, tandem eum interfici permisit. Et Augustus Cornelium Gallum.

Sed omnium maximē illustre exemplum est lenitas in D E O, qui diu multa magna peccata nostra tolerat, quæ non ignorat, sed eō tolerat, ut spaciū nobis ad pœnitentiam concedat, ut in parabola dicitu Lu; 13. dicitur & Roma: 2.

τάντα ὑπομένει:

Patientia in omnibus his gradibus necessaria est. Multi magni dolores perferendi sunt propter iniurias & delicta aliorum in gubernatione. Et quædam εἰσι εἰς eorum, qui sunt meliores, sanari possunt, ut Fabius corrigit errata Minutij. Ideo autem postremo loco nominat hanc tolerantiam, & quia superioribus gradibus mixta est, & quia aliquando hæc patientia retinenda est, etiam cum uidemus insanabiles esse Collegas, & non est ipses emendationis, ut Ionathas magno cum dolore tolerat patris furores, quem uideret.

M 4 iam

I. EPISTOLA AD

iam sanari non posse. Hæc particula nor
est ἐπιεικεῖα leniens uel excusans sceler
patris, sed magno cum dolore ea tolere,
& à Deo mutationem expectat.

ἢ γάρ πη ὄυδέποτε ἐκπίπτει.

Quidam sic interpretati sunt: Dilectionis non excidit, id est, non finitur, non est inutilis uirtus. Cætera dona sæpè inutilia sunt habenti uel alijs, ut eloquentia sæpè nocet oratori & populo. Sed Paulus de perpetuitate loquitur. Dilectionis manet in Iesu, qui sunt heredes uitæ æternæ in omni æternitate, & ut supra dictum est, Virtus est necessaria in omnibus. Aliorum donorum, ut doni sanitatis, non est usus post hanc uitam. Dilectionem uero æternam esse oportet, quia illa æterna iusticia erit Legis impletio, quæ, ut notum est, præcipit dilectionem. Et qualis esset æterna uita in consuetudine Dei & Ecclesiæ, sine dilectione? Imò dolores apud inferos erunt horribilis indignatio aduersus Deum & tam Ecclesiam, & odium Dei & Ecclesie, quod nunc quoq; cogitantes expauercent debemus.

Grauissimè igitur monet Paulus, ut
æterna

zternitatem intueamur, & hanc uirtutem exerceamus, quam in omni æternitate in nobis fulgere oportet.

Ἐπεὶ δὲ προφητῶν καταργηθήσονται.

Commoratur in collatione uirtutum, & in declaratione proximi dicti, quo significat dilectionem necessariam, & perpetuō duraturam, anteferendam esse uirtutibus & donis, quæ in hac fugacitate ui- tæ seruiunt Ecclesiæ, & postea cessatura sunt.

Prophetiæ inquit, cessabunt, quod ue- rum est, siue intelligas Prophetias de mi- nisterio interpretationis, siue de prædicti- onibus futurorum euentuum. Nam in uita æterna, ut postea dicit, coram intue- bimur fontem sapientiæ Deum, & uidebí- mus euentus. Prophetiæ nunc sunt: Mor- tui reuiuiscent, Ecclesia ornabitur perpe- tua gloria, impij abijscentur in æternas pœ- nas. Harum maximarum rerum noticia, post euentus multo erit illustrior.

Cessabit & donum linguarum, quia non ut nunc suas linguas habebunt singu- lae gentes, non intellectas ab alijs. Hoc non indiget declaratione.

Cessabit et cognitio seu scientia, id est,

M s noti-

I. EPISTOLA AD

noticia obscura, seu ut loquimur abstrac-
ua, de multis partibus doctrinæ Ecclesiast-
icæ & naturalis, de Deo, de spirituali esse-
tia, de anima, de natura cœlestium cor-
rum, deniq; de multis rebus, de miranda
copulatione diuinæ & humanæ naturæ,
quia tunc coram aspiciemus Deum, filium
Dei, Angelos, & perspiciemus nostras
alias substantias, & cum in Deo intue-
mur Ideam tantarum rerum, causas con-
iij diuini discemus.

ἐκ μέρους γῆς γνώσκομεν.

Correctio est. Nam cum dixisset cella-
turam esse cognitionem, statim obvi-
potuit. Quid igitur hic de Deo, de filio
Dei, de anima, & de alijs rebus multa dic-
imus, si hæc noticia penitus delebitur. An
non hic initia uera discimus, & eunden-
Deum cogitamus & alloquimur, quem
politea cernemus & alloquemur? Si co-
tinguetur huius temporis noticia, cur de-
betum est: Hæc est uita æterna, ut agno-
scant te Deum uerum, & quem misisti.
sum esse Christum? Nonne uult Domi-
nus in hac uita inchoari agnitionem, du-
turam in omni æternitate? Item, Cur in-
quit Daniel: Docti fulgebunt ut stellæ?

pariter in omnibus extinguetur lux in hac
uita accensa.

Hæc obijci poterant, & ex hoc dicto
Pauli male intellecto, multi absurdas di-
sputationes sumpserunt. Addit igitur Pau-
lus correctionem seu interpretationem :
Non inquit penitus delebitur prior noti-
cia, sed imperfectio abjectetur, & ex noti-
cia obscura, umbratili, ac mixta dubitatio-
nibus sit illustris & immota, & ut uocabu-
lis notis utamur, ex abstractiua fiet intui-
tiua, plena lucis & splendoris. Ut si quis
aliquem in crepusculo uteunque conspe-
ctum, postea in clara luce manifestius in-
tuetur.

Inquit igitur: Ex parte cognoscimus,
id est, imperfectè, obscurè, languidè. Eo-
dem modo intelligatur quod inquit: Ex
parte prophetamus, id est, imperfectè &
obscurè intelligimus tum interpretatio-
nes, tum prædictiones. Scimus filium
Dei redditum esse nobis corpora no-
stra. Hæc Prophetia est, sed ualde obscu-
ra. Nemo enim cogitare potest, quomodo
toties dissipata membra in halitus, & in
alia corpora inde usq; à quinc; millibus
annorum rursus ad sua corpora reditura
sint. Omitto exempla alia. De hac imper-
fectione

I. EPISTOLA AD

sectione & obscuritate se antea locutum
esse inquit, cum diceret, cessaturas esse
prophetias & nostram cognitionem. Sed
manebunt in nobis initia doctrinæ, quæ
nunc sunt in alijs maiora, in alijs minoria.
Et uera erit sententia: Docti fulgebuntur
stellæ, ut infra rursus dicemus. Scio iam
qualis sit urbs Roma, uidi picturas, habeo
qualcunq; obscuram imaginem urbis in
mente. Hæc noticia non deletur, cum Ro-
mam uenio, & omnia ædificia ac situm
urbis coram contemplor, sed cum sit in-
choata noticia eiusdem rei, quam prius
absentem cogitaueram, sit perfectior, ut
dem lux in aere, quæ fuit in crepusculo, ma-
net in aere, sed plus lucis accedit, cum sol
iam supra terram altius euectus est. Hæc
collationem imperfectionis & perfectio-
nis declarat alijs exemplis & similitudini-
bus: Cum essem infans, ut infans lo-
quebar.

Ἐπειδὴ μηδὲν πίστιος, τὸ δὲ νόος ἐλάχιστον

Manifestum exemplum est, quod ostendit, non deleri ea bona, quæ pri-
us adiungunt, sed imperfectionem abici, ac
bonis prioribus addi plus roboris. Vi-
cum post teneræ ætatis balbutiem recti
loqui

loquī grandiusculus incipit, non amittit
priorēs linguae motus, sed habet iam faci-
liores & planiores.

*Videmus iam per speculum
in ænigmate.*

NON hoc dicit, incertam esse cogniti-
onem in hac uita, sumptam ex uer-
bo Dei, sed quanquam sit certissima, tamen
obscura est, & nequaquam ita illustris, ut
ent lux illa in consuetudine cœlesti. Cer-
tissimum iam nobis est fide, in filio Dei
Domino nostro Iesu Christo duas esse na-
turās, diuinam & humanam. Et inuoca-
tio intuens filium Dei fatetur eum esse
omnipotentem, sed hoc statuit iuxta uer-
bum. Hæc cognitio est adhuc obscura
& similis ænigmati. Verbum enim est
uelut inuolucrum illius arcanæ & miran-
dæ rei, quam in uita cœlesti coram aspici-
emus.

Ita nunc uerbum de Resurrectione est
uelut ænigma, id est, inuolucrum euentus
postea secuturi, qui tunc clarē conspicie-
tur. Ita fides expectans promissam libe-
rationem cernit euentum inuolutum uer-
bo, tanquam ænigmate.

Israel.

I. EPISTOLA AD

Israelitis promissa est eductio ex Agypto. Hanc cernit Moyses in uerbo, & quanquam fides est firma, tamen qualis aut quando sit futura non cernit.

Talia exempla utcunque ostendunt, uerbum aptè nominari ænigma, tanquam inuolucrum. Significat enim ænigma se monem tectè aliud significantem.

Sed quid nominat speculum, seu uidere per speculum? Duo sunt, obiectum & ipsa uisio. Aenigma est obiectum, ut uerbum monstrans consolationem, vide. Ilicet: Noli timere Abram, Ego protector tuus. Ipse uero sensus consolationis, quem accendit Spiritus sanctus in corde Abraham credente, & est lux & læticia non ingesta p̄ijs, est hoc speculum, per quod intuentur Deum in illo uerbo seu ænigmate se ostendentem. Ita & 2. Corinthi dicitur, Speculantes gloriam Domini, id est, intuentes Deum in illa luce, & conflatione accensa per Euangelium, & per Spiritum sanctum.

Sed hæc noticia nondum adeo illustris est, ut intuitu in coelesti consuetudine, quam hic nominat. Videre facie ad faciem, id est, coram fine caligine ulla cer-

ex Act
erbo, &
qualis
endim,
anquan
gmaſe
ſeu vi
biecum
um, ut
n, vide.
rotector
is, quem
e Abra
nonig
quod in
enigma
orinthi
mini, id
& confo
, & per
deo illu
ſtudia
cie ad fa
ulla cer
nen

nere Dei substantiam & uoluntatem, & in
taculas diuinorum operum.

Ἐρῦ γνώσκω ἐκ μέσους, τόπε δὲ
ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ
ἐπεγνώσθη

Recet usus est uerbo ἐπιγνώσομαι, quia
significat rem, antea uicinę notam
sue cogitatem, cum postea uenit in con-
spectum, ex illa priore qualicunq; Ideā cer-
tō cognoscere, id Latini nominant agno-
scere. Nunc uicinę obscurē cogitamus,
quid sit Deus, quid sit anima, sed postea
clarus eum cognoscemus, & congruere
eū ad priorem cogitationem intelligemus.
Monet autem ualde perspicuum noticiam
fore, quia talis erit, qualis est in Deo nos
intuente, id est, clara & certa sine ulla cali-
gine & ambiguitate:

Cæterum ex hoc loco etiam hæc con-
solatio sumenda est in Inuocatione in hac
uita. Dolemus, quod non clarus cerni-
mus Deum, & in Inuocatione libenter
quasi complecti eum brachijs uellemus.
Sed simus contenti hac qualicunq; cogita-
tione intuente Deum in uerbo & eius te-
stimonijs, iuxta illa dicta. Beati qui cre-
dunt, cum non uiderint. Item, Iustificati
fide

I. EPISTOLA AD

fide pacem habemus. Nondum fulget in
nobis intuitiva noticia, sed acquiescamus
fide in ænigmate, uidelicet in uerbo.

νωὶ δὲ μένε πίσις, ἐλπὶς, ἀγάπη.

HAnc ipsam consolationem proponit
Paulus, in hac uita iubet adprehendere Deum fide & spe. Cæterum ex hoc
co sumpta est usitata enumeratio triun
uirtutum, quæ nominantur theologica. Nec inconcinka est enumeratio, Nam u
tutes aliæ multæ in hæc membra inclusa
possunt.

In quacunq; enumeratione uirtutum
prima res & præcedens est cognitio. Quia
Ignoti nulla cupido. Ideo & primum pre
ceptum ab agnitione Dei orditur. Ego
sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi de
terra Aegypti, Primum ibi nominatur De
us, & discernitur ab omnibus creaturis
commentitijs numinibus. Ita eruditè in
ait Paulus, necessariam uirtutem esse Fe
dem, uidelicet cognitionem, & quidem u
lem, quæ sit fides, id est, assensio, qua ue
bum Dei amplectimur de reb. non incu
rentibus in sensum, nec ratione deprehe
sis.

Hoc

Hæc cognitio aut est historiæ, aut legum & comminationum, aut promissionum. Cum uera adsenſione leges & comminationes amplectimur, oritur timor. Cum autem promissiones amplectimur, oritur fiducia acquiescens in Deo, & uiuificans corda. Hæc uirtus propriè nominatur fides, quia tunc demum accedimus ad Deum, cum apprehensa est misericordia propter filium promissa. De hac fide dicitur ad Ephesios 3. Per quem habemus fiduciam, & audemus accedere per fidem eius. Complectitur autem hæc fides omnes articulos fidei, nec tantum noticia est, sed est fiducia, qua cor acquiescit in filio Dei, & in Deo, iuxta promissionem. Quia cum in ueris pauoribus articulum: Credo remissionem peccatorum, ita amplecteris, ut te quoque includas in promissionem uniuersalem, & statuas tibi remitti peccata, certissimum est in corde sequi fiduciam & læticiam acquiescentem in Deo, ut experientia in uera consolacione ostendit, in qua recte discimus, quid sit fides, & simul agnoscimus, oportere nos fidei acquiescere in uerbo Dei, nec querere alias illuminationes. Hanc admonitionem necessariam esse, etiam ostendit experientia.

N Spes

I. EPISTOLA AD CO

Spes est expectatio uitæ æternæ certa,
propter filium Dei iuxta promissionem,
in Euangelio expressam, & est expectatio
mitigationis poenarum seu calamitatum
in hac uita iuxta consilium Dei. Cum au-
tem dicant aduersarij ueræ doctrinæ, no-
seruari a nobis discrimina uirtutum, fides
& spei, moneri iuniores de uera diffi-
cilia necesse est. Fides accipit præsens ben-
ficium, scilicet remissionem peccatorum,
& reconciliationem, ut certissimum est a
dicto: Iustificati fide pacem habemus.
Spes futuram liberationem intuetur, & ex-
pectat. Hæc doctrina perspicua est.

Sed quærunt, Cur affirmemus in Ec-
clesia fidem & spem uirtutes esse, cum
men fides sit noticia? Deinde etiam si-
ducia esse dicatur, tamen mirari aliquis
potest, quomodo sit uirtus. Item cur fides
sit uirtus, cum in uita usitatissimum sit, quod
incitatos homines decipi, & ruere in ma-
ximas calamitates, ut dictum est:

Fallitur augurio spes bona sepè suo.
Et Pindarus inquit: Spes somnia esse uigilantium.
Et dictum est Epicteti ualidum
dignum memoria: Ut pedibus, ita spe
cedenda sunt possibilia, ὥστε τοις σκέλοις
στρατεύεσθαι.

προτεινει την παρατητικην επιστημην.

Respondeo: Fides & spes sunt haud
dubie uirtutes, quia sunt obedientia, quam
postulat Deus praestari suo mandato. Vox
divina manifesta est: Hunc audite. Item,
Hec est uoluntas patris mei, ut om-
nis qui credit in filium, habeat ui-
tam aeternam. Fides igitur uirtus est,
quia Deo obtemperat, & cum est assensio
amplectens omnes articulos fidei ac pro-
missionem gratiae, & cum ea coniuncta
est fiducia in DEO acquiescens. Nota
sunt & de spe plurima praecepta x. Petri x.
Firmiter sperate gratiam, quae uobis
exhibebitur, cum Iesus Christus re-
uelabitur, uidelicet in iudicio. Et in
eodem capite: Ut fides uestra &
spes sit in Deum, Et Rom: 5. Spes
non confundit. Et Ro: 8. Spe salui
facti sumus, Est igitur uirtus Spes, quae
uerbo Dei obtemperat.

Et hinc sumatur responsio ad obiectiones suprà recitatas de spe fallaci: Vox divina præcipit spem de ijs rebus, quas pro-

N 2 misit,

I. EPISTOLA AD

misit, ac uitæ æternæ promissio propter
lum certa & immota est. Non præcepit
Pompeio sperare uictoriam, etiamsi ipse
hac sua imaginatione mouetur: Causa
bet superos melior sperare secundos, quia
iudicium Dei est, Vtra causa sit iustitia
sæpè Deus punit homines propter pri-
delicta, etiamsi in præsentí negocio iusta
causam habent, ut puniebat Israélitas pe-
gnantes cum tribu Beniamin, & sæpe
as. Est igitur fallax spes, quæ non regi-
promissione diuina.

Reguntur autem promissione diuina
spes uitæ æternæ, & spes mitigationis pa-
narum & calamitatum in hac uita, ubi
doctrina tenenda est: Etiamsi præfentes
calamitates non tolluntur, nec mitigantur
tamen semper retinenda est spes uitæ
æternæ, iuxta dictum Iob: Etiam
occidet me, sperabo in eum, uerum
tamen uias meas coram eo argui-
& ipse erit mihi saluator, & non uen-
nient ad eum omnes hypocrita,
est, etiamsi in hac uita non tollentur ca-
mitates, tamen spem uitæ æternæ retine-
omnes, qui ad Deum conuertuntur.

Experimur autem ualde languore
animi

unimos in pœnis, & dubitare, an sit spe-
randa & expectanda salus æterna, cum nūc
sentimus iram Dei in pœnis, & abiçci ui-
demur. Aduersus hanc tristissimam du-
bitationem necesse est tenere in conspectu
firmas consolationes, quarum hæc prima
et præcipua est, quod Deus uult nos, quo-
cunq; tempore ad se conuerti, & conuer-
sus certissimè recipit propter filium Gra-
tis, quia hæc promissio semper uera & im-
mota est: Sic Deus dilexit mundum, ut
filium suum unigenitum dederit, ut O M-
NIS, qui credit in eum, non pereat, sed
habeat uitam æternam. Et Ezechielis 33.
Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem
peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat.
Item, In quacunq; die conuersus fuerit im-
pius, non corruet in impietate. Matth: 19.
Quoties remittam: Septuagies septies.
Lucæ 15. Gaudium est Angelis de uno
peccatore pœnitentiam agente. Et ibi re-
citatur conuersio filij prodigi.

Altera consolatio est: Hanc ipsam ob-
causam punit Deus, ut nos retrahat ad pœ-
nitentiam, & conuersis det uitam æter-
nam, non ut perdat nos. I. Cor: II. Cum
iudicamur, à Domino corrípimur, ne cum
hoc mundo damnemur, Et in Psalmo: Bo-

N 3 num

I. EPISTOLA AD

num mihi quod humiliasti me, ut dicas
rem iustificationes tuas. Esaiae 28. Ver-
tio dat intellectum. Esaiae 66. Ad quem
respiciam, nisi ad miserum & contrita
spiritu, & trementem sermones meos. In
cheae ultimo: Iram Domini portabo, quia
peccavi ei. Hic expresse de poena lo-
tur, & confitetur peccatum. Postea autem
consolationem, in qua narrat se fidem
spem retinere: Cum sedebam in tem-
bris, Dominus lux mea est. His dicitur
etis adde uocem filii Dei, quae continet am-
plissimam & certissimam consolationem:
Venite ad me OMNES, qui laboratis
& onerati estis, & ego reficiam vos. Et
Roman: 8. Longa est concio de spe
tinenda in summis doloribus & cruci-
bus. Spe salui facti sumus. Spes autem
quae uidetur, non est spes.

Hec dicta & similia teneamus, ne pro-
pter poenas, quibus Deus in hac uita nos
de ira sua commonefacit, spem uitæ eternae
abijciamus. Et sciamus hanc spem ne
quaquam esse irritam, quia præcipitur uoce
diuina. Quanque autem præsentes pa-
næ in hac uita sœpè non prorsus tolluntur,
quia Deus propter multas causas uile est.

desiam cruci subiectam esse, tamen & mitigatione promissa est, quae fit alias aliter. Cumque promissa sit diuinatus, haec spes etiam non est irrita. Nahum primo: Bonus est Dominus, & confortans in tribulacione, & resipiens sperantes in ipsum.

Iohelis 2. Conuertimini ad Dominum Deum uestrum, quia bonus est, & misericors, & mitigans poenam.

Oseae 1. Non faciam furorem irae meae.

Et Lucae 21. Orate ut possitis effugere uentura mala.

Et illustria exempla sunt mitigationis poenarum, seruata Niniue, restitutio Davidis in regnum, sanatio Ezechie, reducacio Manassae, & non dubium est tales mitigationes in tota Ecclesia quotidiè fieri, sicut Psalm: 77. dicit, Et non accendit totam iram suam.

Ieremias in Threnis capite 3. Misericordiae Domini quod non consumpti sumus.

Et alibi capite 46. Consumam cunctas gentes, ad quas eieciste, te uero non consumam, sed castigabo te in iudicio, &

N 4 osten:

I. EPISTOLA AD

ostendam te, quæ uideris innocens, non
innocentem esse.

Et Abacuc 3. Domine in ira miseri-
cordiæ recorderis.

Hæc & similia dicta sæpè cogitemus
ut & ardentius petamus mitigationem
poenarum publicarum & priuatarum,
agnoscamus immensam Dei misericordi-
am, quod uerissimè lenit poenas, & nos su-
stentat, & ei gratias agamus.

Hanc commonefactionem de fide &
spe utilissimam esse manifestum est. Erat
sit ardenter inuocatio, sæpè cogitanda
est.

Constat autem ex his quæ dixi, reñ
nūcupari fidem et spem uirtutes, quia sunt
obedientia, quæ regitur uerbo Dei, & sunt
cultus præcipui, ut Psalmus inquit: Sa-
crificate sacrificium iusticiæ, & sperate in
Domino. Nec sunt Philosophis nota
uirtutes, quia tantum monstrantur uoce
Dei, quæ docet etiam, quomodo regenda
sint. Fide accipimus remissionem pecca-
torum, Spe expectamus certò uitam aeterno-
nam, non propter nostra merita, sed pro-
pter filium Dei Gratis. Hæc ita fieri ope-
ret, quia in Euangelio Deus hanc suam

uolu-

uoluntatem certissimis testimonij patefecit. Ac procul extra Philosophiam hæc sapientia posita est. Nec Philosophia fidem & spem inter uirtutes ponit, cum non reguntur certa & firma noticia principiorum, experientia aut demonstratione, sed iudicat stulticiam esse assentiri incertis. Ut cum sperat Antonius uictoriam, quia instructior est Augusto.

Sed Ecclesia certa est propter promissionem diuinam, & credit præter spem in spem, id est, credit & sperat, ubi etiam diuersum iudicio naturali apparet. Ut Psalmo 71. dicitur: Liberauit pauperem, cui non erat adiutor, Et Psalmo 26. Pater & mater dereliquerunt me, Dominus autem suscepit me.

Etsi autem cæteræ uirtutes, ut timor uel reuerentia, obedientia in afflictionibus Deo debita, quæ est pars iusticiæ, & nominatur tolerantia uel patientia, rectè comprehenduntur in dilectione, ut mox dicam: tamen sciendum est, & his & cæteris fidem & spem prælucere. Quod ut si at perspicuum, fiat collatio patientiæ Philosophicæ & Christianæ, & consolationum uniusq; generis.

N 5 Philo-

I. EPISTOLA AD

Philosophica patientia est utcunque
obedire rationi in ferendis aduersis, ita ut
nihil contra iusticiam, aut alias uirtutes
honestas. Ut Cato seipsum interficiens con-
tra iusticiam facit. At Socrates nec iusti-
am nec modestiam uiolat, cum sine fide
one, & sine deformitate ulla mortem ap-
petit. Nec in Philosophica patientia sibi
inclusa est, sed Palamedes rationi obtem-
perat, etiam cum spes omnes salutis inha-
uita, & postea extinctae sunt.

At Christiana patientia est, obediri
mandato diuino in tolerandis aduersis, in
ne facias aliquid contra mandata Dei, ne
Deo irascaris, sed fide agnoscas eum tibi
propitium esse, & speres auxilium, mihi-
gationem aut liberationem, & hac fide &
spe lenias dolorem.

Cernis hic in definitione addi fidem et
spem, sicut supra de utraque uirtute manda-
ta seuerissima recitata sunt, iuxta illud: Si-
ne fide impossibile est placere Deo. Item
Petrus: Firmiter sperate gratiam, quae uo-
bis exhibebitur, cum Iesus Christus reue-
labitur. Ideo autem in Christiana patien-
tia lenitur dolor, quia tunc obiecta bona
fide & spe cernuntur.

Baptista scit se Deo charum esse, &
Deum

Deum adesse in hoc ipso agone, & uidet hanc mortem esse iter ad coelestem Ecclesiam. Hæc non uident Palamedes, Socrates, Teramenes, aut similes. Non autem uerè lenitur dolor, donec tantum tristia obiecta mens intuetur. Quæ autem obiecta ad consolandos animos propontantur in Philosophia, quæ in Euangelio, supra dictum est. Et ualde prodest collationem illam causarum semper meminisse.

ἀγαπηταῖς ταῖς ταῦταις μεῖζοι δὲ
τότες ἀγαπῶν.

Sequitur descriptio dilectionis, qua uniuersa antiquitas complexa est obedi-
entiam uniuersalem, dilectionem Dei &
& hominum propter Deum, & iuxta or-
dinem a Deo institutum, sicut Paulus in-
quit Roma: 13. Dilectio est impletio le-
gis. Et prima Iohannis 5. Hæc est dilectio
Dei, ut mandata eius seruemus. His dictis
mora antiquitas, nomine dilectionis usa
est, sicut alioqui utimur nomine iusticie
uniuersalis. Hæc ideo recito, & ut dicta
scriptorum magis perspicua sint legenti-
bus, & ut recentium ineptiæ repudientur,
qui in hoc textu Pauli contendunt tantum
de dile-

I. EPISTOLA AD

de dilectione proximi & officijs erga proximum dicit, non de dilectione Dei. Magna cœcitas est, has uirtutes diuellere, quia dilectio proximi non est ordinata, nisi regatur dilectione Dei, id est, nisi sit talis uoluntas, & sint talia officia, qualia Deus in suis præceptis ordinat. Item, Nisi ad hunc finem referatur, ut Deo præstetur obedientia, & simus in Deo copulati, sicut Dominus inquit: Ut unum sint in nobis. Sciamus igitur unam esse uirtutem dilectionem Dei & proximi, quæ gradus habet, sed tamen & orditur a Deo, & refert inferiores gradus ad Deum, tanquam ad principalem finem. Abraham diligit Deum. Postea & Agar diligit, sed pluris facit Deum, quo iubente, dimittit ancillam Agar.

Difficile est autem nobis in hac tantâ duricie cordium tradere illustrem definitionem dilectionis. Si enim arderent cor da sensu amoris Dei, sicut amantes incendia amoris inter se sentiunt, minus obscurum esset, quid nominetur Dilectio. Ac profecto talia uera incendia erga Deum in corde esse deberent, sed quia ualde languida sunt, etiam si qua sunt, obscurior est descriptio.

Sed

Sed tamen constituamus hanc qualem cuncta descriptionem: DILECTIO Dei & proximi est, postquam uera fide apprehensa est misericordia Dei propter filium donata, uicissim subiungere cor Deo, & facere mandata eius, cum quadam laetitia acquiescente in ipso. Ut quia scit Laurentius se Deo placere, uicissim ei obtinet in confessione & alijs officijs, & laetitia acquiescit in Deo, quanquam corpus sentit magnos cruciatus. Hæc laetitia est effectus & indicium dilectionis, sicut scriptum est, ut Acto: 5. Ibant Apostoli a conspectu Synedrij gaudentes, quod contumelia affecti essent propter Dominum. Hanc laeticiam uicem cuncta sentire mediocres homines possunt. Interdum uero in cordibus piorum accenduntur subitæ flammæ dilectionis ardenteriores, quas suæ cuiuscumque experientiae relinquamus. Hæc de descriptione dilectionis monuisse satis sit.

Addidit autem Paulus enumeratio: Tria hæc, quasi significans, se praecipuas uirtutes nominasse, quod uerum est. Nam cum dilectio sit iusticia universalis, ut facile intelligi potest, non est postea opus longiore enumeratione, sed aspiciatur Decalogus, & considerentur dilectionis officia.

I. EPISTOLA AD

nis officia iuxta singula præcepta. In quis uolet distributionem uirtutum facere, iuxta præcepta concinnè eas recitabit. Necesse est autē prælucere fidem & spem, quæ sunt uirtutes ortæ ex promissione Euangelij. Deinde dilectio est inchoatio legi.

Iuxta primam Tabulam dilectio Di complectitur timorem filialem Dei, id ueram reuerentiam Dei, confessionem gratiarum actionem, patientiam in ærumnis confessionis, studium conseruandi ministerij Euangelici.

In secunda Tabula in quarto præcepto amorem coniugis, sobolis, parentum, beneficorum, magistratum, propter Deum.

In quinto præcepto iusticiam, quæ cauet, ne lœdat corpus alterius, item, mansuetudinem frenatricem iræ & cupiditatis vindictæ. Item beneficentiam.

In Septimo præcepto iusticiam abstinentem à rebus alienis, & liberalitatem iuantem egenos. Hæc omnia esse officia dilectionis proximi perspicuum est, quia sunt uincula consociationis generis humani, quæ est mutua benevolentia.

In Sexto præcepto Castitas.

In Octavo Veritas, uirtutes sunt non cessari.

cessariæ, etiam si non prodeßent proximis.
Et tamen hæ quoq; multipliciter profundunt
societati communis.

Ex hac consideratione iudicari potest,
adpellatione dilectionis uirtutes cæteras
comprehendi.

Sed cur inquit: **Maxima inter has**
dilectiones? Respondeo simplicissimè: Cum
uirtutes inter se se conferuntur iuxta suam
essentiam, uerissimum est, dilectionem Dei
longe omnibus alijs antecellere. Sicut lex
etiam summam uirtutem nominat: Dili-
gas Dominum Deum tuum ex toto cor-
de tuo. De quo præcepto cum Domi-
nus ipse dicat: Hoc est primum & ma-
gnum mandatum, significatur, & uirtu-
tem, de qua loquitur, præcipuam esse. Et
in uita æterna sensus amoris Dei erga nos,
& uicissim noster amor erga Deum erit
summus gradus beatitudinis. Et semper
amor complectitur noticiam, quæ qui-
dem in uita æterna erit multò illustrior,
non obscura, ut nunc est fidei noticia.

Non disputabo autem subtilius de
collatione harum uirtutum. Vtramq; sci-
amus esse flammarum à Spiritu sancto acce-
sam, scilicet ueram fidem, & ueram dilectio-
nem.

I. EPISTOLA AD

nem. Ideo utraq; magnificienda est, etiam
si altera antecellit.

Sed argumentum hic explicandū est
quod opponunt aliqui contra dictum, sicut
de iustificamur:

Maxima uirtus potius iustificat.

Dilectio est maxima uirtus.

Igitur dilectio potius iustificat.

Respondeo: Maior uera esset, si non
essemus impletione legis. Sed quia Legis
non sumus iusti, & in promissione ostenditur
alia iusticia, scilicet, quod propter filium
Dei iusti simus, imputata nobis ipsius
iusticia: nominatur fides, quæ appre-
hendit Mediatorem, siue hæc uirtus firma-
ior, siue minor dilectione, id ad rem non
pertinet. Non enim sumus iusti propria
nostras qualitates, sed propter filium Dei.
Et tamen uerum est, quod cum fide appre-
henditur filius Dei, corda uiuificantur,
filius Dei uerè in nobis efficax est, & ac-
cedit Spíritu sancto nouam lucem, dilec-
tionem & cæteras uirtutes, quæ sunt in
choata impletio legis. Et tamè quia adhuc
in hac misera natura sunt reliquiæ peccati
persona est iusta, id est, accepta Deo pro-
pter Mediatorem pro nobis interpellatur.

tem apud æternum patrem, & imputata nobis iustitia Mediatoris, non est iusta propter propriam dignitatem. Recte igitur de utroq; dicimus, de renouatione & de imputatione. Necesse est fieri renouationem. Et filius Dei est in nobis, & est efficax. Et tamen hæc consolatio omnibus necessaria est, quod propter ipsum filium Deicerto placeamus Deo, fide, non propter dignitatem nostram. Qui hos fontes huius doctrinæ considerant, possunt & dictum Pauli hoc loco recte explicare, & multis alijs obiectionibus in hoc articulo respondere.

Addam et hoc usitatam responsonem esse: Dilectio est maxima, scilicet, quo ad actiones inter homines, quia ferè omnes actiones præceptorum secundæ Tabulae sunt opera dilectionis. Sed hanc responsonem omitto, et si uerum est, ut supra dixi, dilectionem proximi uirtutem simpliciter necessariam esse singulis, dona miraculorum non sunt singulis necessaria. Et de hac fide, quæ est donum miraculorum, præcipue hic Paulus loquitur, ut mox initio in sequenti capite ostendit: Sectas mini dilectionem, suspicite uero spiz
 O ritualia,

I. EPISTOLA AD

ritualia. Vult singulos sectari, id est, appere dilectionem, quae est uirtus simpliciter necessaria singulis. Deinde uult dona cætera, quae profunt Ecclesiæ, & sunt motus & testimonia Sp̄iritus sancti, magnifici, etiam si non est necesse singulis ea dat.

CAPVT XIII.

Διώκετε τὴν ἀγάπην, γνῶστε
τὰ πνεύματα.

Dicitum est supra, considerandum esse discrimen inter necessaria singulis, & inter alia dona, quae etiam si profunt Ecclesiæ, tamen non dantur omnibus, ut dona Ioseph & Danielis sunt excellentia, & universæ Ecclesiæ prosunt, & sunt illustria testimonia de præsentia Dei in Ecclesia. Sed tamen non omnibus tanta ornamenta inbuuntur. Id discrimen hic indicat, cum ad Sectamini dilectionem, id est, Hæc illis est, quam expetere & possidere uos singulos oportet. Sed dona Sp̄iritus admiramini, magnificite, & agnoscite beatitudinē Dei esse, & doctrinæ testimonia, & Deo pro hac patesfactione gratias agite. Et sic cut ad Ephes: 4. dicitur: Dat alios Pro-

phetas
similia
ideo d
admir
co qui
dono
autem
donor
bant d
referri
tia do
nerilo
fiscat
tipuu
CE
C
recita
rans F
Prop
L
se son
aliqu
alioq
tiam,
ne m
phera

phetas, alios Apostolos, scitote non
similia esse ministeria & dona singulorum.
Ideo de his usus est uerbo ζηλεῖτε, id est,
admiramini ea & magnificete, & suo lo-
co quisque suo ministerio fungatur, & suo
dono seruiat Ecclesiæ. Consideranda est
autem Pauli prudentia. Corinthijs studio
donorum siebant insolentiores, & neglige-
bant dilectionem. Nunc cum audiunt an-
teferri dilectionem, ne studium & exerci-
tia donorum negligent, tribuit utriq; ge-
neris locum conuenientem. Deinde omis-
sis ceteris, loquitur de eo loco, cuius præ-
cipuus usus est in docendo,

μᾶλλον δὲ οὐ προφητεύει.

Certum est Prophetiam in hoc capite significare sententiae alicuius lectae seu recitatae enarrationem, ut Lutherus enarrans Paulum ad Romanos aut ad Galatas, Prophetiae dono utitur.

Lingua loqui, est diuersas linguas posse sonare. Id miraculum cum ostentarent aliqui in publica congregacione, quia ut alioqui græci homines amarunt eloquen-
tiam, ita magis delectabantur cognitio-
ne multarum linguarum, quam cæteræ

O 2 gences,

I. EPISTOLA AD

gentes, & hoc studium amabant, & tanq;
laudes seu precationes diuersis linguis re-
citabant: Paulus retrahit eos ad studium
enarrationis. Et præsertim in publica con-
gregatione tantum sonare diuersas lo-
guas, sine enarratione, nulla utilitas erat.
Vult autem Paulus dicentes in pub-
coetu non theatricam ostentationem in-
tuere, ut apud Ethnicos fuit usitatum
citare poemata, aut Panegyricos in spe-
culis: sed seruire utilitati discentium,
accendi pios affectus, & inuocationem.

Et hic uetus mos considerandus es.
Lecta aliqua sententia in libris Prophetarum
in Synagogis, plures ordine de eadē
cebant, ut Lucæ 4. Dominus recitas senten-
tiam ex Esaiā, & in Actis cap. 13. Paulo
datur locus dicendi. Nec tamen era-
promiscui clamores, ut in uulgi suffragationibus,
sed dabatur locus dicendi ab eo
qui præerat Synagogæ, ut in Actis dicitur.
Et hic discrimen est inter sedentes & re-
 quam multitudinem, ut de iudicijs dicuntur
est:

Confedere duces, & uulgi stante corona-

*Ita Paulus hic plures ordine sine
multu iubet dicere, & enarrare lectas sen-*

tentias.

Δαλέ οικοδομήν ιερῆ πράκτησιμην
πραμυθίαρ.

Commoratur in instituta admonitione. Loquens lingua, id est, dicens laudes, gratiarum actionem seu precationem uarijs linguis, aut peregrina lingua, non hominibus loquitur, Id est, non docet populum: Sed Spíritu, id est, dono Spírituali, quo cordis affectus accensus est, loquitur bona quidem, sed tamen non intellecta cæteris. Sed prophetans, id est, enarrans, loquitur ea, quæ profunt ad ædificationem, adhortationem, & consolacionem.

Vstatum est Paulo, genera concionum partiri in has tres species, quæ sunt præcipue. Prima species est διδασκαλική. Oportet enim initio doctrinam de articulis fidei & de distinctione Legis & Euangelij, & alij membris doctrinæ principibus tradere.

Alia species est adhortatio ad pœnitentiam & ad bona opera, quæ & obiurgationem complectitur, & similis est suorum materijs in Rheticis.

Tertia species est consolatio, quę præcipue sumitur ex Euangeliō, quia funda-

O 3 mentum

I. EPISTOLA AD

mentum in omni uera & efficaci confa-
tione est, agnitus remissionis peccatorum,
& reconciliationis cum Deo propter filium,
ut supra de consolationibus dictum
est.

Eodem modo Paulus distribuit gen-
ra doctrinarum in priore Epistola ad Corin-
thos 4. Assiduus esto in lectione
consolatione & doctrina. Hoc dictum
prorsus congruit cum his uerbis, qua-
citantur in hac Epistola ad Corinthios,
sapienter docet, quae sint præcipua gen-
ra concionum in Ecclesia, quod esse con-
silium in docendo oporteat, & ad quos i-
nes referenda sit omnis oratio.

Primum fit mentio lectionis, ubi con-
siderandum est discrimen doctrinæ in Ec-
clesia, & artium cæterarum. Non ordinum
Arithmeticam aut alias Philosophiaæ pa-
tes à lectione, sed afferimus ad artium de-
scriptionem initia nobiscum nata, ut nu-
merationem & alia. Sed doctrina Ecclæ-
siæ longè aliter discenda est. Ordini
celestis est à lectione. Quia cum articuli
dei de tribus personis diuinitatis, & de do-
abus naturis in redemptore nato ex Maria
virgine, de Ecclesia, de gratuita remissione
peccatorum.

peccatorum, de resurrectione mortuorum,
& alijs articuli Euangelij nequaquam natu-
ra noti sint: Necesse est eos cognosci tan-
tum ex patesfactione diuina, quam Deus
immenfa bonitate post primos parentes li-
teris mandari uoluit per Prophetas, ac de-
inde per Apostolos. Ideo nos primum ad
lectionem deducit, id est, Vult in Ecclesia
legi libros Propheticos & Apostolicos,
quos uult esse fontes doctrinæ, & nor-
mam, ne recipiantur ullæ opiniones ab
haec norma dissentientes, sicut ipse dicit: Si
quis aliud Euangelium docet, anathema
sit. Itaq; sit hoc primum concionatoris
munus, ut libros Propheticos & Aposto-
licos populo legat, & legi curet, & mo-
neat regulam doctrinæ in his contineri.

Secundum officium concionatoris est
Docere. Est autem una & simplex uia do-
cendi, in lectione genus sermonis enarra-
re, & deinde monstrare ordinem rerum,
quæ proponuntur, & membra distingue-
re, & uia quadam artium addere definiti-
ones & collationes. Ut in principio libri
Moysi necesse est monere lectorum, ubi de
Creatione, ubi de Lapsu primorum paren-
tum dicatur.

Postea discerni oportet Iusticiam &
O 4 Pecca-

I. EPISTOLA AD

Peccatum, deinde Legem & Promissio-
nem. Denicē sani omnes intelligunt, in
docendo adhiberi oportere Grammati-
cen, Numerationem, Dialecticen, & ali-
rum artium adminicula. Necesse est artic-
ulos fidei ordine populo proponi, discur-
si Legem & Euangelium, Peccatum &
Redemptorem, iusticiam Philosophicam
& aliam iusticiam, quae aut propter filium
nobis imputatur, aut in nobis restituitur.

Discerni oportet Ecclesiam & Impre-
ria, Vetus & Nouum Testamentum, le-
ges diuinæ & humanæ, æternas penas
& æterna præmia.

Harum rerum enarrationem in Corin-
thijs nominat Paulus ædificationem. Et
intelligat concionator, quæ materiæ sunt
principales ac necessariæ ad ædifica-
tionem, id est, ad confirmandam fidem in
omnibus articulis. Has repetat, omillis
peregrinis disputationibus, sicut iubet ad
Timotheum eligi utilia ad ædificationem.
Pertinent autem hæc duo genera lectio &
doctrinæ explicatio ad genus Didascali-
con.

Tertium genus est Consolatio, Non
est finis doctrinæ in Ecclesia tantum scien-
tia, ne
se patet
beret
nis est
tes co
læticia
uiuan
igitur
F
posui
quon
nem,
tione
tur:
I
cia m
escim
pruim
Et pr
Grat
tione
tur e
tatur
expe
ditur
agnos
cato

omissio-
gunt; in
ammad-
, & alie-
est art-
i, discov-
atum
ophica-
er filii
titutio-
& Impe-
atum, le-
s pena-
in Co-
pnem. Et
ceriae fin-
dificatio-
fidem in
, omilli-
iubet ad
ationem
lectio &
didascali-
tio, No-
m scien-
ciā
ia, nec tantum actiones nostræ, sed Deus
se patefecit & Euangelium tradidit, ut li-
beret nos à peccato & æterna morte, & fi-
nis est, ut abolito peccato & morte, fruen-
tes communicatione sapientiæ, iusticiæ, &
læticiaæ Dei, in omni æternitate apud eum
uiuamus, & uicissim eum celebremus. Est
igitur genus extremum Consolatio.

Postquam igitur concionator pro-
posuit lectionem & doctrinam, ostendat
quomodo applicanda sit ad consolatio-
nem, & ad hunc affectum, postremō ora-
tionem referat. Et gradus hic consideren-
tur.

Primum erigenda est fides, id est, fidu-
cia misericordiæ, qua cum in Deo acqui-
scimus, sequitur pax & gaudium, ut scri-
ptum est: Iustificati fide pacem habemus.
Et proximi gradus sunt Inuocatio, Spes, &
Gratiarum actio. Scimus enim Inuoca-
tionem nequaquam irritam esse. Leniun-
tur ergo dolores spe mitigationis calamiti-
tatum, aut liberationis, quam petimus &
expectamus. Et Gratiarum actio accen-
ditur, cum ordine beneficia Dei utcunq;
agnoscimus. Primum remissionem pec-
catorum, deinde auxilium, & presentiam

O s filij

I. EPISTOLA AD

filiij Dei nos sustentantis, postea mitigatio.
nem calamitatum uel liberationem.

Mox repetit eadem genera concionis
Si reuersus ad uos tantum uarijs litu-
guis sonarem meas precationes au-
hymnos, quid prodeßem uobis, ni
si & concio accederet ex reuelatu-
ne, uel scientia, uel Prophetia, uel
doctrina?

Nominat doctrinam lectionem, dogmatum recitationem, ut supra dictum est. Prophetiam enarrationem lectionis dogmatum. Et hæc duo membra partim ad genus Didascalicon, partim ad alterum genus pertinent, quod nuncupauit confor-
tationem. Scientia est admonitio de moribus & de externa gubernatione, ut supra capite duodecimo dictum est, ut de elec-
tione, & de potestate ministrorum Eu-
angelij, de legum discrimine, quæ sunt abolu-
tæ, quæ sunt perpetuæ, de usu libertatis, de
iudicijs Ecclesiæ, de Coniugio, de Vnu-
rum politicarum, & similibus negotijs.

Reuelationem uero nominat singula-
ria testimonia doctrinæ ipsi exhibita, sicut
ad Galatas inquit, Non ab homine ac-
cepit Euangeliū, nec me quisquam
homine

hominum docuit, sed accepi reuelans
te IESV CHRISTO. Pertinens
huc & prædictiones, sicut de postremis Ec-
clesiæ temporibus uaticinatur ad Thessa-
lonicenses, et ad Timotheum. Item iudi-
cia de fanaticis doctoribus, quales tunc
quoq; multi uagabantur, & iactabant su-
as quasdam illuminationes, ac uarijs præ-
stigjns fallebant & turbabant Ecclesiæ, ut
in Actis capite 13. In Cypro Elymam pu-
nit coecitate, & narrat ad Timotheum, se
Hymenæum & Alexandrum tradidisse Sa-
thanæ, ut desinerent spargere blasphemias.

Vidimus & nostro tempore multo
ante seditionem rusticam fanaticum ho-
minem Nicolaum Stork, natum Cygneæ,
uagari in his regionibus, qui narrabat, sæ-
pè angelos uisibili specie secum locuros es-
se, & ipsi prædictissimæ fore eum ducem in-
staurationis Ecclesiarum. Loquebatur
autem de cultibus more Enthusistarum,
dicebat iusticiam esse in cordibus nouâim
& coelestem lucem, & nouos motus seu
afflatus. Nec recte de fide & consolatione
in ueris pauoribus loquebatur, in quibus
corda se sustentant imputacione iusticie
filij Dei. Exaggerans uero illos Enthusias-
mos

L. EPISTOLA AD

mos extenuabat usum Sacramentorum, & traditiones humanas prorsus rejeciebat, Nec paucos admiratio rerum sublimium & ignotarum mouebat, ut eius sententia amplecterentur, quorum multos nominare possemus. Fuit autem inter praecepitos eius admiratores Thomas Monetarius, qui postea seditionis in Thuringia author dux fuit, qua seditione oppressa Monetarius supplicio affectus est, in quo ulla fracto animo fuisse eum narrant. Non multo post eius Magister Nicolaus Stor fugitiuus in Xenodochio Monachensi, in Bauaria mortuus est. Ita euentus refuuit horum furores. Sed multo ante Ludinus illam ipsam factionem coram, & publicis scriptis damnauerat. Tales praefigiae Diaboli non iudicari possunt sine singulari dono Dei. Quare & talia iudicium nomine reuelationis hic complectimur,

Ὥμως τὰ ἄγνωτα φωνὴν διδόντα.

Multis similitudinibus ostendit, non prodesse in coetu peregrinis linguis recitare preces aut lectiones sine narratione. Ut nihil prodest tuba eden sonos non intellectos militibus,

Non sunt obscuræ hæ similitudines,

ideo

ideo non addo declarationem. Sed Lector
admonendus est, ut hanc sententiam s̄pē
repetitam infigat pectori: Magnificite
dona, ut ad ædificationem Ecclesiæ
sitis locupletiores & instructiores,
Item, Omnia ad ædificationem Ec-
clesiæ fiant. Hoc præceptum in docen-
do sequamur, non ostentemus ingenia sub-
tilitate disputationum de rebus non neces-
sarijs. Non captemus plausus & studia
principum aut multitudinis, blandientes
aut peruersis eorum iudicij, aut prauis cu-
piditatibus, sed regantur mentes & oratio
hac regula: **Omnia fiant ad ædifica-**
tionem, id est, elegantur materiæ necessa-
riæ, rectè enarrantur articuli fidei, rectè
proponatur integrum doctrinæ corpus.
Et postquam doctrina recitata est, semper
ad hos fines referatur concio, ut in audito-
ribus excitentur timor Dei, ac deinde fi-
des, erigens perterrefactas mentes, & ac-
cendens inuocationem, & gratiarum actio-
nem. Has metas in concionando semper
inueamur.

Ἴωπ γαρ προσειχομένη γλώσσῃ,
τὸ τενύμα με προσειν.

Xerxes.

Com.

I. EPISTOLA AD

Commoratur in instituta collatione,
Et si pium opus est, precationem dicere
quacunque lingua, tamen utilitati Ec-
clesiae etiam seruiendum est, & addenda
enarratio. Cum lingua peregrinam rectio
precationem, spiritus meus orat, id est, af-
fectus dono spirituali accensus. Loquimur
enim non de simulatis lectionibus aut ca-
tilenis, quales nunc sonant conductitij hy-
pocritae in templis, sed de seria precatione
piorum. Sed mens mea sine fructu est,
id est, mens quae in hac pia meditatione
cogitauit bonas sententias, quarum cogni-
tio prodeisset alijs, non impertit eas coetui.

Inquit igitur se et spiritu precationem
seu Psalmum recitaturum esse, & mente id
est, se si ita sit occasio, uarijs linguis pre-
cationem seu hymnum compositurum esse,
sed tamen additurum enarrationem uti-
lem reliquo coetui.

Illustrat argumentum, quod instituit
ab iniutili. Si publicam precationem di-
cas lingua peregrina, quomodo possunt
auditores in fine usitatam clausulam adde-
re, qua significant se eadem petere, & con-
iuncta esse uota uniuersae Ecclesiae, uideli-
cer, cum dicitur usitato more A M E N,
qua uoce & Moysi tempore hoc modo

ufam
dens
capite
ta sun-
lus: A
or πᾶς
est, V
niat q
nostr
uocif
tant c
respi
& lac
bitat
pan
inqui

Hui
sio E
ratice
ta, &
hac f
pter
spici
petr

Nan

usam esse Ecclesiam, cum populus respon-
dens testabatur se eadem petere, appareret ex
capite 27. Deuterono: ubi s̄æp̄ repeti-
ta sunt hæc uerba: Et dicat omnis popu-
lus: AMEN. Id græcus uertit: οὐδὲ ποτε
παῖς ὁ Λαός: Υψώτω. Grammaticis .n.
est, Verum, id est, ratum & firmum sit, eue-
niat quod perimus, nec existimamus hæc
nostra uota inane murmur esse, ut Ethnici
uociferant quidem ad Deum, sed dubi-
tant quid inuocent, item an ulla numina
respiciant homines, an ipsorum gemitus
& lachrymas audiant & curent. In his du-
bitationibus eorum clamores irriti dissili-
pantur in auras, & prorsus sunt, ut Seneca
inquit:

*Rumores uacui, uerbaq; inania,
Et par sollicito fabula somnio.*

Huic Ethnicæ opinioni opposita est cōfes-
sio Ecclesiæ, cū ait Amen. Quia est assue-
ratio, quasi dicat, uera & rata sint hæc uo-
ta, & esse rata credimus. Scimus eum uelle
hac fide coli et inuocari, qua credimus pro-
pter Mediatorem uerē nostros gemitus re-
spici, et nostras preces exaudiri, et certo im-
petrare uel liberationes uel mitigationes.

Hæc de uocabulo satis sit hic monere.
Nam doctrina integra de precatione alibi
tradi-

I. EPISTOLA AD

traditur, et familiarissimē notam esse omnibus oportet, ut in quotidiana inuocatio-
ne sit in conspectu, & semper addas ipse
hanc tuam asseuerationem finita precatio-
ne: Credo Domine hæc mea uota prope-
filiū Mediatorem a te recipi, sed oper-
fer meae imbecillitati. Scio te uelle hu-
honorem tibi tribui, ut credamus te ut
affici cura nostri, & nos exaudiri, nec pro-
missiones tuas inanes sonos esse. In hu-
nostro exercitio discimus, quare antiqui
tas semper addiderit precationibus, Amen.

Ac uide morem Ecclesiæ perpetuum.
Semper fuit unus aliquis in coetu, qui la-
uoce reuerenter recitauit publicam pre-
tationem. Postea uel populus, uel unius
nomine populi respondit, Amen. Quis
opus est, dicat aliquis? Respondeo, uel
Deus consensum esse Ecclesiæ in doctrina
fide, inuocatione & petitione. Vult & pa-
blicos ac honestos congressus fieri, & in
his uult consentientibus piorum pecto-
bus inuocari, iuxta promissionem Mat-
thæi 18. Si duo ex uobis consenserint in tem-
de omni negocio quod petent, sicut eis lo-
seruatus est hic mos, ut populus adderet
hanc significationem sui consensus. Ei-
usdem Paulus uult eam addi. Ait igitur de respon-
dendo.

d
sse omni-
nuocatio-
ddas ip-
precatio-
ra proprie-
sed oper-
uelle hu-
us te ut-
i, nec pro-
e. In his
e antiqui-
us, Amos
erpetuum
tu, qui fa-
ram pre-
s, uel una-
nen. Quis
indeo, uel
n docimur
Vult & pa-
fieri, & in-
im pector-
nem Martini
nt in tem-
fiet eis. Ie-
lus addre-
sensus. E-
r de respon-
dente:
Quomodo implens locum idiotæ,
dicer Amen, si te non intelliget εναπλη-
σθ τόποι τῷ ιδιώτῃ, dicitur respondens,
quasi precationem ab alio recitatam, po-
stea complens expresso consensu populi.
Ad hunc ipsum morem & multa alia dicta
congruunt, ut Psalmo 117. prius nomi-
nat domum Aaron, & hanc iubet gratias
agere & celebrare Deum, Dicat nunc do-
mus Aaron, bonus est Dominus, & in se-
culum misericordia eius. Sit Sacerdos
εργάχος publicæ precationis, & quasi præ-
cat populo sua uoce. Postea igitur addi-
tum est, Dicant nunc omnes qui timent
Dominum, bonus est Dominus, & in se-
culum misericordia eius.

*Fratres ne pueri fiat mente, Sed si-
tis infantes malicia, integri
verò sitis mente.*

INserit generalem admonitionem, ut re-
lē iudicent de usu donorum. Non ina-
nis spectaculi causa dona exhibita sunt, si-
c ut uidentur illi cogitare, qui tantum o-
stant donum linguarū recitando hym-
num peregrina lingua, quem cōetus non
P intelli-

I. EPISTOLA AD CO

intelligit. Hæc admonitio latè patet. Sacerdicia in Israel instituta erant ad certos usus. At Sacerdotes transtulerunt ea ad pom-pam aut quæstum. Coena Domini adsum certum, uidelicet, ad consolationem conscientiarum instituta est. Postea humiliiter prophanata est, & in magna pars generis humani celebratur, ut spectaculum aut quæstus causa. Certarunt Ecclesie die Paschatos, & sæpè de alijs non necessarijs quæstionibus. De hoc toto genere monet Paulus, ut non uelut pueri spectaculis & ritibus capiamur, sed sapienter agamus actiones, & causas intueamur, siuum cuicunque locum tribuamus. Et regulariter hic sæpè repetit: Omnia ad ædificationem fiant. Cogitate quare donum linguarum attributum sit Ecclesiae, non ut inane spectaculum, sed ut profitetur ijs locis, ubi peregrinæ linguae usus necessarius est. Sed in uestra Ecclesia recitetur lectio lingua intellecta populo, & enarratio utilia audientibus proponatur de aliqua doctrina parte.

Ἐν νόμῳ γέγαπτο δὲ ἐπειδὴ^{γλωσσοις.}

CAUSÆ TRES SUNT, PROPTER QUAS DONUM LINGUARUM ECCLESIE ATTRIBUTUM EST.

Primi

Prima & principalis, ut propagari Euangelium citō in multis gentibus posset, quarum non est una lingua.

Secunda, ut hoc ipsum donum esset testimonium Spiritus sancti, & præsentiae Dei in Ecclesia, sicut alia magna miracula.

Tertia, Ut esset signum & testimonium, cæteras gentes etiam ad Euangeliū sociatem uocandas esse.

Hæc significat Esaias capite 28. Unde hæc uerba citantur. Etsi autem sententiae uariæ queruntur apud Esaiam, tamen haud dubiè & hanc complectitur, quam recitat Paulus, fore, ut Euangelium spar-gatur in multas gentes diuersis linguis, quod displicitum sit huic populo, et populum tunc pœnas daturum esse contem-pue uocis diuinæ. Esaias longa narratio-ne taxat coecitatem Ecclesiæ fascinatæ fal-sis opinionibus & traditionibus. Omnes mensæ repletæ sunt uomitu, id est, Vt e ubiq; ebria & delira est Ecclesia magnis erroribus, & post reditum ex Baby-lone Pharisei & Saducæi exorti sunt, quo-num furores etiam accusat Esaias. Ita post Apostolos in Ecclesia grassatæ sunt hære-kes, deinde Pontificum, Monachorum, &

P 2 Sophi-

I. EP̄STOLA AD

Sophistarum traditiones, de sacrificio M̄d
sæ, de adoratione panis, de inuocatione
mortuorum, de dubitatione, de iustitia
operum, de coelibatu, & alijs stultis Q
remonijs, extincta luce Euangeli.

Post hanc reprehensionem addit Es
as antithesin: Quem docebit scientia
ablaſtatos à lacte, auulſos ab uber
bus, id est, caſtigatos & non ebr̄ios
luptatibus, & opinionibus, quas p̄pet
hæc cœca natura, & quas didicerunt im
Phariseos à pueritia, ſicut in eodem cap
te mox inquit: Vexatio dat intel
l̄ctum.

Postea sequitur M̄misiſ, quæ reci
eorum traditiones: Manda remanda,
pecta reexpecta, modicum ibi, quæ diſ
Ipsi mandata & glossas cumulant. Sed
glossæ erunt eis exitio. Addit igitur, re
derident ſuis uel traditionibus uel ho
nijs. Ego uicissim loquar eis lingua, qui
diſplicebit ſeu deriforia, & uocabo gen
ad societatem Eccleſiæ diuerſis linguis, &
delebo ipsorum politiam. Hæc eſt ſimpli
cissima enarratio. In Hebraico legitur
Labijſ ſubſannatorijs, & alia lingua loqu
tur ad hunc populum. Vbi antithesis con
ſideratur?

aderetur, quasi dicat : Nunc ipsi meum
Verbum derident, & mea lingua ipsis pe-
regrina est seu barbara ; Ego uicissim lo-
quar eis lingua uere peregrina, quae tunc
eis ingrata erit, colligam gentes ad societa-
tem Ecclesiæ, deleta hac politia.

Ex hac simplici recitatione manife-
stum est, Paulum recte citasse hoc dictum,
& inde ostendere, donum linguarum si-
gnum esse prædicationis Euangeli. In
Græca uersione Esaiæ legitur: διὰ φαυλισμὸν
χαλέωρ, διὰ γλῶσσας ἐπέρας εἰς.
Reddidit enim οὐδὲ φαυλισμὸν, quod si-
gnificat subsannationem. Deinde & altera
vox additur in Ebræo & in Græco, uideli-
cer, alia lingua, quod conuenit ad Pauli
sententiam.

ὧσε αἱ γλῶσσαι εἰς σημεῖον εἰσὶν οὐ
τοῖς πιεύσασιν, ἀλλὰ τοῖς
απίσοις.

Dictum est supra, donum linguarum
Ecclesiæ attributum esse, ut Euange-
lium inter gentes propagari posset. Simul
autem fuit testimonium præsentiae Dei, ut
alii miracula. Hic igitur Paulus inquit,
linguarum uarietatem signum esse non
credentibus, sed incredulis, uidelicet, ut

P 3 moti

I. EPYSTOLA AD

moti hoc miraculo, sicut cæteri inuitentur
ad Euangelium. Nec opus est longior
enarratione in hoc membro.

Postea Prophetiam ait prodesse ad
dentibus. Manifesta sententia est, Ait in
terpretationem toti coetui prodesse, in quo
multi peregrinas linguis non intellige-
bant. Hi cum audiunt sua lingua ena-
rationem alicuius propheticæ concionis
de summa doctrinæ, erudiuntur & exulta-
ntur ad timorem, fidem, spem, inuoca-
tionem, gratiarum actionem, tolerantiam
& ad alias uirtutes. Sicut Paulus docet &
confirmat credentes, citans & enarrans
etum ex Genesi: Credidit Abraham Deum
& imputatum est ei ad iusticiam. Et in
Epistola ad Ebros erudiuntur credentes,
enarratione dicti de sacerdotio filij Dei.
Tu es Sacerdos in æternum, &c.
Huius testimonij explicatio ostendebat
causas, cur Sacerdotium Leuiticum seu ty-
picum post exhibitum Messiam desinatur.
Et docebat, quale sit Sacerdotium filij Dei,
quo uerè placatur ira Dei aduersus pecca-
tum, & annunciatur remissio peccati, &
abolentur peccatum & mors, sicut ibi scri-
ptum est: Vna oblatione consummari
in perpetuum eos, qui sanctificantur, De-

nig; omnibus temporib; p;ij erudiuntur & confirmantur talibus enarrationib; quas hic nominat Prophetias. Hoc igitur dominum in Ecclesia unius linguæ magis uult exerceri, ubi si ueniant in cœtum ignari peregrinarum linguarum, & tantum audi- ant ibi peregrinos sonos, mirari possent, quid ageretur, cum illa recitatio nullam populo utilitatem adferat, sicut in die Dionysij in Ecclesia VVirtzburgensi canuntur græcæ cantilenæ scriptæ latinis literis nec ipsis quidem canentibus intellectæ. Hæ pueriles ineptiæ nec grauitati Ecclesiæ conueniunt, nec profunt canentibus aut populo. Hoc exemplum utcunq; illustrat hæc uerba: **Nonne dicent uos infas- nire?** Cur igitur antea dixit prodesse linguarum uarietatem tanquam miraculum? Verum est, prodesse ut miraculum apud eos, ubi usus est peregrinarum linguarum. Sed hic loquitur de cœtu unius linguæ, in quo iam Ecclesia collecta indiger assidua enarratione. In tali cœtu ineptum est ostentare peregrinas linguas.

Εἰσέλθῃ δὲ τὶς ἄπιστος ἢ ἴδιως-
της, ἐλέγχεται ὑπὸ πάν-
των.

P 4 DIXI

I. EPISTOLA AD

Dixi iam loqui Paulum de coetu unius linguæ, in quo & infideli intelligenti linguam, et fidelis prodest concio emigrantis præcipuos articulos doctrinæ in Ecclesia, ut consentaneum est sæpiissimè hoc accidisse, ut homines modesti ex Ethnici accesserint cum amicis ad conciones Ecclesiæ, uxores Ethnicæ cum maritis iam Euangelium profitentibus, aut fratres cum fratribus, filij cum parentibus. Horum aliqui cum audiebant taxari idolorum cultus, & magnas tenebras Ethnicorum, cœtē flectebantur. Et sic paulatim collectam esse Ecclesiam manifestum est. Talibus nihil profuisset hymnus peregrina lingua compositus. In hanc sententiam hic Paulus inquit: Si ingrediatur infidelis, Vnde cum ministri Cornelij Centurionis audiunt Petrum concionantem. Aut Idolum id est, rudis, qui primum cepit Catechismi doctrinam audire: Tales ait argui & convinci ab omnibus, & occulta cordium patefieri, id est, audita doctrina, taxare Ethnica uicia, Epicureas opiniones, ac cultus Idolorum, libidines & alia sceleres & monstrante uerū Dei patefactionem conuerti eos ad Deum, & agnoscere, Ecclesiam uerē esse cōtum Dei, & hanc do-

ctrina

trinam non esse commentitiam. Et summa laus Ecclesiæ his breuissimis uerbis describitur: Agnoscit & fatetur uerē Deum inter uos esse, ἀπαγγέλλω, ὅτι δὲ οὐτως εν μηρυ ζει. Hic retro cogitentur historiæ de collectione Ecclesiæ. Hostes Euangelij malè loquebantur de congressibus Christianorum, ut scribit Tertullianus, & alijs. Adducti sunt amici credentium, ut spectatores essent, & narrarent, quid ibi ageretur. Horum multi cum & audirent optimam doctrinam, & honestissima exempla cernerent, mouebantur, ut & ipsi Euangelium amplecterentur.

Et usitata sunt in Iustino Martyre, qui scribit ad Marcum Antoninum Imperatorem, & in alijs argumenta quatuor, quibus refutant Ethnicos, quæ in conspectu habete singulos utilissimum est.

Primum: Manifesta absurditas & manifestus furor est Ethnicorum, Epicureas opiniones amplecti, aut probare cultus Idolorum, & multos Deos, aut probare nefarias libidines. Hæc uicia demonstrationibus naturalibus refutari possunt, quæ sœpè à pijs cogitandæ sunt, & refutatio multos Ethnicos mouit, ut aliam doctrinam quærerent.

P S Secun.

I. EPISTOLA AD

Secundum argumentum: quod
bonas mentes ualde confirmat, & quod
Iustinus maximē urget, sumptum est ab
antiquitate. Quia manifestum est, historiam
Ecclesiæ antiquiorem esse omnium
Ethnicorum historijs. Series temporum
& imperiorum ostendit, Israelitas & Pe-
tres eorum ante Monarchias fuisse, an
Assyriam, Persicam, Græcam & Romanam.
Et multa uestigia apud gentes testimonia
præbent antiquitati Ecclesiæ. Græci fu-
tentur se ortos esse ab Iapeto, Persæ ab E-
lam. Et similia multa sunt. Nec ulla in
toto genere humano extant scripta, qua
rerum initij continuam seriem annorum
monstrent, nisi sola historia Ecclesiæ, Te-
neamus igitur regulam Tertulliani opti-
mam: Primum quodq; uerissimum
est.

Tertium argumentum: Miracu-
la assidua, resuscitatio mortuorum & alia
quæ nequaquam potest imitari Diabolus.
Ac recenseo inter miracula prædictiones
de Monarchijs, in Moysè, Esaia, Ieremias
Daniele. Id miraculum est illustre testi-
monium quocunq; tempore post euer-
tum. Cum uiderent multi tempore Ro-

mani Imperij talem fuisse successionem Monarchiarum, qualem Prophetæ prædixerant, fatebantur & hanc doctrinam à Deo traditam esse, & Deum regere tales Imperiorum mutationes, & diuinitus conservari genus humanum.

Idem argumentum nobis quoq; proponamus, ut firmissima assensione doctrinam Ecclesiæ amplectamur.

Est et hoc miraculum assiduum, quod non deleri potest Ecclesia, cum omnibus seculis summi Reges & antecellentes gloria & potentia, opprimere eam conati sint, ut Pharao, Nabugdonosor, Antiochus, Romani Imperatores multi, postea Turci & alij. Est igitur perpetuitas Ecclesiæ inter tantos fluctus illustre testimonium, quod ostendit, conservari eam à Deo.

Quartum argumentum sumitur ab ipso genere doctrinæ. Nulla gens habet legem honestiorem & rectius conuenientem iudicio naturali. Tota Philosophia facetur imperfectionem suam, quod uidet in ratione lucere ueras noticias, & tamen dissidium esse maximum virium humanarum, id unde sit ignorat, nec remedia ostendere potest.

Videt

I. EPISTOLA AD

Videt absurdia multa sequi, si anima
non sint immortales. Et tamen dubitat
immortalitate,

Nequaquam potest affirmare Philo-
sophia, exaudiri etiam bonos, ut Palam-
dem aut Socratem in calamitatibus.

Nulla gens extra Ecclesiam habet ce-
tam & expressam doctrinam de remissio
ne peccatorum, de praesentia Dei apud
rem inuocantes, & de uita æterna, & de mo-
do, quo accipitur uita æterna certò, cum
nemo legi satisfaciat, & nemo sit sine pe-
cato.

Cum hæc quatuor argumenta simili-
coniunguntur, mouent homines non Cy-
clopicos. Et cum postea accedit sensus
iudicij Dei in agnitione peccatorum, &
consolatio ac uiuificatio in corde, agnitus
filio Dei, in his motibus Spiritus sanctus
trahit & confirmat corda, ut iam conuinci-
se fateantur, & Euangelio assentiri firmius
incipiant. Hæc ita fiunt in omnibus, qui
exercitia poenitentiae intelligunt, & de ha-
confirmatione loquitur Paulus, cum ait
2. Corinth: 1. Deus est autem, qui con-
firmat nos in Christum, qui & unxit & obli-
gnauit nos, & dedit arrabonem Spiritus in
corda

D
Si anima
abitat &
e Philo.
Palam.
us.
nabets
remissio.
apud.
& de mo
rtò, cun
fine pe
nta simi
non Cy
dit sensu
orum, &
e, agnosc
is sanctis
conuinc
ri firmis
nibus, qui
& de ha:
. cum ai:
qui confu
it & obli
Spiritus in
corda

CORINT: C AP. XIII. iii

corda nostra. Et Roman: 8. Spíritus dat testimonium Spíritui nostro, quod sumus filii Dei. Et 1. Iohan: 2. Vnctio docet uos de omnibus. Et Hebr: 11. Fides nominatur ἐλεγχος, quod hoc modo, ut dixi, conuincantur mentes, & firma fiat assensio. Ita & in hoc capite inquit Paulus; aliquos audita summa doctrina in congressu Ecclesiae, & facta collatione ad Ethnicos errores, trahi à Spíritu sancto, & flecti ad amplectendum Euangelium. Tales inquit sacerdoti, quod uerè Deus sit in Ecclesia, id est sentiunt se à Deo trahi, terreri, & rursus erigi ac uiuiscari, & fatentur doctrinam ueram esse, & amplectuntur eam.

Hæc narratio ostendit, quomodo & collecta & aucta sit Ecclesia, cum ueniebant Ethnici ad audiendam doctrinam. Et eodem modo colligitur Ecclesia omnibus temporibus.

τάντα πρόσωπα οὐκοδομήσει γινέσθω.

R Epetit præceptum, quod & suprà traxit, ut considerent doctores, quid Ecclesiæ profit, uidelicet ad cognoscendam necessariam doctrinam de singulis articulis, Deinde ad flectendos animos ad pœnitentiam, ad corrígendam profanam securitatem.

I. EPISTOLA AD

curitatem, Postea ad consolationem pio-
rum, ad excitandam Fidem, Inuocatio-
nem, Spem, & læticiam in Deo, ad arden-
studium ueræ obedientiæ. Hæc & similia
complectitur uerbo ædificationis, alludens
ad extuctionem ædificij.

Contra non ædificant, id est, non iu-
uant Ecclesiam recitationes non intellectu.
Destruunt etiam tanquam ædificium cur-
iosæ quæstiones & labyrinthi, qui mentem
implicant dubitationibus, & parvunt odi-
um doctrinæ, tanquam incertæ & ambig-
uæ.

προφῆται δὲ οὐοῦ καὶ ἔργος λαλεῖ.
τωρὶς τοι.

HIC monet, ordinem seruandum
in dicendo. Et simul iudices constitu-
it, quod ualde dignum est consideratione.
Non uult in Ecclesia concedi licentia spar-
gendi quaslibet opiniones, sed uult iudi-
cari doctrinam. Hic continetur ordo sibi
nodorum & iudiciorum de doctrina, de
qui bus hæc quatuor consideranda sunt:

- I. Quæ personæ sint iudices de doctri-
na in Ecclesia.
- II. Quæ sit norma, iuxta quam iudica-
dum est.

III. Quo-

III. Quomodo iudicatum ualeat.
III. Quæ sit executio.

De prima quæstione, aliud est loqui de norma, aliud de personis. De norma, non dubium est, simpliciter normam esse capita doctrinæ tradita in scriptis Propheeticis & Apostolicis, & comprehensa in Symbolis. Et hæc norma est tanç summus iudex. Sed quia iam de personis quæritur, ut & Paulus de personis loquitur, & in hac uita in refutatione errorum, in con-gregatione, personas aliquas oportet suā voce & suo testimonio aduersari errantibus: Ideo disputatio est, quæ sint illæ personæ. Paulus inquit: Sedentes iudicent, id est, omnes auditores, non ut in seditione, sine ordine, sed suo quiscè loco, ut posse inquit Paulus: Omnia fiant ordine. Item, Deus non est autor ἀκατάστατος. Ira & Matt: 18. scriptum est, Dic Ecclesiæ. Hæc uerba non intelliguntur de impi coetu, qui dominatur in Ecclesia titulis Episcoporum, & tamen est hostis ueræ doctrinæ, Sed de coetu, qui non falso tenet nomen Ecclesiæ, quales erant coetus tunc à Paulo collecti. In hoc coetu ordine dicantur sententiae à docentibus, & seniis, sicut in Actis capite 15. dicitur:

Con-

I. EPISTOLA AD

Congregati sunt Apostoli & seniores, ut
considerarent hanc causam. Postea in con-
dendo decreto, non soli Apostoli aut seni-
ores sumunt sibi potestatem ὀλιγαρχικην,
sed totius Ecclesiæ consensus accedit, iuxta
hæc uerba: Tunc uisum est Apostolis &
Presbyteris cum tota Ecclesia. Et postea
rursus dicitur: Apostoli & Presbyteri
fratres. Non uoluit Sp̄iritus sanctus in Eu-
clesia tyrannicam aut oligarchicam po-
statem constituere, sed audiri pios uo-
letiam in gradibus inferioribus, sicut
inquit Paulus: Potestis singuli dicere,
omnes discant. Item, Si fuerit sedenti-
uelatum, taceat prior. Item I. Thessalonici
cen: 5. Sp̄iritum ne extinguite, Prophetam
ne contemnите. Omnia probate, quod do-
num est, tenete. Hoc modo ad refuta-
dum Samosatenum priuato studio pa-
pter gloriam Dei conuenerunt procul Gr̄o-
gorius Neocæsariensis & alij. Ac ta-
semper sunt ueræ Ecclesiæ iudicia, qua-
docunq; sunt Ecclesiæ mediocriter refe-
tæ, Ut nos adhibitis alijs pijs ac erudi-
uiris, hoc modo sæpè Anabaptistis
refutauimus ac damnauimus. De
li iudicio non Tyrannico Basilius lo-
tur, inquiens: οὐδὲ εἰσὶ υπεισκόποι,

λοσιεῖς ἀκρόασιμ. Εσὶ κληρός κατὰ πᾶσαν τὸ
νέον πνεοκίαρ, σωσαχθήτω οὐδὲν δυκινώτα-
πο, λεγέτω μετὰ ταξέρχσιας ὁ βατλόμενος,
πατέλεγχος ἢ τὸ γιγνόμενον, καὶ μη λοι-
δοφία.

Secunda quæstio est de norma, iuxta
quam iudicandū est. Hic non dubium est
normam esse ipsos libros Propheticos &
Apostolicos & Symbola, in quibus præ-
cipui articuli propositi in libris Propheti-
cīs & Apostolicīs breuiter comprehensi-
sunt. Et cum deliramentum aliquod pu-
gnat cum perspicuo articulo tradito in li-
bris Propheticis aut Apostolicis, aut Sym-
bolis, manifesta est dijunctio iuxta hanc
regulam: Si quis aliud Euangeliū
docet, anathema sit, ut Manichæi furo-
res, Item Pelagiani cum perspicuis arti-
culis pugnabant.

Sed hic obijciunt Sophistæ, multa es-
se dicta obscura & ambigua in libris Pro-
pheticis & Apostolicis. Quare uocem
iudicis contendunt anteferendam esse li-
bris Propheticis & Apostolicis. Hoc
prætextu alij Synodos, alij Papam antefe-
runt his libris, sicut in quolibet regno, cum
in libibus deprehenditur obscuritas aut

Q ambi-

I. EPISTOLA AD

ambiguitas, antefertur uox Regis explicans obscurē uel ambiguē dictum. Erat imperijs necesse est acquiescere in ea explicatione, alioqui nullus finis esset litium. Hoc exemplum politicum transferunt. So-

phistæ ad iudicia Ecclesiæ.

Sed respondendum est: De doctrina necessaria, nulla est ambiguitas in libri Propheticis & Apostolicis & in Symbolis, si sine cauillatione & dextrè intelligatur, inspecta perpetua narrationum sententia & secundum consentientibus membris, una quacunq; interpretatione fieri debet. Ideo 2. Corinth: 4, dicitur: Si uelatum est Eu-

angelium nostrum, in his qui pereunt, uelatum est.

Item cum expressè præceptum sit: Nihil addas, nihil detrahás, & in Numeris capite 15. Non sequantur cogitationes tuas, sed sint memores præceptorum Dei. Sequitur non esse ambiguitatem, cuius

mano iudicio possit addi interpretatio. Etsi autem de lege, & de promissionibus & de articulis necessarijs, non est ambiguitas in scriptis Propheticis & Apostolicis, tamen quia in contentionibus cuiuslibet dicta diuersis interpretationib; transformatur in plures sententias, prode

dire testimonia purioris Ecclesiæ in aliquibus materijs, & ea conferre ad fontes, quæ cum uidemus magis congruere cum fontibus, multum confirmamur et his ipsis testimonijs. Ut quanquam Samosatenus astutè disputat in dicto Iohannis ϕιλοπατησεως, non intelligi personam nomine λόγος, tamen cum legimus Irenei, Gregorij Neocæsariensis, & aliorum probatorum interpretum sententias, prosunt hæc testimonia ad nos docendos & confirmandos. Ideo enim Deus ministerium in Ecclesia seruat, ut Ephesios 4. scriptum est, ne circumferamur uarijs doctrinarum uentis, sed sint aliqui testes ueræ doctrinæ sine ambiguitate. Et iussit audiri Ecclesiam doctricem & monitricem, sicut inquit Samson: Nisi arassetis mea uitula, non inuenissetis. Et ad Petrum inquit, & tu conuersus confirma fratres tuos.

Audienda est igitur uera Ecclesia ut doctrix & monitrix, sed fides nitatur uerbo Dei. Commonefacti igitur ab Ecclesia conferamus testimonia eius ad fontes. Et grata confirmatio est bonæ menti, scire se non discedere à consensu ueræ Ecclesiæ, & uno Spiritu & una uoce Deum inuocare cum uera Ecclesia, sicut Psalmo: 21. dicitur:

Q 2 citur:

I. EPISTOLA AD

citur: In medio Ecclesiæ laudabo te. Iam
Psalmus 110. Confitebor tibi Domine
consilio & congregatione iustorum. Et
fontibus ex tota narrationum serie uniuersa
& nativa sententia plerunque inueniri pos-
test. Sic & nunc adiuuamur in multi-
controversijs a ueteri & sincerori Eccle-
sia. Manifestum est in prima Ecclesia no-
fuisse priuatas Missas. Hunc morem cum
ad Pauli dicta conferimus, uidemus enim
congruere cum hoc dicto: 1. Corinth. 11.
Cum conuenitis ad coenam Domini, ne
pectate cæteros. De Baptismo infantium
etiam Augustinus citat primæ Ecclesiæ
consuetudinem. Et Origenes expressissi-
quit 6. capite ad Romanos. Itaque & Eccle-
sia ab Apostolis traditionem accepit, et
am paruulis dare Baptismum. Et id magis
congruit cum dictis in scriptura. Cernit
est promissiones ad paruulos, qui sunt in
Ecclesia, pertinere, non ad alios extra Ec-
clesiam. Quare inserendi sunt Ecclesiæ
per Baptismum.

Sunt igitur normæ iudicij scripta Pro-
phetica & Apostolica & Symbola. Et
aliquib. controversijs adiuuamur testimonijs
ueræ Ecclesiæ. Ac rectèdiscernenda
uera Ecclesia ab indocta colluuiæ. Vides
da etia
non ex
phisticis
autorum
satis cir-
tur.
Po
est, iam
uelint
fint & N
finis dili-
H
rum in
iudicij
toritas
C
in quæ
compe
dissidie
cum si
toritate
ciandi
Deus e
pretati
Se
potesta
stea a

da etiam perpetua eruditorum sententia, non excepanda sunt mūtila dicta, & Sophisticē detorquenda contra perpetuam autorum sententiam. Nemo enim semper satis circumspecte, disertē & propriē loquitur.

Postquam de norma iudicij dictum est, iam & hoc quæritur, Si non conuinci uelint errantes, quomodo compescendi sint: Nam si non compescantur, non erit finis dissidiorum.

Hic sciendum est, euentum iudiciorum in Ecclesia dissimilem esse euentui in iudicij politicis, sicut & iudicantium autoritas dissimilis est.

Cum iudices politici pronunciarunt in quæstione ambigua, contumaces armis compescere debent, ut sit finis litium & dissidiorum. Quia in materijs ciuilibus cum sint subiectæ rationi, magistratus autoritatem habet probabili ratione pronunciandi de ambigua quæstione, & armauit Deus eos hac autoritate, ut eorum interpretationes ualere & recipi uelit. Possunt igitur prorsus tolli controuersiæ.

Sed in Ecclesia iudices non habent potestatem regiam seu prætoriam, nec posse armis compescere condemnatos de-

Q 3 bent.

I. EPISTOLA AD

bent. Et cum magna potentia & multido est errantium, si nolint conuincere, am si uera Ecclesia eos excommunicat, tamen hæret discordia, ut etiam si Apostoli damnabant Synagogam, tamen non distincta est discordia, donec Deus ipse in executor sententiæ Apostolorum, & Synagogam deleuit. Ac plerunque hoc modus solutæ sunt magnæ dissensiones in Ecclesia, non humanis viribus.

Addamus & hoc de Synodis. Cum iudicij in Ecclesia loquimur, semper considerandum est, qui coetus uerè sint Ecclesia Dei. Nequaquam facimus iudices doctrina coetum eorum, qui palam sunt hostes doctrinæ Euangeli, ut Synagogæ quæ Christum et postea Apostolos etphanum damnauerat, nec Ecclesia Derat, nec iudex esse poterat: Ita nunc iudices esse nequaquam poterunt Episcopi eorum satellites, Monachi, & alij, qui plam sunt hostes Euangeli, & multis pra iudicij quotidie ostendunt, se multo damnasse Euangelium. De his omnibus regula teneatur: Si quis aliud Euangulum docet, anathema sit. Hanc admonitionem & consolationem proponit Apostolus, non uult nos ad horum iudicia p

uocare
ia. Ec
rum j
consol
nomini
rum su
scriptu
ces. S
ta sun
bus uc
Corina
tali Ec
capite
monij
nodi
Pauli c
quia b
nat.

P

M
dinem
in Sy
erant
fragat

D C O R I N T : C A P . X I I I . 116
multū
uinci, et
nicat, &
Aposto
non e
s ipse fu
, & Sp
hoc mo
in Ecc

s. Cum
nperco
int Ec
udices
alam fi
Synagog
los ethe
gia De
unc iu
piscopi
, qui pa
ultis pa
nulto am
omni
Euang
admoni
onit Ap
dicia p
uocat
uocare, sed uitari eos tanquam anathema-
ia. Ec quanquam titulis & authoritate eo-
rum multi mouentur: tamen grauissimam
consolationem nobis proponit, cum eos
nominat anathemata. Nō moueamus eo-
rum fulminibus, sed sciamus in Psal: 108.
scriptum esse: Maledicent illi, & tu benedi-
ces. Sed ea, quae de iudicijs in Ecclesia di-
cta sunt, intelligantur de Ecclesijs sonanti-
bus uocem Euangelij, ut Paulus de coetu
Corinthio loquitur. Possunt enim & in
tali Ecclesia oriri controuersiae, ut in Actis
capite 15. mouent quæstionem de Cere-
monijs pñ admixti hypocritis. Hæc de Sy-
nodis iam dixisse satis sit, quæ ad hanc
Pauli commemorationem rectè quadrant,
quia hic aliquo modo iudicia talia ordi-
nat.

*Prophetæ duo vel tres loquan-
tur, & cæteri iudicent.*

M Anifestum est ex narratione Lucæ 4,
& ex Actis, suisse honestissimum or-
dinem dicentium in publicis congressibus
in Synagogis. Nec promiscui clamores
erant uulgi, quales fuerunt Romæ in suf-
fragationibus tribunitijs, nec tyrannis erat.

Q 4 Sed

I. EPISTOLA AD

Sed seniores suo loco dixerunt sententia,
ac si quis modestē addere aliquid uoluit,
fuit concessum, iuxta regulam: Nolite ex-
tinguere Spiritus, omnia probate, quod
bonū est tenete. Et iudicium erat penes Ec-
clesiam, de singulorum sententijs, quae cum
probabat alicuius interpretationem, aliud
non obstrepebat, nec mouebat certamen.
Ideo hic inquit: Si fuerit sedenti reucla-
rum, taceat prior.

Et ut sit prohibita Tyrannis, expri-
munt inquit. Potestis omnes interpretari, seruato
per singulos ordine. Hoc dictum ualde
utilem consolationem continet de uoca-
tione. Manifestum est eos, qui sunt in mi-
nisterio, in templis & in scholis, oportet
propter locum ipsum, ad quem uocati
sunt, dicere sententias, nec his obijci dictum
illud potest: Currebant & non mittebant
eos.

Sed cur alii scribunt aut docent, qui
non sunt ad locum publicum uocati? Hi
si uera scribunt aut docent, habent hic ex-
pressam concessionem, potestis omnes
interpretari. Et extat commune prae-
ceptum Coloss: 3. Sermo Christi habet
inter uos abundē in omni sapientia,

entia, & docete & commonefacite uos mutuo, Prorsus mandatum est omnibus ut discant, & ad discendum collatio sententiarum in docendo, audiendo, & disputando necessaria est, sicut hic inquit: Docete & cōmonefacite uos mutuo, Item, Parentes & Pædagogi habent expressum mandatum, ut Deuter: undecimo : Doce te filios uestros, ut illa meditentur. Et Psal: 77. & statuit testimonia in Iacob, & legem posuit in Israel, quam præcepit patribus nostris, ut notam faciant eām filijs suis. Et Ephes: 6. Educate filios in disciplina & doctrina Domini. Habent igitur parentes & pædagogi suam uocationem, et mandato diuino coguntur docere. Et cum hanc officij partem negligunt parentes ac pædagogi, grauiter peccant, & Deum offendunt. Hac se cogitatione muniant, cum eis obīcitur: Currebant & non mittebam eos, Imò parentes & pædagogi missi & uocati sunt, ut suo loco doctrinam de Deo recte doceant. Nec interea turbent aliorum uocationem.

Præterea generale mandatum est omnibus traditum, ut suam confessionem singuli ostendant, quod magis perspicuè fa-

Q 5 ciente

I. EPISTOLA AD

ciunt hi, qui recte docent & scribunt quam
alij. Ac dicta de confessione sint in conspe-
ctu Matth: 10. Omnis qui confitebitur me
coram hominibus, confitebor & ego eum
coram patre cœlesti. Et hoc mandatum de
confessione cogit pios in congressu, de
quo Paulus loquitur, dicere sententiam
cum audiunt alios in interpretatione ex-
rare. Sed omnia uult Paulus fieri ordine
& placide, non seditionis & turbulentis
clamoribus. Ideo sequitur: Deus non dicit
autem *ἀκατάσασίας*, sed pacis.

Pertinet autem ad bonum ordinem
hoc quoque, ut cum aliqui in Ecclesia reci-
tant suas interpretationes, audiant eas fe-
niores & doctiores, & sint iudices, osten-
dant quid adprobent, & quid rejeant. Ideo
hic inquit: Cæteri iudicent. Et in fine prio-
ris Epistolæ, ad Thessalonenses dicitur:
Omnia probate, quod bonum est, teneat.
Vult Deus in Ecclesia iudices esse contro-
ueriarum, quæ subinde mouentur. Erudi-
ctum est supra, quorum sit officium pra-
cipuum conuocare cæteros, & audire de-
catores eruditos, & timentes Deum. Eni-
rei exemplum sequendum est, quod in
Actis proponitur, ubi scriptum est capitu-
lo 15. Congregati sunt Apostoli & Semini-

res considerare hunc sermonem. Ita & in hac Ecclesia & Academia sœpè controuer-
fias diremimus, hic aut alibi ortas. Sic Ec-
clesia Antiochena damnauit impium dog-
ma Samosateni, quanç autor erat Epi-
scopus. Sic Alexandrina Ecclesia refuta-
uit Meletium, qui negabat lapsos post ba-
ptismum recipiendos esse, refutauit item
Arium. Ac uetera exempla passim legun-
tur. Nec desunt huic ætati recentia. Vbi-
cunç enim est uera Ecclesia Dei, ibi sunt
aliqui recte iudicantes, de quibus scriptum
est 1. Iohan: 2. Vnctio uos docet de
omnibus, & uera est, & non est menda-
cium. Manet in aliquibus fundamenti sen-
tentia incorrupta, ex quo de rebus necef-
sarjjs recte iudicari potest. Cætera de Sy-
nodis & iudicijjs supra dicta sunt.

Et hæc Pauli admonitio eo sit omni-
bus notior & gratior, quia quanquam
commemoratio breuis est, tamen ostendit,
opertore iudicia in Ecclesia esse, & pro-
hibet utruncq: Tyrannidem, & seditiosos
uulgi clamores. Ac formam similem Ari-
stocratiæ constituit. Vult audiri multos
eruditos & timentes Deum. Potestis in-
quit ordine omnes dicere sententias. Pro-
hibet

I. EPISTOLA AD

hibet & contumaciam, cum ait: Si fuerit
sedenti reuelatum, taceat prior. Positum
rectissimo iudicio Apostolorum pronun-
ciatum est, omittendos esse ritus Mosaicos,
huic sententiae cæteri obedire debebant.
Et multi obtemperauerunt, sed tamen alii
quidam pertinaces retinuerunt suam op-
tionem, ut longo tempore postea multi
ritus Mosaicos retinuerunt.

Objectionem etiam fanaticorum spiritu-
ritum refutat Paulus inquiens: Spir-
itus Prophetarum Prophetis subditus
sunt. Quasi dicat, sunt quidam, qui ia-
ctant zelum, & singulares raptus diuinos,
seu ἐμφωνατικούς, sicut Martion, & mul-
tū Anabaptistæ iactarunt. Hi uociferantur
se diuinitus impelli ad contradicendum.
Sed p̄ij iudices discernant spiritus, si con-
tradicunt certæ Euangeli sententiae, ma-
nifestissimum est fanaticos & mendacos
esse, & uel mentiri illos, qui uociferantur
se non posse tacere, uel a Diabolis uiolen-
ter impelli, sicut afflatæ fatidicæ mulieres
Delphis uaticinabantur. Estq; utile con-
siderari hoc discrimen inter bonos spiritus
& fanaticos, quales & Ethnici uates fu-
runt. Fanatici & Ethnici non intelligunt
sua ua
siā Di
sint.
dunt,
Bad
Ex
Os
Ho
Obj
S
tuas e
uates
tellig
per st
Pausa
sōχε
ση
Et in
quot
ploru
S
enarr
ce Sp
non f
le rep

sua uaticinia, et sonant ea uiolenter impul-
sā Diabolo seu afflati ita, ut tacere nō pos-
sint. Sæpē etiam tantum ambigua fun-
dunt, ut Virgilius inquit in 6. Aeneid.

Bachatur uates, magnum si pectore poſit
Excusſe Deum, tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans.

Et rursus:

Horrendas canit ambages, antroq; remugit
Obscuris uera inuoluens.

Sicut enim Diaboli interdum per sta-
tuas edunt sonos & oracula, ita per suos
uates spargunt prædictiones, quas nec in-
telligunt ipsi uates, nec reticere possunt, ut
per statuam dictum fuit Duci Spartano
Pausaniae.

σὲχε δίκης ἄσωπ, μάλα τοι κακόμ ἀνδρα-
σιν οὐβεις

Et in Hassia ante bellum Canis edidit ali-
quot continuata uerba. Talium exem-
plorum historiæ plenæ sunt.

Sed Prophetæ in Ecclesia docentes aut
enarrantes articulos fidei, qui reguntur lu-
ce Spiritus sancti intelligunt sua dicta, &
non fundunt ea coacti, sic, ut non possint
se reprimere. Et cum audiunt meliora,
cedunt.

I. EPISTOLA AD

cedunt. Certe non pertinaciter repugnat
ueritati.

Audiuiimus autem ipsi Anabaptistas
etiam cum conuincerentur, tamen rabioli
reclamare ueritati de peccato originis, &
dignitate ordinis politici, & similibus ma-
nifestis rebus, ut euidentia ueritatis osti-
deret, eos agitari a Diabolis. Talia ex-
empla considerari prodest, ut Spiritus di-
cernantur, ut Iohannese 4. dicitur: Expla-
rate Spiritus, an ex Deo sint.

αἱ γυναικεῖς ὑμῶν ἐν ταῖς ἐκκλησί-
ας σιγάτωσεῖ.

HAEC particula non est obscura. No-
rum est enim apud omnes genus
quarum gubernatio non prouersus barba-
rica fuit, distincta fuisse uirorum & mul-
ierum officia, & uiros rexisse bella & poli-
tica negocia in publicis populi conuenti-
bus, sicut Homerus utruncq; dicit: πόλε-
μος δὲ ἀνδρεών μελήσει. Et λόγος διῆ-
θρεων μελήσει. Mulieres uero domi occi-
nomica negocia curasse, & non solitas in
publicis uirorum conuentibus conciona-
ri. Hunc honestum morem uult Paulus
in Ecclesia seruari, & uult in gubernatione

publica-

judicij

nem.

Ecclesia

Zenob

multæ

men ha-

huic se-

Ex

illas i-

Greca

nis &

ostent

compe-

lieres

recita-

Doleb

sultit

aspera-

indul-

nam

allata-

nia, &

Com-

na &

nitas,

patef-

ficiu-

publica fieri congruentia legi Dei, & ueris
iudicij humanis secundum rectam ratio-
nem. Non uult barbaricas confusiones in
Ecclesia fieri, non uult Semiramidem aut
Zenobiam fieri Episcopos. Etsi enim sunt
multæ sanctæ & sapientes matronæ, ta-
men hæc publica officia non conueniunt
huic sexui, & exemplum periculosum est.

Excandescit tandem Paulus intuens
illas ineptias Corinthiorum, in quibus
Græcæ uanitatis, curiositatis, ostentatio-
nis & garrulitatis signa uidebat. Viri
ostentatione certabant, cum alij alia lingua
componerent & recitarent hymnos. Mu-
lieres curiositate, quæ & ipsæ in publico
recitare hymnos uel disputare uolebant.
Dolebat igitur Paulus in sanctis tantum
stultiæ & ineptiarum manere, & addit
asperam increpationem. Nimirum uobis
indulgetis homines Græci, putatis doctri-
nam Euangeliæ & hæc dona Dei de cœlo
allata esse, ut his materijs ostentetis inge-
nia, & transferatis eas ad ludos, spectacula,
Comœdias, sicut luditis de historia Troia-
na & similibus. Absit hæc ab Ecclesia ua-
nitas. Cogitate potius, quantæ res sint,
patefactio Dei, quem antea ignorasti, quæ
sui iusticia & ira Dei aduersus peccata ue-
stra

I. EPISTOLA AD

stra & aliorum. Dolete uos horribili
irritasse Deum Epicureis furoribus
Idolorum inuocatione, libidinibus, & a
sceleribus. Rursus etiam considerate,
quale consilium sit, & quanta bonitas, quod
uos liberat Deus per Filium ex aeterni
poenis, quod suam lucem uobis ostendit
quod reddit iusticiam & uitam aeternam.
Pro his donis agite gratias ipsi, celebra
ipsum, & gratitudinem uera obedientia
ostendite. Sint mixtae ueris doloribus
consolaciones, inuocationes, gratiarum
actiones. Non ludant animi securi, o
stentatione donorum, quasi accepimus
calamos, ut Hesiodus, à Musis, aut Tita
as, ut Marsias, à Pallade. Hos ludos
remouete ab Ecclesia, qui tamen aliquan
to post in eam inuenientur. Certabunt do
cti disputationibus, ostentabunt ingenia
audacissime noua dogmata gignent, co
stituent imperia praetextu ministerii, ce
tabunt ambitione, auaritia, odii, cupi
ditate uindictae. Ex his malis bella, di
sipationes generis humani, & uastationes
orientur. Tantorum malorum initia in
compescite.

Nos iam in hac senecta mundi cog
temus, ex qualibus initis, postea maiori
mia

mala secura sint, & doleamus, semper in Ecclesia, etiam cum tempora sunt feliciora, tamen multum imbecillitatis esse, & filium Dei oremus, ut publicis & priuatissimis morbis medeatur, & reliquias suæ Ecclesie seruet.

Omnia autem decenter & ordine fiant.

In fine regulam generalem addit: *Omnia decore & ordine fiant, id est, congruant omnes actiones ad legem Dei, & ad naturale iudicium, ut sint congressus honesti, & augeant reuerentiam religiosis. Hic disputatur de ritibus in Ecclesia, de ordine dierum & lectionum, & de alijs exercitijs, an sint cultus, an sint res necessariae, an uero ordinis causa tantum sine laqueis conscientiae obseruandæ. Hanc disputationem, cum alibi satis explicata sit omitto.*

CAPVT XV.

In hoc capite longa & perspicua confirmation extat articuli de resurrectione mortuorum, ac inseritur doctrina de alijs quibusdam locis grauissimis. Primum autem

R hic

I. EPISTOLA AD

hic miremur, & agnoscamus imbecillitatem Ecclesiæ. Tunc quoq; , cum uiuerent adhuc multi, qui uiderant Christum resuscitatum, & alios, qui tunc resuscitati fuerant, qui sciebant multos a Christo & apostolis resuscitatos esse: Tamen ortae dubitationes de hoc præcipuo articulo. Finixerunt aliqui præstigiaores, allegam esse resuscitationem mortuorum, & dignificare emendationem morum. Et qui negauerunt corporibus reddi uitam etiam si aliquandiu superstites uolunt animæ, ut Stoici docebant. Aliqui Epicureorum & Saduceorum similes, sentiunt simul extingui corpora & animas, nec superstites esse animas nec restituunt corporibus.

Opponit igitur Paulus his furoribus testimoniorum, uidelicet, resurrectionem Christi, & narrat, a magna multitudine Christum post resurrectionem conspectum esse. Resurrexit autem ideo Christus, ut nobis omnibus post mortem restituant vitam eodem modo, sicut ipse in corpore revixit, & aboleat mortem. Hæc in textis perspicuè dicta sunt.

Ἐτ ἐπὶ προσεδηλωθεῖσιν
δεῖ τοι ταῦτα.

Mirum

Mirum uideri potest, quare Paulus ita loquatur, quasi discernat regnum Christi & regnum patris, cum tamen toties dicatur, regnum Christi esse regnum aeternum, ut Lucæ 1. dicitur: Et regni eius non erit finis. Sic autem hœc declaro.

Regnum patris nominat illum statum, in quo iam completo toto opere Christi Mediatoris, post resuscitationem, coram uidebimus diuinitatem immediatè, & diuinitas nobis immediatè concedet suam lucem, sapientiam, iusticiam & leticiam aeternam. Antequam ad hunc statum perueniat Ecclesia, adhuc Christus Mediator Deus & homo exercet certa opera necessaria ad cōsummationem Ecclesiae, quia semper Mediatoris propria opera hœc sunt: esse summum Sacerdotem, deprecari pro Ecclesia, conseruare ministerium Euangelij dare Spiritum sanctum, colligere Ecclesiam per Euangeliū, & simul in accipientibus Euangeliū esse efficacem dando spiritū sanctū, imputando illis suam iusticiam, & obumbrando eos, item eripiendo credentes ex aeterna morte, item depellendo Diabolos, resuscitando mortuos. Hœc fiunt immediatè per hunc Mediatorem filium, etiam si simul sunt efficaces, pa-

R 2 ter,

I. EPISTOLA AD

ter, filius & Spiritus sanctus, tamen actio
immediata est huius Mediatoris, cui per
hoc tale regnum tradidit, ut per ipsum in-
mediate sic colligatur & saluetur Ecclesia
& adducatur ad Deum, cuius luce posse
immediate coram fruatur.

Hæc qualiscunq; declaratio illius
doctrinam de regno Christi, & ostendit
uoluntatem Dei esse, ut fides immediata
ipsum Mediatorem intueatur & appre-
hendat, & per eum ad æternum patrem
ducatur, sicut inquit Iohan: 14. Ne
uenit ad patrem, nisi per filium. Ac in pe-
catione hanc doctrinam exerceamus, si-
mus propter filium nos recipi & exaudi-
& per ipsum quasi adduci ad patrem,
deprecari eum pro nobis, & sic simul pa-
trem et filium spirare Spiritū sanctū in cor-
da nostra, sicut dicitur: Veniemus ad eum
& mansionem apud eum faciemus.

Iam considerentur & ueterum promi-
sionum dicta: Semen mulieris conteret
put serpentis. Item, In Semine tuo bene-
dicentur omnes gentes. Item Paruulus de-
tus est nobis, pater futuri seculi &c. At
non tota diuinitas conterit caput serpen-
tis, & benedic nobis: Respondeo, iuris
expressè dicunt de semine mulieris, de
semine

semine Abrahæ de paruulo nato ex uirgine

Quanquam igitur tota diuinitas conterit caput serpentis, tamen id sit immediatè per Mediatorem, & meritum est proprium Mediatoris, quo satissimū iusticiae Dei. Deinde & ipsa actio, qua colligitur Ecclesia per ministerium, & sanctificatur dato Spiritu sancto, & eripiuntur sancti ex æterna morte, est immediatè opus filij, sicut expressè dicitur Iohan: 17. Dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne, quod dedisti ei, det eis uitam æternam.

Has actiones habet Rex Christus, donec adducet resuscitatæ Ecclesiam ad patrem, id est, donec diuinitas immediatè se ostendat Ecclesiæ. Tunc offeret regnum patri, id est, ostendat has actiones completas esse. Et deinde simul regnabit ut Deus, immediatè diuinitatem nobis ostendens, non habens iam actiones deprecatoris, aut colligentis Ecclesiam per ministerium.

Quando abolebit omnem principatum.

Aliqui intellexerunt de imperijs mundi, & de potentia Diabolorum, sicut Danielis secundo & septimo de interitu Imperiorum dicitur. Etsi autem & hanc sen-

R 3 tentiam

I. EPISTOLA AD

rentiam complectimur, tamen generaliter intelligo aboleri & imperia mundi, & potentiam Diabolorum, & ministeria angelorum & Ecclesiae. Imo & auxilia cibipotus, & aliarum creaturarum, quia non Deus se ostendet immediate, & uiuificat beatos, immediate effundens in eos sunt lucem, sapientiam, iusticiam & laeticiam hanc sententiam & postea dicitur: Debet omnia in omnibus, scilicet non per ministerium Euangelij regens, sed immediate se ostendens, uiuificans, & effundens in beatos suam mirandam lucem, & plenitatem iusticiam & laeticiam.

Ἐπεὶ τι ποιήσαστε διαπίσθωμοι ἔντε
τῷρυνθάμη.

*Alioqui quid facient, qui bapti-
santur pro mortuis.*

Constat nunc, etiam cum infantes baptizantur, tamen recitari articulos Symboli, ut uocant. Id exemplum sumptum est a prima Ecclesia, in qua optimo consilio institutum fuit, ut fieret planilla professio singulorum articulorum. Escribunt quidam, adductos esse baptizandos ad ossa mortuorum, & ibi professos

esse articulum de resurrectione mortuorum, & interrogatos, an crederent hos ipsos reuicturos esse, quorum ibi ossa inuerterentur, respondisse futurum, ut his ipsis vita restituatur.

Quanquam autem hic ritus non fuit uniuersalis, tamen omnes in Baptismo ubique planissimè professi sunt, se firmissima fide resurrectionem mortuorum credere. Etsi multæ interpretationes de hoc loco traduntur, tamen ualde consentaneum est, hanc simplicem interpretationem nativam & ueram esse : *Εαπτίζόμενοι ὑπὸ τῶν γε-
κρῶν, id est, Βαπτίζόμενοι οὐδομολογῶν πε-
ντὸς θεῶν νεκρῶν.* Baptisantur pro mortuis, id est, profitentes de mortuis. Nam præpositio *ὑπὸ* hanc significationem professionis continet, non significat uices, *ἄντι.* Non hoc inde ratiocinari necesse est, aliquos per Vicariam personam Baptismo initiatos esse. Ibi enim dicendum fuisset, *ἄντι νεκρῶν.* Hæc utcunque considerantibus Græcæ linguae usum, manifestissima sunt, ut *ὑπὸ ἄλλων ἀπολογῶμεν* non *ἄντι
ἄλλων.* Possem & alias recitare interpretationes. Sed hac contentus ero, quia non dubium est, in Baptismo ubique factam esse professionem Symboli.

R 4 71C

I. EPISTOLA AD

τι Καὶ ἡμῶν καὶ συνένομοι.

Argumentum de resurrectione sumptum à præsentibus ærumnis. Si non restaret alia uita, non esset discrimen inter iustos & iniustos, & iusti stultè sustinerent in hac uita tantos labores & tantas æumnas. Sustinent autem certa spe futuræ tranquillitatis. Igitur Ecclesia uerè sentiret stare aliam uitam. Inserit autem admonitionem, ut uident prava colloquia, & uetus est memoria dignus:

Φθείρεσιν οὐκ εἰδεῖς οὐδὲ μιλίου κακού.
Et apud Aeschylum dicitur: οὐδὲπ κακού
κακῆς οὐδίας.

ἀλλ᾽ ἐρεῖ τις πῶς ἐγείρονται νεκροί

*Sed dicet aliquis, quomodo
do surgunt.*

VOICI diuinæ credendum est, etiam si non scimus, quomodo effecturus sit Deus ea, quæ promittit, aut prædictis facturum esse, sicut Moysen credere oportuit petram percussam effusuram esse magna flumina aquarum. Sed humana diffidentia interrogare solet de Modo, quo Deus sua miracula effecturus est. Reputat autem hic interrogantes, opponens familiare exemplum in natura: Cum non

scias, quomodo ex grano mortuo exori-
antur culmus, & multæ spicæ, & grana, cur
queris modum resurrectionis? Simul au-
tem significat, ex paruis puluisculis reli-
ctis, tamen totum corpus rursus aedificari,
sicut ex nucleo ingens arbor oritur.

Est corpus animale.

Corpus ψυχικὸν significat uiuens ui-
ta, quæ alitur cibo & potu, & habet
actiones omnium potentiarum, etiam nu-
tritiuæ. Forma loquendi ex Genesi sum-
pta est, Factus est Adam in animam uiuen-
tem, hac uidelicet uita, quæ habet functi-
ones omnium potentiarum animæ, etiam
nutritiuæ. Tale corpus nominat & χοϊ-
κόν, quasi dicas, testaceum, à χάρῃ quod
ollam significabat, quia adhuc terrestrem
& mutabilem naturam habet. Aliud au-
tem corpus, quale erit post resurrectio-
nem, nominat spirituale, non quod prior
materia non restituatur, seu quod sit re-
ducta in nihilum, sed quod restituta uiuat
iam uita spirituali, id est, non functionibus
potentiae nutritiuæ, nec sit mutabilis, &
mortalis sicut testacea, sed sit perfusa Spí-
ritu, & alio modo uiuat quam antea, sit lu-
cida, pura, non mutabilis, non mortal is,

R 5 habens

I. EPISTOLA AD

habens actiones animæ rationalis, sensu-
um, adpetitionum, locomotivæ, que
omnes ardent Spiritu sancto, ut cum ei
materia lychni sit flamma, accensa ab igne.
Ita & hæc nostra massa accensa à spiritu
Christi sit spiritu alis. Ideo dicit hunc ho-
minem coelestem esse, id est, accensum spi-
ritu Christi, & similem iam Christo.

Ὥν σάρξ καὶ ἀιματοσιλεῖαν θεός κλη-
ρονομία σὺν ὃν δύνανται.

*Quia caro et sanguis regnum Dei
hereditare non possunt.*

Articulus est in Symbolo, Credo n-
surrectionem mortuorum, quo ad-
firmamus singulos homines resurrectos
esse ex morte, electos ad salutem æta-
nam, impios ad cruciatus æternos, ut ex-
pressè dicit filius Dei in capite Iohannis.
Omnes qui in monumentis sunt,
audient uocem eius & procedent,
qui bona fecerunt, in resurrectionem
nem uitæ, qui uero mala egerunt, in
resurrectionem iudicij. Et Roma-
14. dicitur: Omnes stabimus ante
tribunal Christi, Item Vnusquilibet

que nostrum pro se rationem reddet
Deo. 2. Cor: 5. Omnes nos manis-
festari oportet coram tribunalí Chri-
sti, ut reportet unusquisç ea, quæ
gessit in corpore.

In priore Epistola ad Thessalonicensis in capite 4. Mortui, qui in Christo sunt, resurgent primum, deinde nos qui uiuimus, qui reliqui sumus, simul cum eis rapiemur in nubibus, in occursum Domini. Et 2. Petri 3. Veniet dies Domini, sicut FVR in Nocte, in qua coeli cum sonitu transibunt, elementa uero incendio soluentur, & terra, & quæ sunt in ea, comburentur. Hæc omnia cum dissoluentur, quales oportet uos esse in sancta conuersatione & pietate, expectantes & festinantes, ut in die Dei præsto sitis.

Cum igitur expressè adfirment dicta filii Dei & Apostolorum, omnes homines resurrecturos esse, hoc quoque sequitur, eosdem qui uixerunt in hac uita, qui sunt caro & sanguis, resurrecturos esse. Et expressè inquit Iob capite 19. Scio quod redemptor meus uiuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum. Et rursus circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo

I. EPISTOLA AD

videbo D E V M quem uisurus sum ego
ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non
alius.

Hæc illustria testimonia tenenda sunt
contra eos, qui fingunt Pythagoricas mi-
grationes animarum, seu μετεμψυχωσεις,
& contra alios, qui fingunt, non omnes
resurrecturos esse, nec restitui corpora
cum Iob expressè dicat, Quem uisurus sum
ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, &
non aliis,

Cur igitur Paulus hoc loco dicit?
**Caro & sanguis regnum Dei possi-
dere non possunt.** Respondeo, Paulus
ipse hic utruncq; adfirmat, eosdem homi-
nes resurrecturos esse, & tamen futurum
esse, ut hæc ipsa materia, quæ antea fuerat
mortalis, tunc fiat immortalis. Hæc ena-
ratio sæpè repetita est. Oportet mortale
induere immortalitatem. Itaq; manet sub-
stantia carnis & sanguinis, sed proprietas
alia ei per filium Dei attributa est. Sic igitur
intelligenda est oratio, Caro & sanguis
regnum Dei non possidebunt, scilicet, sine
mutatione, qualis est hæc mortal is caro.
Mox ergo sequitur;

πάντες αλλὰ οὐ κοιμηθήσομεθα, πάντες
περὶ ἀλλαγασόμεθα.

Omnis

OMNES quidem non dormiemus, sed omnes mutabimur. Textus ostendit hanc sequentem declarationem additam esse, ne ambiguitas in prioribus uerbis aliquid incommodi pareret. Fuerunt autem lectiones diuersae in hoc textu. Sed retineamus Graecam usitatam & simplicissimam, cuius sententia congruit cum dicto in Epistola ad Thessalonicenses, adfirmat aliquos non morituros esse, qui tunc uiuent, cum se filius Dei ostendet toti generi humano, Hi erunt obuij uenienti Christo. Non igitur est μεταμορφωσις, & sicut in suis corporibus occurrent Christo.

Sed tamen fiet mutatio proprietatis, ut subito haec corpora, quae prius fuerunt mortalia, donentur hac proprietate, ut deinceps sint immortalia.

τόπη γένησης ὁ λόγος ὁ γενησαμυνός.
καπετόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος.

Tunc fiet verbum dictum.

Absorpta est mors in Victoria, &c.

VAlde prodest hic monere Lectorem, unde haec dicta sumpta sint, & quid legatur

I. EPISTOLA AD

gatur in fontibus, & quæ sit interpretatio-
num uarietas. Sciendum est igitur, hæc di-
cta ex duobus Prophetis citata esse. Pri-
orem sententiam ex capite 25. Esaiæ sum-
ptam esse certissimum est, ubi longa con-
cio & perspicuum testimonium extat, quod
oportet omnibus esse notissimum, de ab-
olenda morte, & restituenda æterna uita.
In lectione Ebræa sunt hæc uerba: יְהוָה לְמַעַן
que iuxta Grammaticam
simplicissimè sic redduntur: Deuorat mor-
tem ad uitioriam, seu in sempiternum.
Deuorat uidelicet Dominus, quem antea
in eadem concione nominat. Hieronymus
reddit his uerbis: Præcipitabit mortem in
sempiternum. Hæc interpretatio reipla
non dissentit ab altera. Græca lectio in li-
bris usitatis apud Esaiam continet hæc
uerba: κατέπιερ ὁ Θάνατος ἐξίζε, quali
dicat, antea deuorauerat homines mors
præualens seu uictrix, sed deinde abstulit
Dominus lachrymam ab omni facie. Si
hæc lectio tempore Pauli extabat, ualde
credibile est, consulto eum aliter reddidisse
hanc sententiam, ut priorem interpreta-
tionem emendaret. Et quia passiuæ sunt plen-
iora, uerbum reddidit passiuæ, absorpu-
est.

Deinde

Deinde phrasis usitatissima est לְנִצָּחָה ad finem uel ad uictoriam, & aliās tempus, aliās modum significat, id est, uel in sempiternum uel omnino, quasi dicas, re penitus superata, ut eius finis sit. Paulus inquit, ἐγ γὰρ οὐκ εἰστιν αὕτη γε τοις πεπονισμένοις ὁ νίκος id est, ad uictoriam, ut sit sententia: Absorpta est mors, uel Dominus deuorauit mortem ad uictoriam, id est, omnino, ita ut sit penitus uicta, uel absorpta est in sempiternum. Psalmo 9. Inimici defecerunt phrameae in finem לְנִצָּחָה id est proflus, & saepè aliās. Hæ interpretationes nequaquam dissentunt.

Cognita autem Grammatica, hanc dulcissimam concionem transferamus ad usum in ueris doloribus, & tam illustri testimonio erecti, firmius statuamus, peccatum & mortem uerē deuorata & deleta esse per filium Dei uictorem, nec ruamus in exitium conspectu peccati & mortis. Forassī lectio græca Esaiæ olim alia fuit. κατέτελεν δάκρυτος ὁ λύγιστος, deuorauit mortem uictor Dominus. Ambrosius legit, Absorpta est mors ad contentiōnem, sed errauit, existimans scriptum esse νίκος cum diphthongo, quod significat contentionem. Aliud autem nomen est

νίκος

Deinde

I. EPISTOLA AD

νίκος, quod significat uictoriam. In ea significatione Paulus & postea uituit uoce νίκος: Gratia Deo qui dedit nobis uictoriā. Vbi alienissimum esset legere, qui dedit nobis contentionem. Nec dubium est Paulum uoluisse reddere uerbum Nazah,

Vt autem Esaiæ dictum illustrius dulcius fiat, tota illa concio Esaiæ 25. si pē legenda & cogitanda est.

Sequitur alterum dictum sumptu ex capite Hoseæ 13. quod Hieronymus sic interpretatur: Ero mors tua ò mors. Morsus tuus ero inferne. Nec oblonga est sententia, sed de Grammatica & Emphasi uerborum disputationes motæ sunt. Certum est enim hic quoq; prædicti, funerum esse, ut mors aboleatur per Mellian & uita æterna restituatur. Coniunxit igitur duorum Prophetarum testimonia, quæ prorsus idem adfirmant. Prior disputatio est de uocabulis, Vbi & Ero. Hieronymus reddidit ήττις ero, & narrat eandem interpretationem esse apud Symmachum. Sed usitata apud Græcos, & quinta editio & Aquila interpretantur, Vbi. Cum hanc congruit Paulina lectio.

Silega

Si legas Ero, complectaris personam
uictoris : Ego Messias, qui sum Iehoua
ero pestis mortis, id est, delens seu abolens
mortem mea resurrectione, sicut & antea
dixit : Perditio ex te est, at in me auxilium
est. Ut igitur persona uictoris compre-
hendatur, aliqui magis amant lectionem
Ero.

Deinde asseueratio plenior est cum
dicit : Ero mors tua ò mors, quanquam
vocabuli θάνατος usus est ambiguus, ta-
men Grammatici norunt iuxta Analogi-
am magis esse futurum Ero.

Alij quibus placet interrogatio Vbi,
mouentur eo, quod libenter vocabula pe-
stis & luis accommodant ad mortem, & ad
infernum, Malunt dici pestem mortis &
luem inferorum deletam, quam dici Chri-
stum esse pestem mortis. Volunt enim
illustrari Emphasim. Mors non est malum
naturale, sicut putrefactio pomi. Sed cum
morte seu interitu hominis est horribilis
sensus irae Dei. Ut igitur intelligamus
utrumque abolitum esse, & mortem & sen-
sum irae Dei, probant interrogationem,
quæ copulat utrumque. Et gloriose uelut in
carmine ἐπιγνωσίᾳ affirmat mortem & ui-

S res

I. EPISTOLA AD

res mortis extintas esse. Idq; uoluisse Paulum ostendit eius lectio & enarratio quia addit, Vbi est mors aculeus tuus? Et postea inquit, peccatum esse hunc aculeum quia cum peccatum ostenditur, sensu in Dei homines extinguuntur, ut Psalmus dicitur: Posuisti iniquitates nostras in prospectu tuo, & in ira tua defecimus, item Isaiae 38. Sicut leo contriuit omnia omnia. Hos ingentes dolores, & fugam morte dicit oriri a Peccato & Lege ostendente peccatum, ut experientia ostendit. Ideo dicit peccatum esse aculeum mortis. Et in uerbis Oseeae ponit κεν θορ, quod in Graeca uersione in altero membro ponitur. τὸ τὸ κεν θορ σὺ αὐτόν. In priore membro sunt usi hac uoce δίκη: πότερον δίκη σὺ εἶ ναπέ, Vbi est iudicium tuum mors, uel accusatio, uel poena, qua nos afficis? Congruit cum sententia Pauli, Non tantum aboleri mortem, id est, ipsum interitum sed accusationem seu poenam quoque id est sensum irae Dei. Hæc breuiter recitavi, quæ sit Emphasis in utraque lectione, consideretur. In summa sententiae non est ambiguitas. Nam utraque lectio docet, Miserere creditibus redditurum esse iustitiam & uitam æternam, abolitis peccato, invenies & inferis.

Adu-

Addit autem Paulus breuem repetitionem doctrinæ suæ de Lege. Aculeus mortis peccatum est, potentia uero peccati lex est. Nequaquam hic loquitur de politico usu legis, sed ut Roman: 7, de illo tristissimo iudicio, in quo Deus cogitatione legis ostendit iram suam aduersus peccata. Ut David expauescit, cum obiurgatur uoce Nathan. Et de se inquit Paulus Ro: 7. Peccatum ut fiat excellenter peccatum, id est, reum, per bonum, in me efficit mortem. Hæc tota doctrina sæpe repetita est in Pauli scriptis. Et opponenda est somnijs Pharisaicis, qui fingunt homines Lege mereri remissionem peccatorum, cum Lex tantum sit iudicium, quo Deus horrendam iram suam aduersus peccatum in nobis ostendit.

Hic autem addit Paulus Antithesin: Gratia Deo, qui dat nobis uictoriam per Dominum nostrum Iesum Christum, quasi dicat, Cui lege per terrefacti sumus, scimus hanc solam ueram & efficacem consolationem nobis propositam esse, de qua dicitur in Iohanne: Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed

S 2 habeas

I. EPISTOLA AD

habeat uitam æternam. In his terroribus
fide statuamus propter filium Dei passum,
resuscitatum & regnante certò nobis re-
mitti peccata, Imputari nobis ipsius ini-
ciam, nos fieri iustos & hæredes uitæ aet-
næ. Hac fide uincimus per filium Dei
rores peccati & mortis, ut Roman: 5.
dicitur: Iustificati fide pacem habemus ap-
Deum. Et quidem in hac ipsa consolati-
one datur Spiritus sanctus, qui efficit pacem
id est, læticiam cordis, & initium uitæ aet-
næ, iuxta dictum: Effundam super domini
Dauid Spiritum gratiae & precum, id est
quo sentient se esse in gratia, & libera-
ex paucoribus & morte æterna, & po-
runt iam uerè lætari in Deo & eum inno-
care, sicut Ro: 8. dicitur. Accepistis Spiri-
tum adoptionis filiorum, quo clamamus
Abba pater. Hanc consolationem nec
est omnibus, in exercitijs poenitentie
tam fieri, quam qui intelligunt, uideri
quam tetri sint errores Monachorum, q
singunt homines mereri remissionem la-
is operibus, & iubent manere in dubita-
tione. Hi furores pugnant etiam con-
hoc triumphali præconio, quod hic no-
tat Paulus: Gratia Deo qui dat
ctoriam per Iesum Christum.

Ἐδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι.

Firmi estote &c.

Postquam refutauit furores eorum, qui de resurrectione falsas opiniones sparserat, addit in fine breve adhortationem, in qua præcipit, ut constanter retineant integrum doctrinam ab Apostolis traditam, nec admittant corruptelas in ullo articulo,

Addit autem & consolationem dulcissimam: Labor uester non est inanis in Domino. Hæc sententia nobis omnibus semper in conspectu sit, primum ut leniamus dolores priuatos hac spe, quod post hanc uitam certò simus futuri in consuetudine æternæ Ecclesiæ, in qua Deus nobis communicabit sapientiam, bonitatem & læticiam suam.

Deinde ut huic dolori, quem habemus, cum non uidentur multi proficere ex nostris laboribus, opponamus hanc asseverationem, aliquos tamen emendari, & ad colligendam & ad conseruandam Ecclesiæ aliquo modo nostram uocem & nostram sedulitatem prodesse. Hac consolatione nobis ualde opus est. Quia cum

S 3 homo

I. EPISTOLA AD

homo existimat, suos labores prorsus
anies esse, nec prodesse alijs, uoluntas de-
retur, ut prorsus abiectat inchoatas opera.
Huic tentationi opponenda est haec dul-
cissima sententia: Labor uester non est
nis in Domino, id est, Deus ipse efficiet
labores nostri aliquibus prosint, & iuu-
conseruationem Ecclesiæ, etiamsi mag-
multitudo est furenter contemnens D-
um, & turbans Ecclesiam & communio-
nitæ societatem.

Sequamur ergo hanc regulam in
repetitam in concionibus diuinis: Con-
temperemus mandato Dei, quod pre-
pit operas uocationis, & speremus Deum
gubernaturum esse euentus iuxta dictum
Commenda Deo uiam tuam, et spe-
ra in eo, & ipse faciet. Et de succel-
hæc testimonia nota sint Iohann: 15. Q-
manet in me, & ego in eo, hic feret fructum
copiosum. Item, Posui uos ut eatis,
fructum feratis, & fructus uester maneat.
Et Psalm: 1. Folium ejus non defuerit,
omnia quæcunque faciet, prosperabuntur.
Et Esaiæ 55. Verbum meum, quod ego
dicerò de ore meo, non redibit ad me in-
uum. Et Esaiæ 65. Electi mei non ha-
borabunt

borabunt frustra. Huc addantur & insigne consolationes recitatæ in Ecclesiaste capite 11. Mane semina semen tuum, & ueste ne cesseret manus tua, quia nescis utrum magis oriatur. Et ibidem picturam illustrem proponit. Videntur perire ea, quæ in aquam sparguntur. At Salomon iubet, ut panes, id est, doctrinam tanquam in aquas spargamus, & affirmat nos tamen post aliquid tempus recepturos fructum eius laboris. Obediamus igitur his mandatis: Insta opportune, impertune, argue, increpa, adhortare.

Et tertio statuamus, ipsum filium Dei in hoc suo ministerio efficacem fore, sicut inquit: Ego ero uobis cum usq; ad consummationem seculi. Etiam si pauci proficiunt, & uidetur tanquam in aquas spargi doctrina, tamen semper aliqui proficiunt, sicut Dominus inquit: Qui manet in me, & ego in eo, ille feret fructum copiosum. Et semper aliqua erit uera Ecclesia, etiam si erit exigua, ut Esaiæ 65. ait, similem fore Vindemiæ, in qua paucæ uuæ, sed gratæ reperiantur. Hanc totam consolationem singuli nobis in hoc docendi munere necessariam esse intelligimus, Ideo hoc dictum Pauli, & cætera congruentia testimonia

S 4 monia

I. EPISTOLA AD

monia s̄ep̄e cogitemus, nec fracti dolores
aut desperatione officia uocationis omittamus.

CAPVT XVI.

Certum est morem fuisse etiam in illis
temporibus, ut cum in diebus festis populus
conuenisset, singuli aliquid conferrent a
usus egentium aliena liberalitate. Hunc
morem Apostoli tradiderunt etiam Ecclesias.
Et eo tempore, quo Paulus hanc Epis-
tolam scripsit, multi in Iudea expelleba-
tur ex possessionibus. Et simul Claudius
tempore præcipue in oriente fames tan-
sæua fuit, ut modius frumenti 6. drach-
mis uenderetur. Exemplum autem con-
sideretur, quod monet, ut in publicis con-
gressibus Ecclesiæ hoc pium genus libe-
ralitatis exerceatur, & singuli aliquid con-
ferant. Ac historiæ ostendunt, ueterem
Ecclesiam in hoc genere ualde officioam
fuisse.

Εἰ τις οὐ οὐλῆ τὸν κυρίον Ἰησοῦ
χριστὸν, ἡτο ἀνάθεμα.

CAETERA dicta in hoc capite nihil ob-
scuritatis habent. Adscriptus autem
Paulus

Paulus sua manu grauissimam sententiam, quæ omnibus notissima esse debet: Si quis non diligit Dominum Iesum Christum, sit anathema Maranatha. Damnat utrosq; & manifestos hostes Euangeli, & hypocritas, qui prætextu religionis quærunt suam potentiam aut alia commoda, & inflectunt Euangelium ad hominum cupiditates, & miscent corruptelas. Aduersus tales omnes hanc uocem iudicij diuini pronunciat, & tanquam fulmen mitit, ut Iohannes Baptista inquit: Qui credit in filium, habet uitam æternam, qui autem non credit filio, non uidebit uitam, sed ira Dei manebit super eum. Et de hypocritis & malis doctoribus extant combinationes sæpè repetitæ, ut Matth: 25. Et inutilem seruum ejicit in tenebras, quæ foris sunt. Ibí erit fletus & stridor dentium.

Primum autem dicit, sit anathema, id est, quiddam damnatum, sicut huius vocabuli usus in Ecclesia notus est, ut ad Galatas: Si quis aliud Euangelium docet, anathema sit. Et ratio Etymologiae sumatur ex Lege de consecratis, quæ tolli & interfici oportuit.

Addit autem peregrina uocabula Ma-
S ran

I. EPISTOLA AD

ranatha, quæ uerba recitatiuē ponuntur. & Grammatica adpositione attexenda sive dictioni proximæ, quasi dicat, Sit anathema, id est, sit damnatus hac ipsa tristissima sententia, quæ sunt uerba anathemata. Maranatha, id est, Dominus noster uenit, scilicet ad puniendum, & ad declarandam iustissimam iram, quam antea contempsisti. Sunt igitur hæc uerba imputatio poenæ, ut si diceretur:

Ἐντεῖος τὸν ἄλιθον.

Vel sicut Psalmus 5. 7. inquit: Lætabitur iustus, cum uiderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris, & ceter homo, utique est fructus iusto, utique iudicans in terra. Talis est asseueratio deuenturo iudicio, & de poena in his uerbis. **Dominus noster uenit.**

Est autem sermo Syriacus seu Chaldaeus affinis Ebraico, quia uicinæ gentes lingua Ebream à patrib. retinuerunt, sed pallatim depruarunt, ut fieri solet, uestigia tamen agnosci possunt. Mara seu Maragigia cat Dominū, ut in Thargum Proverb. cap. 23. & Amos 1. Consentaneum est autem nomen, Mara esse à dictione מָרָא quo significat Doctorem, uel à dictione מְרָא quod

quod significat terribilem. Et notæ sunt origines מָרָן docuit, & מָרָן timuit. Et in uita Hilarionis legitur, illius ætate adhuc Idolum fuisse in Syria Maras. Fuit autem usitatum nouis Idolis & cultibus tribuere noua nomina, quæ uidebantur maiorem reverentiam significare. Ut post primum cultum, in quo Deus nominabatur מָרָן, אֱלֹהֵינוּ impij homines qui ueterem do-
ctrinam & cultum reliquerunt, nominarunt Deum בָּעֵל posseorem, δεσμότω.
Postea uicini aliud terribilius nomen ex-
cogitarunt, Maran, id est, terribilis noster.
Ita cum discessum est à uera doctrina, et ue-
ris cultibus, supersticio & nomina noua &
opiniones, & ritus alios fingit. Fuit igitur
Mara nomen usitatum in Syria. Ap-
pendix n, uel na, est noster, Atha, uenit.
Hanc esse natuam interpretationem uo-
cabuli Maran atha affirmant, & sœpè usur-
pari in Iudaicis enarrationibus scribunt.
Ideo mirum est, cur Burgensis uir doctus
aliam Etymologiam excogitauerit, qui
pro Maran atha fecit, Meherem mothā, &
dicit Apostolum uoluisse atrocissimam
speciem condemnationis nominare: Qui
non diligit Christum, sit non uulgare ana-
thema

I. EPIST: A D COR. CAP. XVI.
S
thema, sed Meherem, id est, res deleta seu
uastata, & tale anathema quod occidit
cesserit, ideo additum esse existimat Moth,
quasi dicat, anathema uastationi & morti
destinatum, quia non omnia consecrata
interficiabantur. Hanc Etymologiam Bur-
gensis ideo recitauit, ne sit ignota juniori-
bus, non quod eam probem, cum adpar-
at longius accersitam esse. Amplectamus
autem alteram, quam & Hieronymus tra-
dit, & cum sermone cōmentariorum con-
gruere aiunt. Maran atha, id est, Domi-
nus noster uenit. Et sciat Lector hæc uer-
ba recitatiuē ponit tanquam formulam
qua iudex poenas seu diras imprecatus est.
Continet autem hæc postrema clausula
grauiissimam comminationem aduersus
omnes hostes Euangeliū & hypocritas, et
præsertim doctrinæ corruptores. Ideo syn-
ceris pectoribus quæramus ueritatem, &
ipsum filium Dei Dominum no-
strum Iesum Christum ore-
mus, ut nos Spíitu suo
sancto guber-
net,

τέλος θεῷ δόξα.

XVI.
leta seu
cidine.
Motha,
& morti
nsecrata
am Bur-
juniori
adpare
ectamu
us tra
um con
Dom
aec ue
nulam
catus efi
clausula
aduerfus
icas, et
deo syn
atem, &
no.
e.

**SECVNDÆ EPI-
STOLÆ AD CORIN-
THIOS ARGV-
MENTVM.**

135

SE M PER IN CON SPÆ
tu sit discrimin Legis & Eu-
angelij, & sciamus non tan-
tum historias peregrinatio-
num Pauli & præcepta mo-
talia in eius scriptis quærenda esse, sed lon-
gè aliam sapientiam de filio Dei, & de eius
beneficj, de remissione peccatorum, de
miranda collectione Ecclesiæ, & de uita
æterna. Sed tamen ihs, qui doctrinam Ec-
clesiæ recte didicerunt, utile est etiam tem-
pora & seriem historiæ nosse. Ut igitur
consideremus, quo tempore primum ue-
nerit Paulus Corinthum, & quando po-
stea scripserit Epistolas ad Ecclesi-
as eius loci, ordine utcunque
distribuam annos.

Anni

PRAEFATIO IN II. EPIS:

Anni à conuersione Pauli.

Anno An:post

Chri- conuer-
sti: sionē.

35. 1. Annus Pauli Conuersione
Annus à natali Christi 35.

36. 2. Iuit Paulus in Arabiam.

37. 3.

38. 4.

39. 5. Iuit in Tharsum Acto: 9.

40. 6.

41. 7.

42. 8. Barnabas ex Tharso dux
Paulum Antiochiam Act: 11.

43. 9.

44. 10. Iuit in Cyprum Act: 13. Vbi
auditor fuit Sergius procon-
ful.

45. 11. Profectus in Pergen & Icon-
um Act: 14. & vicinas urbes.

46. 12.

47. 13.

48. 14.

49. 15.

50. 16.

51. 17. Synodus Ierosolymæ cui Pto-
lus interfuit.

Rer.

Anno An:post

Chri: conuer:

§2. 18. Rediit in Iconium & Lystram,
ubi Timotheum sibi adiunxit,
& traiecit in Macedoniam, &
fuit Corinthi.

§3. 19.

§4. 20.

§5. 21. Rediit in Asiam, & fuit bien-
nio in Epheso.

§6. 22.

§7. 23.

§8. 24. Rediit Paulus in Macedoni-
am, prius peragrata Phrygia,
& finibus Galatum. Cumque
uenisset in Macedoniam, sicut
hic inquit se ex Troade traie-
cisse, scripsit in Philippis utra-
que Epistolam ad Corinthios
non longo interuallo. Po-
stea rediit in Asiam, ac uenit
Mytilenem, item in Samum
& Miletum.

§9. 25.

§10. 26.

§11. 27.

§12. 28.

§13. 29.

Circa

PRÆFATIO IN II. EPIS.

Anno An:post
Chri: conuer:

64. 30. Circa hoc tempus fecit Paulus iter postremum Ierosolymam, inde missus est Romanus captiuus.

65. 31.

66. 32. Paulus Romanus missus, sub biennium in domo conductus. Acto:ultimo. De reliquo tempore non scribitur, sed tam consentaneum est eum Romanus missus usque ad annum prænuntium Neronis, quo interfectus est, quia non legitur alia Pauli itinera, postea Romanum uenit. Et illud non quum tempus breue est.

67. 33.

68. 34.

69. 35. Interfectus Paulus a Nero anno 13. Neronis,

70. 36. Decimus quartus Neronis
quo Nero sibi consciuit mortem.

Hanc breuem recitationem addidimus
qua præcipua itinera recensentur. Nam
omnia certò in singulos annos distribu-

non possunt. Ac adparet annis posterioribus Claudi ac deinde Neronis tempore sapè eadem Afriæ & Græciæ loca peruvagatum esse.

Videmus autem in priore Epistola multas materias complexum esse, quia ita sit, constituta Ecclesia, non diurna tranquillitas manet, sed Diaboli insidijs & uanitate ingeniorum turbatur. Ita cum Corinthi orta essent dissidia, & multæ quæstiones motæ, de coniugio, de usu libertatis Euangelicæ, de consuetudine cum nouera, de coniuijis apud amicos redeentes ex sacrificijs, de resurrectione & aliæ, Paulus grauiter ad singulas quæstiones respondit, & ostendit se magno dolore affici propter scandalum. Cum igitur Corinthi respondeant, & signa emendationis ostenderent, Paulus nunc respondet lenius, ac primum excusat se, quod nunc non accedat ad eos, inquiens se uenturum esse tempore minus tristi.

In secundo capite iubet recipi lapsum, qui consuetudinem habuerat cum nouera. Id exemplum obseruandum est, contra Nouatianos, quia manifeste docet lapsos à peccato absoluendos & recipiendos esse.

T In tertio

PRÆFATIO IN II. EPIST:

In tertio capite generaliter concionatur de efficacia ministerij Euangelici, & de discrimine Legis & Euangelij, & de cruce

Hæc commemoratio præcipuè necessaria fuit, & semper in Ecclesia necessaria est. Ut enim olim ante aduentum Mellis Iudæi multi, qui inter gentes uixerant, Daniel & alijs, adiunxerant sibi auditores, alijs recte tradentes doctrinam de Mello, alijs tantum de externa disciplina Legis concionantes: Ita Pauli tempore multi Iudei adhuc inter gentes auditores habebant quos tamen tantum de externa disciplina Legis docebant. Hī cum audirent a Paulo doceri Messiam uenisse, & politam Iudaicam interitiram esse, & hominem non mereri remissionem peccatorum legem non esse iustos lege: Execrabantur hanc nouam doctrinam, pugnantem cum opinionibus, quas antea tradiderant ipsi, cum docuissent Ethnicos, uenturum Messiam, qui uno imperio omnes gentes in toto orbis terrarum cōiuncturus esset, & perfectus, ut eodem modo, uidelicet lege Moyis uerum Deum, Idolis abolitis, inuocarent. Eandem opinionem multi Pseudoapoeli confirmabant. Cum autem Paulus alter doceret, Iudæi passim ei aduersabantur.

& suos auditores contra eum concitabant.
Et alioqui Ethnici cæteri abhorrebant &
nouo genere doctrinæ, & nolebant Idola
taxari.

Opponit igitur clamoribus Iudæo-
rum & Pseudoapostolorum hanc longam
concionem de discrimine Legis & Euan-
gelij, & de efficacia ministerij Euangelici,
& de cruce, quasi dicat, et si antea Iudæi uos
docuerunt de Lege, & Idola damnauerunt,
& utcunq; de disciplina Legis concionati
sunt: tamen Euangeliū alia doctrina est,
ostendit donari remissionem peccatorum,
non propter Legem, sed propter Messiam,
& simul effundi Spiritum sanctum in corda
credentium, & inchoari æternam iusticiam
& uitam, & exhiberi iam bona æterna,
quorum umbræ in Lege propositæ fue-
runt. Et haec reuera fiunt uoce nostri mi-
nisterij, cui Deus testimonia addit manife-
stis miraculis, quanquam subiecti sumus
cruci, & non possumus delere gentes, ut
Moyses & Iosua occupabant Cananæam,
& ut Iudæi existimant, Messiam armis do-
miturum esse gentes.

Hac occasione disputationum Pauli
considerata, intelligi potest, quare has con-
ciones instituerit, & quid uelit docere. Ideo

T 2 in ter-

PRÆFATIO IN II. EPIS:

in tertio capite hanc maximè memoriā
Iēm sententiam proponit: Lex est lē-
tera & ministerium mortis, sed Eu-
angelium est ministerium Sp̄ritus.
Hæc uox noua erat Iudæis, qui antea ge-
tes utcunq; de disciplina docuerant, sicut
& sœpē in Ecclesia fuit ignota, & nunc Ma-
nachi & similes ab ea abhorrent. Ut a-
tem prophetarum tempore semper alio
fuerunt huius doctrinæ illustratores: hi
hæc propria uox est Apostolorum, ostendere
discrimen Legis & Euangeli, & in-
mensa bonitate Deus subinde in Ecclesi-
renouat hoc discrimen. Extincta fuit in
lux interpretationibus Origenis, qui fa-
xit homines iustos esse Lege, id est, di-
plina morali, & literam tantum interpre-
tatus est, Ceremonias externas, & Sp̄iritum
allegorías. Postea Augustinus ca-
torem latē sparsum taxauit, & ostendit, li-
teram esse, & Ceremonias & opera mora-
lia, quæ flunt humana diligentia, non Sp̄iri-
tu sancto uiuificantे corda in ueris pa-
uoribus. Sp̄iritum uero esse ipsum Sp̄iri-
tum sanctum, uiuificantem corda in uo-
ris pauoribus, & inchoantem in nobis iu-
sticiam & uitam æternam, & illa bona in
ipsa præstantem, quæ significantur in lego

Ita post Augustinum aliqui fuerunt,
& recens Lutherus, qui discrimen illud Le-
gis & Euangelij, & literæ ac Spiritus reno-
uarunt.

Commoratur in hoc discrimine Paulus a tertij capitis initio usq; ad sextum ca-
put, & miscet doctrinam & consolationes,
quæ quidem ex doctrina necessariō se-
quuntur.

Primum discrimen ministerij Legis &
ministerij Euangelici sumitur a proximis
effectibus. Ministerium Legis, sine uoce
Euangelij, est tantum ministerium mortis,
id est, aut est politica disciplina, quæ est
externa gubernatio & frenum potentiae lo-
comotivæ, ut nominamus: Aut est iudi-
cium, quo Deus ostendit in corde homi-
nis horrendam iram aduersus peccatum,
de quo iudicio dicitur Esaiæ 38. Sicut
Leo contriuit omnia ossa mea. Et Paulus
Ro: 3. ait: Per Legem cognitio peccati.
Item. Lex iram efficit, quia Deus hanc
noticiam in homine post lapsum uoluit
reliquam esse, ut per eam regatur externa
disciplina, & deinde ut sit uox sententiae,
qua Deus monstrat iram & condemnatio-
nem. Manifestum est autem non solum

T 3 non

PRÆFATIO IN II. EPIST:

non tolli peccatum & mortem, iudicio
& sensu iræ Dei, sed etiam hunc ipsum sa-
sum iræ Dei esse pauores, & dolores tri-
ores ipsa morte corporis, & initium ex-
narum poenarum, nisi uoce Euangeli po-
filium Dei homo liberetur, sicut scriptum
est: Aculeus mortis peccatum est, Poter-
tia peccati Lex. Gratia autem Deo, q.
dat nobis uictoriā per Dominum na-
strum Iesum Christum. Præterea discipli-
na externa nec tollit peccata, nec mercede
remissionem peccatorum, nec est impleta
Legis.

Sed Euangelium est ministerium Spiri-
tus, ut hic in capite tertio dicuntur, id est
est Vox, qua Deus credenti remittit peccata
propter filium, & dat Spiritum san-
ctum, quo corda in illo sensu iræ Dei & in
pauoribus eriguntur, & ex doloribus in-
ferorum eripiuntur, & sentiunt pacem &
læticiam in Deo, & initia uitæ æternæ.

Alterum discriminēt ab ulterioribus
effectibus, & modis, qui accedunt: Legis
promulgata, constituitur politia Moyse, &
adduntur gloriosæ liberationes corpo-
riles, eductio ex Aegypto, & multæ admu-
randæ uictoriæ, repressio cursus solis, &
alia incurrentia in oculos multarum gen-

tium, & quæ proderant uniuersæ multitudo-
ni, sanctis & non sanctis.

Euangelij uero promulgatio non ha-
bet similem politicam gloriam, nec con-
stituit politiam mundanam, sed colligit
alibi alios auditores in diuersis politijs, &
est ministerium, quo in eis inchoantur iu-
sticia & uita æterna. Interea uero in hac
mortali uita manent auditores subiecti
cruci, & ingentibus ærumnis. Hac spe-
cie autem ualde alienantur animi homi-
num ab Euangelio. Absurdissimum enim
uidetur, hos dispersos homines sine poli-
tia, sine certa sede, sine certo imperio, sine
præsidij, qui passim à quibuslibet interficiuntur,
esse populum Dei. Nec consen-
taneum est, cum Moyses tam pulchram
politiam constituerit, Messiam nullum cer-
tum hospitium suis tradere.

Hæc absurdâ semper omnes homi-
nes mouent. Sed Paulus respondet, Mini-
sterio Euangelij afferrî bona nequaç̄ pe-
nitura, ut intereunt politica: Sed æterna, &
ait, huic uoci etiam addi testimonia, ut re-
fuscationes mortuorum, & alia miracu-
la. Et consolatur Ecclesiam dulcissimo ar-
gumento ex Minore sumpto.

T 4 Cum

PRÆFATIO IN II. EPIS.

Cum fuerit magna gloria & conseruatio politiae, quæ in promulgatione Legis instituta est, quæ tamen fuit res interitura: Conseruabitur haud dubie etiam Ecclesia, & erit maior eius gloria, etiam si similiter hæc fiunt.

Post has collationes Legis & Evangelij, cum hoc ministerio Messiae non constituantur regnum politicum, ut Iudei soniarunt, & Ecclesia in diuersis Imperijs, in persecutione colligatur: necesse est doceri Ecclesiam de cruce, & de uentura liberatione in uita æterna. Addit igitur Paulus in capite 4: & 5. conciones de cruce, & de uita æterna. Et inserit insignis sententias de cæteris Evangelij membris, qualis hæc est in fine 5. capititis, quæ in tanq[ue] Epilogus superiorum: De Christo legatione fungimur, tanq[ue] Deo adhortante per nos, & precamur nomine, Christi, Reconciliacionis Deo. Eum enim, qui non nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum, ut nos facimus iusticia Dei in ipso. Et si autem tota lectio plena est doctrinæ necessaria, tamen hæc sententia præcipue digna de consideratione, quia & ministerij digni-

tem illustrat, & postea splendidissimis figuris concionatur de redemptore. Duæ sunt hic adpellationes, altera peccati, altera iusticæ Dei. Nihil autem tristius nominari potest, quām peccatum, quia est malum, cui Deus horribiliter irascitur, & quod horribiliter damnatum est à Deo.

Rursus nihil gloriosius & melius est, quam iusticia Dei, id est, quiddam placens Deo, & congruens cum uoluntate Dei, & uiuens luce & uita æterna diuinitus donata. Considera igitur hoc loco permutationem.

Filius Dei est sine peccato, sicut hic dicitur, non nouit peccatum, id est, non habet, non uult ullum malum pugnans cum uoluntate Dei, sed & essentia est iustus, & habet deinde obedientiam perfectam, qua se subiicit æterno patri assumpta humana natura, & hac obedientia Legis satisfacit, & soluit $\lambda\bar{u}\bar{s}$ $\bar{\chi}\alpha$ pro nobis, sicut ipse nominat Matth: 20.

Quanquam igitur iusticia Dei, id est, lux & rectitudo diuina & perfecta obedientia est in filio, tamen ipse fit pro nobis peccatum, id est, quiddam reum coram Deo, & ira Dei in ipsum effunditur. Etsi enim genus humanum per misericordiam

T S à Deo

PRÆFATIO IN II. EPIS.

ā Deo recipitur, tamen etiam iusticia di-
næ satis fieri oportuit, ac inenarrabilis
pulatio misericordiæ & iusticiæ facta est
receptum est genus humanum, si poena
solueret aliquis in genere humano. Si
ut ualeret poena pro alijs, hunc redemp-
rem oportuit esse sine peccato. Ideoq;
demptor dicitur, quia precium pro no-
suis persoluit. Fit igitur peccatum, id est,
um quiddam, sentit horrendam iram et
ni patris, contra omnium peccata, quæ
ipse se tuis & meis & omnium pecca-
polluisset. Huius doloris magnitudine
nulla creatura satis intelligere potest.

Contra uero tibi & omnibus crede-
tibus tribuit id, quod in cœlo summu-
est. Cū ipse sit iustus iusticia Dei, id nobis
tribuit, primum imputatione et inchoatio-
ne, postea etiam consummatione. Nos quæ
re ipsa sumus immundi & rei peccati, regi-
mur per filium, pronunciamur non ma-
sed iusti, Deo iustificante, id est, accep-
te nos, & simul renouante & uiuificant
Nihil maius dici aut cogitari potest. In
inquit Esaias capite 61. Gaudens ga-
debo in Domino, & exultabit an-
ima mea in Deo meo. Quia indu-

me uestimentis salutis, & indumento iusticiæ circumdedicit, & est ipse sicut sponsus in Sacerdotali ornatu, & nos sicut sponsa: ornata monilibus, Primum inquit se lætari non uiribus naturæ nostræ, aut ullius creaturæ auxilio, sed gaudebo inquit in Domino Deo meo. Gaudeo me reconciliatum esse Deo, & me ipsis Dei opere a summis malis liberatum esse, & iam in eo uiuere uita æterna. Induit me, inquit, uestimento iusticiæ, id est, tegit me remissione peccatorum, & imputatione iusticiæ, imo & effectione nouæ & æternæ iusticiæ. Ipse tanquam uestem mihi circumdat suam iusticiam, quæ mihi imputatur, & simul nouam & æternam iusticiam in me inchoat. Vestit me etiam salute, id est, uita æterna, & alijs donis in hac uita & post hanc uitam. Et ipse est sicut sponsus in sacerdotali ornatu. Filius Dei est sponsus Ecclesiæ, uere eam diligit & seruat: Amplectitur autem eam in sacerdotali ornatu, Primum quia ipse est summus Sacerdos, offerens se ipsum pro nobis, prostratus coram patre, deprecans pro misera sponsa, deinde etiam resuscitatus adiungens eam sibi, &

ornans

PRÆFATIO IN II. EPIST:

ornans eam Spíritu sancto, & semper pro
ea intercedens, instituens & conservans
ministerium, protegens & saluans eam.

Astat & ipsa apud sponsum, decorata
similibus ornamentis, congruentibus huc
sponso, foris cruce, intus remissione pe-
catorum, Spíritu sancto, imputacione iusti-
cie, & deinde æterna iusticia & trinitas, hu-
iuni sponso addicta, non polluta ullis Ido-
lis, ardens dilectione huius sponsi, & po-
ipsum adducta ad æternum patrem, & la-
ta in omni æternitate celebrans Deum, fru-
ens eius luce, sapientia, iusticia, & uita.
Hæ sunt illæ æternæ nuptiæ, ad quas he-
sponsa ornata a sponso ducitur. Talium
dictorum collatione fit illustrior hic locus
Pauli.

In sexto capite, postquam antea do-
ctrinam Euangeliū recitauit, addit adhor-
tationem, ut inchoata dona retineamus,
exerceamus, & miscet consolationes. No-
minatim vero prohibet confusiones reli-
gionum. Iubet ut uident Idolorum cul-
tus & sacrificia, quæ Idolis siebant. Fuit
autem mos, ex sacrificata carne conuia-
instruere, ad quæ familiæ totæ conuoca-
bantur. Hæc contagia prohibet, seu
nunc necesse est pios fugere profanatio-

nem cœnæ Domini in Missa pontifícia,
adorationes panis in circumgestatione,
inuocationes mortuorum, ut in enarratio-
ne copiosius dicetur.

In septimo capite repetit priorem ad-
hortationem, ut uitemus Idola. Et statim
postea lenit eorum dolorem, quem attu-
lerat eis indignatio Pauli, Vbi mira solici-
tudo Apostoli conspicitur. Non uult re-
linquere in animis eorum ullam suspicio-
nem animi exulcerati, sed uult illos certō
seire, penitus deletam esse offenditionem, ut
sit firmior benevolentia, & ne dissidia ori-
antur, quod fieret, si similitates tacite ma-
nerent reliquæ. Inserit autem necessari-
am doctrinam de conuersione seu poenitentia,
partem esse ministerij in Ecclesia ar-
guere peccata, & oportere in conuersione
dolores oriri. Hæc tota sententia referen-
da est ad communem doctrinam de Con-
tritione, de qua dicitur: Sicut Leo contri-
uit omnia ossa mea. Et Esaiæ 66. Ad quem
respiciam nisi ad humiliatum et contritum
spiritu &c. Et Psalmo 50. Sacrificium Deo
spiritus contribulatus, cor contritum &
humiliatum non despicies. Item Deut: 4.
Deus ignis consumens est.

Vult Deus aliquo modo agnoscere
pecca-

PRÆFATIO IN II. EPIST:

peccata, & iram suam aduersus peccata
Non uult eam negligi, & damnat secundum
ferrea corda, ut apud Ieremiam capite 3.
Eribescere nescierunt. Esa: 48. Frons tua
ænea. Et Zacha: Posuerunt cor suum uel
lut adamantem. Et Paulus ad Ephesios
ait, impios esse ἀπόλυκότας, id est, si
dolore, securos, contemnentes iudicium
Dei. Haec tristissimæ conciones obserua-
dæ sunt, ut sciamus necessariam esse co-
tritionem, quam sic nominant, scilicet u-
ros pauores & dolores propter iram Dei
aduersus nostra peccata.

In octauo & in nono adhortatur Corinthis, ut collatione elemosynæ iuuat
Ecclesiæ in oriente, quæ indigebant aliena
liberalitate, & quia multi p̄ij ex suis po-
fessionibus expellebantur, & quia tunis
Claudij Imperatoris tempore fames ad
sæua erat, ut modij preciū fuerint 6. drach-
mæ, cum usitatis annis esset una drachma,
ut si Lipsici Medimni precium sit usitatum
dimidius Ioachimicus, runc uenditus es-
set tribus Ioachimicis. Talis difficultas
fuit & in Germania anno 1517.

Multa sunt autem dicta insignia in
hac adhortatione. Fit mentio æqualitatis
Hic non intelligatur æqualitas ἀναλογί-

An-

Arithmetica, Nec fingamus Paulum doce-
re Platonicam rerum communionem, aut
Spartanam exæquationem facultatum, ut
Anabaptistæ finixerunt. Certissimum est. n.
in Euangelio non constitui politias exter-
nas, sed adprobari rerum distinctionem,
& legitima imperia, ut suo loco copiosius
dicitur: Sed loquitur Paulus de æqualita-
te non dominij & possessionis, sed usus in
communicatione uoluntaria hominis be-
nefici erga egentes, iuxta dictum: Fontes
tui deriuentur foras, & tu Dominus
nus eorum maneto. Tota hæc colla-
tio uoluntaria est, nec necesse est præcisè
eam ad Arithmeticam uel Geometricam
uel Harmonicam proportionem accom-
modare. Manifestum est sceleratum esse,
facere æqualitatem proportione Arith-
metica, ut non plus numero possideat Isa-
ac, quam Ismael. Nec necessaria est equali-
tas proportione Geometrica. Non nece-
sse est consulem duplo plus habere, quam
alium ciuem, aut Consulem duplo plus
conferre, quam alium ciuem. Magis con-
gruere illa collatio cum Harmonica pro-
portione uidetur, in qua nec proporatio-
num, nec differentiarum æqualitas est, sed
sicut se habet maximus terminus ad mini-
mum,

PRÆFATIO IN II. EPIS.

muin, ita se habet differentia maximi & medi ad differentiam medi & minimi
3, 4. 6. Senarius est duplus ad tria. Ergo
& differentia maximi termini & medi.
Ilicet 2. erit dupla ad differentiam medi
minimi, quæ est unitas. Ita sive Lucullus
Atticus 4. & Cicero exul egens 3. Sil-
cullus dat duo talenta exulant, det ac-
cus unum.

Sed tamen quia uoluntaria colla-
est, non necesse est ad hæc uincula astrin-
At Paulus ipse aliquoties testatur, se n-
postulare hanc collationem ita, ut co-
ullum existimetur, sed se de uolunta-
beralitate loqui. Non igitur nouam pa-
tiam Platonicam uel Anabaptisticam con-
stituit.

In capite nono commonefacit et
promissionis diuinæ, sicut in Euangeli-
dicitur Lucæ 6. Date & dabitur uobis
tenendum est discriumen promissionis.
Alia est propria Euangeliæ promissio
conciliationis, qua tantum propter filium
Dei Gratis exhibentur remissio peccati-
rum & imputatio iusticæ.

Aliæ sunt legales, quæ ualent in
conciliatis. Vult enim Deus pro bono
operibus reconciliatorum etiam sua que-

dam præmia dare, ut uidua Sareptana alitur, quia fuit liberalis erga Eliam. Tribuamus Deo ueritatem, & speremus ac petamus hæc præmia, & hac spe & nos ad beneficiendum excitemus.

In decimo capite, 11. & 12. addit refutationem Pseudoapostolorum, qui spargebant Iudaicas opiniones, & gentibus imponere Ceremonias Iudaicas conabantur, ac somniabant, Imperium Messiae tale fore, in quo politia Iudaica in totum mundum proferretur. Hi & aliorum Apostolorum exempla allegabant, qui adhuc in Iudaea & uicinia patrijs ritibus utebantur.

Opponit autem Paulus non solum recitationem suorum laborum, sed etiam testimonia diuina, quibus à Deo ipsius doctrina confirmata est. Inter hæc testimonia recitat singularem patefactionem diuinitatis ipsi ostensam, ait se raptum esse in tertium cœlum, quod intelligo dictum esse Hebreorum more, qui cœlum nominant etiam hunc aerem sub Luna. Erit igitur imum cœlum aer: Secundum, orbes omnes, quibus uehuntur lumina Planetæ & Stellæ: Tertium, arcana sedes Dei, in hac ostensa est diuinitas Paulo. Nec opus est

V. curioſe

PRÆFATIO IN II. EPIST:

curiosè quæri de hac singulari ostensioni,
qualis fuerit, sicut nec scire possumus, quo-
modo se Moysi Deus in rupe ostendit.
Et si enim multæ piæ mentes interdum ca-
riorem lucem in consolationibus habent,
tamen ostensiones factæ Patribus, Pro-
phetis & Apostolis, illustriores sunt, nos scimus oportere nos fide acquiesceret
in uerbo, sicut scriptum est: Beati qui audiunt & non uident. Et quid hoc sit fide
acquiescere, experientia docet, cum magna
dolores fide & spe leniuntur, ut dicit Pa-
ius: Iustificati fide pacem habemus, Ne-
hoc quærendum est, quales in Paulo fu-
runt dolores, qui hic nominantur στόνδας
in carne, tantum stulta opinio abiicitur,
quæ fingit fuisse incendia libidinum. Ex-
istimo autem fuisse singulares terrores
quales saepè describuntur in Psalmis, u-
cum Dauid inquit: Non est pax ossibus
meis, Et uariæ sunt luctæ fidei de multi-
doctrinæ partibus, de Ecclesiæ periculis,
de priuata salute, in quibus animi ualde
cruciantur. Tales cruciatus significat, cur
nominat σκολωτα, id est, sudem seu pa-
lum præacutum, quia uetus supplicium
fuit hominem configere palo, quod no-
minabant ἀνασκολοπίζειν, quod nūc que-

que Turcis usitatum est, Non enim leues molestias significat.

Et recenset ibi Paulus dulcissimam consolationem, Ait sibi petenti responsum esse, sufficit tibi gratia mea, nam potentia mea in infirmitate perficitur, Manent in alijs aliae imbecillitates. Semper autem in conspectu sit haec consolatio: Exuberat gratia supra delictum. Hanc consolationem hic proponit, recitans haec uerba: Sufficit tibi gratia mea. Deinde praesentia Dei & auxilium infirmis ostenditur. Fit conspectior Dei praesentia, cum defendit Danielem inter leones, quam si inter Barbaros homines eum tegeret, quos uideretur ipse suo consilio posse flectere. Sic toti populo redeunti ex Babylone fit conspectior praesentia Dei, cum defenditur imbellis multitudo, quae nec praesidia, nec moenia habebat, quamcum ante exilium haberet moenia & exercitus. Et sinit Deus accidere nobis inextricabilia mala humanis consilijs, ut destituti alijs auxilijs confugiamus ad ipsum, & liberati, fateamur nos diuinitus seruatos esse, ut in Psalm: dicitur: Pater & mater dereliquerunt me, Dominus autem suscepit me. Item Orphano tu eris adiutor. Item Psalm: 59. Non

V 2 egredie-

I I. E P I S T O L A A D

egredieris Deus in uirtutibus nostris, da
nobis auxilium de tribulatione, et uanag-
lus hominis.

In ultimo capite addit comminatio-
nem: Si uenero inquit, ac uidero uos non
esse emendatos, utar potentia Spiritus ad
puniendos aliquos. Significat enim in
aliquibus imprecaturum esse mortbos, al-
quibus mortem, sicut Petri uoce inter-
clusus est Ananias, Act: 5. Et Act: 1, Elyma-
magus uisum amisit imprecatione Pauli.
Sed mitigat Paulus hanc comminatio-
nem, quia ait, se prius uelle auditis te-
bus causas cognoscere.

Addit etiam dictum memorabile, quo
sæpè citatur contra Tyrannidem: Data ei
mihi potestas non ad destructionem, sed
ad ædificationem, id est, uult nos Dom-
nus uti potestate, non ut priuatis affectu-
bus morem geramus, ut Tyranni abu-
tur potestate, sed uult nos ea uti ad alio-
rum salutem, primum singulos emenda-
rī cupit, & poenam omittere, Deinde
poena necessaria est castigandis aliquibus
prosit exemplum cæteris.

Hactenus argumentum Epistole se-
cundæ ad Corinthios recitatum est, Fa-

Hus enim singulæ partes intelligi poterunt,
si Lector primum considerabit summas re-
rum et seriem, & animaduerteret, quæ sint oc-
casiones, cur alibi alias materias in-
stituat. Nunc addemus bre-
uem enarrationem ipsi
orationi Pauli.

EPISTOLÆ SE-
CVNDÆ AD CORIN-
THIOS CAPVT PRIMVM
ET SECUNDVM.

IN primo & secundo Capite excusat se,
Iquod non redijt Corinthum statim, sicut
spem ostenderat. Orditur autem à gratia-
rum actione, ut sit sæpiissimè, quia Exor-
dij familiaria sunt uerba affectuum. De-
inde narrat se in magno periculo in Asia
fuisse, & petit se iuuari Ecclesiæ precibus,
ut plures celebrent beneficium Dei, &
Deo gratias agant. Hæc sunt initia primi
capitis.

De inscriptione & salutatione nihil
iam dicam, quia enarratio aliæ sæpè repe-
rita est.

V 3 In

II. E P I S T O L A A D

In Exordio agit Deo gratias, quod in afflictionibus ipsi opitulatur. Et hoc a fieri Ecclesiæ causa. Hic copiosa doctrina continetur, quare Ecclesia subiecta sit cruci, & quod certum sit, adesse ei Deum in afflictionibus, sicut apud Esaiam dicitur. Habitare Deum in afflictis, scilicet ihs, quod ad Deum conuertuntur, & fide accipiunt remissionem peccatorum, & petunt & expectant auxilium, iuxta dictum: Vnde ego dicit Dominus, nolo morten peccatoris, sed ut conuertatur & uiat.

Hæc doctrina de Lege iudicante punitum, & de consolatione in afflictionibus, quæ in Euangelio proponitur, ab aliis prolixè recitata, hic mente repetenda. Et præcipue consideretur hæc collatio. Lxviii dicit: Deus est ignis consumens. Hic ait Gratias ago patri miserationum, & Deo omnis consolationis. Affirmat Deum uerè exaudire afflitos, qui conuersi pertinent & expectant auxilium.

Hic autem singularem causam finalem addit, pertinentem ad doctores, Ideo Doctores magis exercentur afflictionibus, & liberantur glorioius, ut Ecclesia in-

ens eorum exempla confirmetur in utrāq;
re, in preferendis ærumnis, & in fide cer-
nente præsentiam Dei, & petente & expe-
ctante mitigationem aut liberationem.
Ideo sic ait: Consolans nos in omni affli-
ctione, ut possimus ipsi consolari alios ea-
dem consolatione, qua nos erigimur, id
est, hac asseueratione, quod Deus certo
nobis adsit, & opem ferat, Item: Siue tri-
bulamur, ideo affligimur, ut exemplum
patientiae & liberatio Vobis proficit, & uos
erigamini fide in similibus calamitatibus.
Siue consolatione erigimur, fit hoc quoq;
uesta causa. Sic alibi inquit: Sis typus fi-
delium in fide, in Spíritu &c.

*Non enim uolumus uos
ignorare.*

Post gratiarum actionem, qua inchoat
Epistolam, addit narrationem de suo
periculo, quod ait fuisse tantum, ut nulla
humana ope seruari potuerit. Hic de cau-
sa finali addit memorabilem sententiam.
Ideo Ecclesia talibus ærumnis oneratur,
ex quibus eluctari humanis consilijs non
potest, ut in liberatione conspiciatur præ-
sentia Dei, & fides in nobis confirmetur.

V 4 David

II. EPISTOLA AD

David fateri cogitur, se non humana optime regnum restitutum esse. In talibus exemplis descendae sunt haec conciones: *Vna salus hominis.* Item: Perditio tua ante Israel, tantum in me auxilium tuum. Item, Pater & mater dereliquerunt me. Dominus autem suscepit me. Item, Psalmus 71. Liberauit pauperem, cui non erat auctor. Item Psalmus: 124. Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion non comouebitur. Ieremias in Threnis capitulum tertio. Misericordiae Domini, quod non consumpti sumus, quia non deficiunt conserationes eius. Mane redit, & magna misericordia tua, pars mea Dominus, propterea expectabo eum. Bonus est Dominus sperantibus in eum.

Petit autem se iuuari precibus Ecclesiae, & addit insignem admonitionem de gratiarum actione. Dato beneficio postulat Deus gratiarum actionem, ut in Psalmus dicit: Inuoca me in die tribulationis & eripiam te, & glorificabis me. Ita hic inquit, ut gratiae agantur per multos nobis ex multis personis.

Idem ne significant haec dicta? Per multos & ex multis personis? Non existim

existimmo idem significare. Primum hoc perspicuum est cum ait: Per multos. Vult enim multorum hominum uoce Deo gratias agi, & liberationes diuinæ à multis celebrari. Sed cur ait, à multis personis? Hic plures causas significat celebrandi beneficij. Ut si plures personæ in historia aliqua loquerentur. Alij celebrent liberationem Pauli propter hanc causam, quia utille est Ecclesiæ diu superstitem esse tales Doctorem. Alij celebrent, quia gloriosum exemplum est, & confirmat multos, ut firmius statuant, hunc Doctorem à Deo missum esse, ac firmius amplectantur doctrinam. Alij celebrent, quia mouentur hoc exemplo, ut ipsi quoq; ausint petere, & expectare liberationes, sicut in Psalmo ob hanc causam exemplum proponitur, ut alij quoq; confugiant ad Deum: Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum.

Gloriatio enim nostra hæc est, testimoniūm conscientiæ nostræ.

HIC instituit eam partem narrationis, in qua se excusat, quod non redijt Corinthum, cum quidem spem redditus eis fecisset. Ac postea aliquoties in hac Epistola

V § inquit

II. EPISTOLA AD

Inquit: ministerij sui confirmationes de multa miracula, quæ ostendebant ipsum non esse impostorem, sed ministrum Deo placentem & recte fungentem suo ministerio, non insidiantem alienis facultatibus, non potentiam quærentem, non factiones constituentem ad mouendas sed tiones.

Nunc orditur tantum à puritate suæ conscientiæ: Etsi nondum redij, tam nolo uos de me secus suspicari, quia non redierim, quia non possim tueri doctrinam meam contra Pseudoapostolum, aut pudeat me cursus mei apud uos, alibi aliquid captarim. Sed affirmo optimæ conscientiæ & apud uos, & alibi fungi ministerio, me non esse impostorem, sed uere circumferre incorruptam uocem Euangelij, nec me seruire ulli priuatæ cupiditatæ. Complectitur enim asseveratio nem & de doctrina, & de priuatæ moribus. Ideo inquit: Hæc est gloriatio nostra, testimonium conscientiæ nostræ, quod in simplicitate & sinceritate Dei, non in sapientia carnali, sed in Gratia Dei ueritas sim in mundo. Id est affirmo optimæ conscientiæ, me nec corrumpere doctrinam, nec astutè inflectere ad cuiusq; affectu

nec me priuatæ ulli cupiditati seruire. Sumamus exempla ex recentibus historijs.

Gratum faciunt Regibus, qui querunt suos, quomodo doctrinam Ecclesiæ infleasant ad statum, qui ipsis placet, qui arte pingunt Missam, aut alios ritus.

Gratum faciunt multi, qui augent potentiam eorum, praetextu religionis, & armant populum contra eos, quos excutere conantur. Hæc artificia nec ignota nec insitata sunt.

Ita tunc erant, qui doctrinam ad suarum factionum sensus & uoluntates astutæ attemperabant. Hæc se fecisse negat, & sapientiam carnalem nominat omnia talia consilia humana, uel corrumpendæ doctrinæ, uel quoquo modo inflectendæ, ut a rationi humanæ magis concinna uideatur, aut magis accommodata sit constituendæ factiosorum potentiarum.

Puritatem uero doctrinæ nominat sinceritatem, sicut ad Titum ait: οὐ τῇ διδασκαλίᾳ ἀδιαφθορίᾳ.

Simplicitatem nominat, siue uoluntatis rectitudinem, non seruientis ulli priuatae cupiditati, aut ullorum factiosorum affectibus.

II. EPISTOLA AD

fectibus. Exempla plurima ex omnium temporum historijs sumi possent. Multi & olim & nunc palam corruperunt doctrinam de iusticia fidei, quia non uidetur concinna rationi,

Vt cuncti enim norunt humanæ mentes Legem, & iudicant iusticiam esse obedientiam secundum Legem, & possunt aliquo modo præstare disciplinam. Hanc fingunt se mereri remissionem peccatorum & uitam æternam, & ignorant Messiam nec cernunt interiora peccata in cordibus tenebras & dubitationes de Deo, & atque apud in corde. In hac caligine humanæ mentis homines proni sunt ad fiduciam super iusticiæ, & querunt merita in seipsis, & uaria exercitia instituunt, tanquam cultus Dei. Ideo subinde in Ecclesia lux doctrinæ de iusticia fidei ualde obscurata est, & cut in scriptis Thomæ & similium profundum silentium est de iusticia fidei, & confunditur discrimen Legis & Euangelij.

Tales imaginationes natae in ratione humana, Paulus nominat sapientiam carnalem, sic & alii articuli fidei corrupti sunt dum queritur concinnitas cum ratione aut seruitur affectibus hominum, ut tam Ebion negabat Messiam esse filium Dei, &

multī contendebant, non esse omittendas
Ceremonias Mōsaicas, ne pulcherrima po-
lītia Israelītica dissolueretur.

Ex his exemplīs mediocriter intelligi
potest, quid Paulus hic uelit, cum affirmat,
se sincerē docuisse, nec corrupisse doctri-
nam opinionib⁹ aut affectib⁹ humanis.

Quæstio de gloriatiōne conscientiæ
alias sæpè tractata est. Sed tamen breuiter
hic quoq; moriendi sunt iuniores de his
sententijs, quæ discripare uidentur. 1. Co-
rinth: 1. Non glorietur omnis caro coram
eo. Aliter uero dici uidetur 2. Corinth: 1.
Gloriatio nostra est testimonium consci-
entiae nostræ. Altera prohibet gloriatio-
nem in ulla re nostra: Altera admittit glo-
riationem, si nullum sit uulnus conscien-
tiæ.

Sed nequaquam disperant hæ sen-
tentiae, suo ordine collocatae. Nemo glo-
rietur, scilicet de iustificatione coram Deo,
id est, nemo cogitet se iustum esse ullis uir-
tutibus suis coram Deo, Sicut & alibi in-
quit Paulus prorsus eadem sententia: Ni-
hil mihi conscius sum, sed in hoc non iusti-
ficatus sum. Postq; autem fide per miseri-
cordiam recepti sumus, placet iam Deo
quodq;

II. EPISTOLA AD

quocq; iusticia bonæ conscientiæ, & necc est eam tueri, & calumnijs opponenda, quia nequaç confirmando sunt calumniatorum mendacia. Ait enim uox diuina: Non dices falsum testimonium

Hinc & disputatio in libro Iob intelligi potest. Fatetur se non esse iustum a ram Deo, & inquit capite nono: Verè sc quod non iustificetur homo coram Deo. Item, Deus est, cuius iræ nemo resistere potest. Sed affirmat se nullum habere uulnus conscientiæ, sicut eum accusabat sui amici. Non docui falsa, mea gubernatio non fuit Tyrannica, non sum pollutus adulterijs. Ideo inquit capite 27. Iustificationem meam, quam cœpi tenere non deseram. Necq; enim reprehenditur cor meum in omni uita mea.

*Quotquot enim promissiones
Dei, in ipso sunt. Etiam
& Amen.*

Nondum recitauit causam, cur non res dierit Corinthum, sed tantum ait, non esse leuitati tribuendum, quod iter diffidit. Addit autem signum, quo ostendit

non esse uanum & leuem, quia inquit, cognouisti me in ministerio meo fuisse ueracem, & doctrinam in uobis efficacem fuisse, Vos dona Spiritus sancti accepisse, & multis miraculis Deum testificatum esse, me nequaquam esse impostorem. In hanc sententiam inquit: Fidelis est Deus, quod sermo noster apud uos non fuit etiam & non, sed uerax & efficax in Deo.

Deinde addit generalem sententiam, promissiones diuinæ ratas & firmas esse.

Postque uero tradidit generalem sententiam de promissionibus diuinis, addit exemplum de se & de Ecclesia Corinthia: Cum promissiones sint ratæ, & in Euangelio certum sit promissa esse hęc bona, reconciliationem & Spiritum sanctum, & hæreditatem uitæ æternæ, non existimandum est, nostras conciones tantum esse inania δελτηρία, sicut pueris narrantur fabellæ de fortunatis Insulis, aut de campo Elisio, sed certissimum est, nos bona promissa in Euangelio accipere, & iam sentitis in corde initia nouæ lucis & Spiritum sanctum, qui est pignus & arrabo, qui ostendit certo Deum nobiscum esse, et nobis daturum esse uitam æternam. Hac serie membrorum considerata, oratio magis perspi-

II. E P I S T O L A A D
perspicua erit, et magnitudo rerum de quibus loquitur, magis conspicietur.

Sciant iuniores uocabulum arabo factum esse ex Ebræo בָּשָׁר quod significat spopondit, seu fide iuslit. Inde arabo dicitur propriè in emptionibus aliquod datum ad hoc, ut sit testimonium contractæ emptionis. Ita effusio Spiritus facti in corda credentium, quam sentiunt uera consolatione, est testimonium reconciliationis & præsentiae Dei, & uentus hæreditatis uitæ æternæ. Sicut Roma 8. dicitur: Ipse Spiritus testificatur in spiritu nostro, quod sumus filii Dei. Si enim sumus filii, etiam hæredes sumus. Sic & apud Zacharium dicitur: Effundam super dominum Dauid Spiritum gratiae precum. Nominat Spiritum gratiae, Spiritum sanctum procedentem a patre & filio, erigentem nos in ueris paucoribus, uera consolatione uiuificantे corda, quia consolationem sentientes audemus accedere ad Deum & eum inuocare. Ideo postea nominatur Spiritus precum,

ἥγων δὲ μάρτυρα τὸν θεόν ἐπικαλοῦμαι.

HIC

HIC tandem iuramento addito reci-
rat causam, cur non redierit Corin-
thum, Quia si uenisset, aliquos durius ca-
stigasset. Cum autem intellexisset, eos ma-
gno in dolore esse propter obiurgatio-
nem, quam in priore Epistola scripsit, no-
luit eis augere modestiam durioribus ex-
emplis, si reuersus aliquos fulmine Spir-
itus sui interfecisset, ut Petrus Ananiam in-
terfecit. Hic apparet, quātum incendiū fue-
rit in Apostolica indignatione & zelo. Si-
gnificat igitur, ideo se non rediisse Corin-
thum, ne ea indignatio corā magis in-
flammaretur, sicut alioquī prudentes, cum
sentient se irasci, uitant congressus eorum,
quibus irascuntur.

Obseruandum est autem hoc loco ex-
emplum iuramenti, quod ostendit, conces-
sum esse Christianis iurare, ut alibi copio-
sus dicitur.

Inde autem existimari potest, suisse
magnas causas huius indignationis. Haud
dubie aliqui fanatici & superbi Pseudo-
apostoli cum sua factione ualde turbae-
rant Ecclesiam Corinthi. Sed tamen Pau-
lus iram reprimit. Quare mox recitata
causa, cur non uenerit, intexit occupatio-
nem, ut occurat tacitae obiectioni. Pote-

X rans

I I. E P I S T O L A A D

rant enim aliqui minus uerecundi dicere
Quid minitaris nobis? Quale imperium
tibi sumis? non ideo amplexi sumus Eu-
angelium, ut tu in nos Tyrannidem ex-
ceas, si tam periculosa seruitus ferenda ei-
potius ad Ethnicos redeamus. Huic ob-
jectioni occurrit hoc modo: Non mi-
sumo in uos imperium. Non quero po-
tentiam aut opes, sed minister sum salutis
uestræ, idq; dicit blandius, gaudiū uel
sequor regulam mihi a DEO traditam
qui hoc nostro ministerio uocat uos
salutem, in quo tantum ea ago, iuxta regu-
lam a Deo traditam, quæ uobis salu-
taria sunt: Et hæc donec fide statis, uobis
grata erunt.

Iam hic discrimen politicæ potestatis
& ministerij Euangelici consideretur, u
aliás sœpè dicitur. Potestas politica u
corporali cohercit, & punit inuitos, u
Romani recepta Capua, Senatores Capu-
anos ad paium delegatos securi percurre-
runt inuitos, Sed potestas Ecclesiastica
hil agit uia corporali, non habet ar-
ma & exercitum. Hæc ali-
bi copiosius enar-
rantur.

CAPUT

CAPVT II.

Decreui apud meipsum.

INITIUM SECUNDI CAPITIS PERTINET AD FINEM PROXIMI. NARRAT ENIM PLURIBUS UERBIS, CUR NON REDIERIT, VIDELICET NE EIUS MÆSTICIAM SEUERITAS ALIQUA AUGERET. ET MITIGAT OBIUGATIONEM IN PRIORE EPISTOLA SCRITAM, SUBINDE REPETENS COMMEMORATIONEM SUÆ ERGA IPSOS BENEVOLENIAE, & VICISSIM CORINTHIORUM ERGA IPsum OBSERVANTIAM. AIT SE LACHRYMANTEM SCRIBERE.

POSTEA ADDIT EXPRESSAM ABSOLUTIONEM HOMINIS ANTEA DAMNATI PROPTER INCESTAM CONSUELUDINEM CUM NOUERCA, QUI AD POENITENTIAM REDIERAT. AC PRIMUM HIC SCENDUM EST, HOC EXEMPLUM INTER ILLUSTRIA TESTIMONIA RECITARI, QUÆ CONFIRMANT LAPSO POST BAPTISMUM REDIRE AD POENITENTIAM POSSE, & REDEUNTES RECEPIENDOS ESSE.

CONIUNGIT AUTEM SUAM SENTENTIAM CUM ILLIUS ECCLESIAE UOCE: **CUI IGNOSCITIS & EGO IGNOSCO.** ITA UOLUIT ORDINEM JUDICIORUM FERUARI, NON ARMARI ULLOS, UT SINE COGNITIONE PRONUNCIARENTE, SICUT SÆPE FIT A ROMANIS PONTIFICIBUS. SIC INTELLIGANTUR

I I. EPISTOLA AD

tur & sequentia uerba: Ego cum igno-
sco alij, ignosco uestra causa, id est
non sum usus poena duriore, quam medi-
ocri castigatione, quæ non interficeret so-
tem, ne uobis maiorem dolorem affe-
rem, & uestros animos ab Euangelio alle-
narem. Et nunc absoluo eum prorsus,
consolatione uera erigi uolo, ne diabolus
cæ insidiæ in hoc dolore eum impellant
desperationem & in exitium. Noui in qua
cogitationes hostium, scio Diabolos in-
sidiari Ecclesiæ, & intentos esse in occisi-
onem, ut oppressos moesticia, urgeant. Ne
addo hic longiorem enarrationem. San-
ctus enim commonefacere Lectorem, ut ex
emplum obseruet, de modo condemnati
di lapsos, & de recipiendis conuersis. La-
gior doctrina de conuersione alibi re-
tatur.

ἀπόλατος ἀποταξάμηνος ἀντοῖς, ^{δέκατη}
θεοφίλος μακεδονιαρις.

NArrat itinera sua, ac adparet in his
narrationibus sæpè peruagatum est
minorem Asiam, & aliquoties inde in Eu-
ropam nauigasse. Verbum ἀποταξά-
μηνος significat, indicans discessum ali-
Sicut Lucæ 9. Usurpatur & in Actis

pite 18, Est autem in uerbo hæc Empha-
sis, ordinare apud alios, quæ ad discessum
pertinent. Est igitur & forense uerbum
ἀπόταξις τῇ κληρονομίᾳ cedere hæreditate,
iudicare, profiteri se nolle hæredita-
tem adire. Et Cyrillus dixit, ἐις νοῦν μὴ
λαθόντες τὸν σύνταξιν χριστόν, οὐδὲ τὸν
ἀπόταξιν τῷ διαβόλῳ: Non cogitan-
tes se foedere coniuctos esse cum
Christo, & renunciasse Diabolo.

τῷ θριαμβεύοντι ὑμᾶς γὰρ τῷ
χριστῷ.

Agit gratias Apostolus D E O, quod
Aquanquam magnis ærumnis & cer-
taminibus passim exerceatur, tamen ser-
uetur, & habeat docendi locum, & collig-
at aliquem coetum, sicut nunc mirum est,
adeo aduersantibus pontificibus & Regi-
bus, tamen Deum alicubi, & ministeri-
um Euangeli & Ecclesiæ seruare. Pro eo
beneficio nos quoque Deo gratias aga-
mus, & cogitemus esse uictorias & trium-
phos filij Dei, reprimentis diabolos & eo-
rum organa.

Verbum θριαμβεύει aiunt factum es-
se απόρι, id est, folium fici, quia dicunt

X 3 olim

II. EPISTOLA AD

olim uictores coronatos esse folijs sicut
quia uictoria est dulcis. Ἀμβων est margo
uel extremitas, ut corona imposita capi
aut cæteris ornamentis. Est autem diffi-
milis significatio in constructione. Hic in-
quit: Ago gratias Deo uincenti & trium-
phantι in nobis per Christum. Hic pe-
sona coniuncta triumphanti significat
In Colossensibus accusatiuus significa
personam hostilem, ducit in triumpho
Diabolos.

Bonus odor sumus Deo,

SVmpta est Metaphora à consuetudine
offerentium accensa thura, quæ fumos
fragrantes exhalant. Ac ut illi halitus
dissipantur, sic nostræ conciones in ge-
nere humano sparguntur, & salutares fun-
cti, qui eas fide accipiunt, alijs uero, qui
aspernantur, annunciant iram Dei. Di-
sertē autem inquit : Sumus bonus
odor Christi, id est, conciones nostra
sunt halitus sparsi à Christo, & de ipso,
qui sunt grati D E O. Ac ut accom-
modatio sit illustrior, pinge in mente ima-
ginem Christi tanq; summi Sacerdotis,

coram

coram æterno patre offerentis accensa thura latè fragrantia & exhalantia fumos. Hos halitus interpretatur esse uocem Euangelij, quæ à Christo summo sacerdote per ipsos spargitur, & est efficax, quia ab ipso Christo editur, non est hominum inuentum, ut de efficacia ministerij statim prolixè dicetur in capite proximo, ubi ait, Euangeliū esse ministerium Spiritus, & uitæ. Vult enim ostendere discri men Legis & Euangelij, & refutat Pseudoapostolos, qui multa futiliter de Lege dicebant, conabantur politiam Moyſi conseruare, & finge bant homines Lege iustos esse, non intelligebant, in Euangeliō non constitui politiam huius uitæ mortalis, sed offerri filium Dei, qui remittit & abolet peccatum & mortem, & restituit æternam iusticiam & uitam, ut postea copiosius dicetur.

Et ad hæc quis sufficiens est?

Inservit breuem commemorationem de sua fidelitate, postea de efficacia loquitur. Ac duæ sunt sententiæ, quas tenere ambas necesse est. Prior hæc est: Certum

X 4 est

II. EPISTOLA AD

est, ministerium Euangeli⁹ efficax esse non
potentia ulla humana, sed diuina, ut po-
stea dicetur.

Hic dicat aliquis: Nihil igitur refer,
a quibus aut quomodo doceatur, Si hu-
mana potentia nihil agit? Huic obieci-
oni respondet altera sententia, quæ hic in-
citatur: Etiam si efficacia est diuina, tam
nos oportet fideles esse in docendo, id ei
uocem Euangeli⁹ incorruptam tradere, b-
ut in priore Epistola dicit: Hoc requi-
ritur, ut fideles simus. Ita hic inquit: si
firmo me fidelem esse, docere sine com-
ptelis traditam a Deo doctrinam, & i-
reste & spectante meum cursum & iuu-
te Christo. Non misceo ueritati prau-
dogmata, sicut Caupones uina corru-
punt. Non inflecto ueritatem ad affectu-
ludorum, qui somniant regnum politi-
cum, non ad iudicia rationis, quæ putu-
Lege tolli peccatum, & nec Legem ne-
iusticiam Euangeli⁹ recte intelligit. Ab
hac cōmemoratione de sua fidelitate redi-
ad alteram sententiam de effica-
cia, & de discrimine Le-
gis & Euan-
geli⁹.

Ch.

CAPVT TE R_E

TIVM.

DE toto suo ministerio, de fidelitate, &
de efficacia prouocat initio ad testi-
monium ipsorum: Vos scitis meum mi-
nisterium fuisse efficax inter uos, quia &
miracula uidistis, & uos ipsi ornati estis
donis Spiritus sancti, dono curationis, &
dono linguarum, sensibus & in cordibus
uestris conuersionem & consolationem.
Ergo non sum impostor, nec doctrina in-
anis fabula est.

In hac præfatione facit mentionem
causæ efficientis, ubi manifesta asseuera-
tio est, quæ affirmat, ministerium Euan-
gelij esse efficax, non humanis uiribus,
sed Deo ipso conuertente & uiuificantे
corda. Hoc testimonium opponendum
est multis erroribus. Alij somniant Euan-
gelium esse ociosam narrationem, & nihil
efficere usquam, & cogitant inanem esse
laborem docendi & discendi Euangelij, &
nullam esse Ecclesiam. Huic pernicioſo
errori opponenda sunt multa dicta hoc lo-
co & alibi. Sunt autem præcipua: Iohan-
nis 20. **Sicut misit me pater, sic ego**

X 5 mitto

11. EPISTOLA AD

mitto uos. Manifestum est autem filij ministerium, fuisse efficax. Est igitur & deinceps efficax per alios, ab ipso aut mando ipius uocatos. Iohannis 15. Ego elegi uos & posui uos, ut uos eatis & fructum feratis, & fructus uester maneat. Lucas 10. Qui uos audit, me audit. Roma 10. Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti. Esaiæ 55. Verbum meum quod egredietur de ore meo, non redibit ad me uacuum, sed efficiet omnia quæ uolo. Esaiæ 51. Posui uerba mea in ore tuo, & umbra manus meæ program te, ut plantes cœlos. Iohannis 11. Non pro his tantum oro, sed etiam pro hīs, qui credituri sunt per Verbum eomin in me.

Hæc & similia testimonia sint nobis in conspectu, ut certò statuamus, uerè colligi Ecclesiam Deo, quandocunq; & ubique sonat vox Euangeli incompta, & id ministerium uerè esse efficax. Hanc confirmationem nobis omnibus necessariam esse perspicuum est, quæ illustrat articulum Symboli: Credo esse Ecclesiam catholicam Sanctorum communionem.

B

Est autem illustre testimonium hoc loco positum, de quo postea dicam. Cum promulgatio Legis non fuerit inanis, sed habuerit suos effectus, constitutionem politiae Mosaicæ, & multa testimonia praesentiae Dei: Quanto magis uox Euangelij erit efficax, & uerè adferet æterna bona, quæ promittit, cum propter hoc ministrum priora omnia facta sint. Quid enim prodeisset politia mortuis patribus Abraham, Isaac, Iacob, qui eam nunquam uiderunt? Alia igitur maiora bona expectarent. Sed de his uerbis in textu postea dicemus.

Alij somniant: Etiam si non est inanis fabula Euangeliū, tamen est tantum lex, & hac disciplina homines sunt iusti, quam præstant uiribus humanis naturæ utcunq; imitantibus Legem.

Huic falsæ imaginationi, de qua cum Pseudoapostolis semper dimicat, opponit sequentem antithesin: Deus fecit nos ministros non literæ, sed Spiritus, Litera enim occidit, sed Spiritus uiuificat.

Hic primum appellations discernantur.

I. EPISTOLA AD

tur. Origenes & multi alij, sicut Pseudo apostoli, cogitarunt Euangelium Legem esse moralem, & eo commodiorem, quam fuit Mosaica, quia est expeditior, nec contrariat gentes Ceremonias. Et literam intelligit Origenes Ceremonias, Spiritum interpretationem allegoricam. Hæc Originica deliramenta falsa & explodenda sunt. Et sciendum est, litteram dici omnem doctrinam Legis & Euangelij, intellectum litteræ historicum seu iuxta sermonis proprietatem & allegorias, denique omni cogitationes, bonas intentiones, conatus & assuefactiones humanarum virium, sub Spiritu sancto accendente uerum timorem Dei, & ueram fiduciam & inuocationem filij Dei, qua corda liberantur ex ueris doloribus. Hæc omnia nominat litteram, est, pictas imitationes in mente & extenis membris, quæ non sunt uita & mortus diuini. Sic loquitur de litera Rom: 2. Circumcisio cordis Spiritu non Litera, & Romano: 7, Seruiamus in nouitate Spiritus, non in uetusitate Literæ.

Spiritus significat uerissimè hoc loco Spiritum sanctum, procedentem ab alterno patre

no patre & filio Domino nostro Iesu Christo. Cum enim uoce Euangeli accepta, per filium, qui est Verbum æterni patris, reconciliamur æterno patri, simul ab æterno patre & filio effunditur in corda nostra Spiritus sanctus, & uerè habitat in nobis diuinitas, liberat nos ex doloribus inferorum, & uiuiscat nos, inchoat nouam lucem & sapientiam, & motus cum Deo congruentes, ut manifesta testimonia affirment.

Galatas quarto. Misit Deus Spíritum filii sui in corda nostra, clamantem Abba pater.

Et in Actis capite secundo. Dextra Dei exaltatus, promissionem sancti Spiritus accipiens à patre effudit eum, quem nunc uos uidetis & auditis.

Et Iohannis 14. Dabit uobis aliud Paracletum, ut maneat uobiscum in semperitnum, Spíritum ueritatis.

Et Zacha: 12. Effundam super dominum Dauid Spíritum gratiæ & precum. Et si breuis descriptio est, tamen ostendit, quare detur Spiritus sanctus, & quid intersit inter iusticiam noui Testamenti & Legem, qua uel condemnati ruſthus in mortem

II. EPISTOLA AD

mortem, uel utcunque præstamus disciplinam. Ideo enim per Euangelium datus Spiritus sanctus, ut primum corda sentiant se esse in gratia, & agnoscant Filium Dei, per quem & propter quem datur remissio peccatorum, sicut ipse inquit Iohannes 3, 6. Ipse me glorificabit, Spiritu sancto descendente corda, beneficia Mediatoris agnoscuntur, & uera fiducia misericordiae propter Mediatorem promissæ uiuiscamus. Ac simul præsentia Dei sentitur, & fit uera Inuocatio. Et quia ipse Spiritus sanctus est motor diuinus, & Lex Dei non aliter, nec in angelis nec in hominibus, nisi ipso Deo in eis lucente & eos mouente iam sunt in Sanctis initia æternæ uitæ iusticiæ æternæ, sicut & mox dicitur in hoc capite tertio: Nos reuelata facie gloriam Domini speculantes, in eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu, id est, nos uer sentientes iudicium & iram Dei aduersi peccata, & rursus sentientes audita promissione & agnito Mediatore consolacionem, cernimus gloriam Domini, iudicium & uitam, & transformamur in eandem imaginem, id est, huius lucis & uitæ particeps efficimur, & haec gloria, id est, iudicium

iusticia & uita crescunt in conuersis, lucente in eis Spiritu Domini nostri Iesu Christi, per quem datur Spiritus sanctus.

Deniqe collatio literae & Spiritus ita sit illustris, cum cogitatur utcunqe, qualis sit post resurrectionem futura æterna iusticia & uita, cum Deus erit omnia in omnibus. Hic integra iusticia erit Deo ipso in nobis palam habitante & lucente. Ad illam æternam uitam & lucem confer iusticiam Pharisei alicuius, qui aut securus est, donec non sentit iudicium Dei, aut ruit in desperationem & dolores inferorum, cum sentit iram Dei, ut Saul. In tali uiro cor est sine Deo & sine uita, & sunt horrendi fremitus aduersus Deum iuxta illud dictum: *Cor hominis peruersum & ærumnosum,*

*Idem velum in lectione ve-
teris Testamenti manet.*

E narratis uocabulis literæ & Spiritus, accommodat Paulus typum de facie Moysi uelata. Hæc interpretatio Prophe-tica & Apostolica, Pharisæis & Pseudo-apostolis ignota fuit, qui nec Legem nec Pro-

II. EPISTOLA AD

Promissiones intellexerunt. Primum autem historiam oportet notam esse, quae recitatur Exodi 34. ubi dicitur, Moysi faciem sparsisse fulgorem, ut aspici a populo non posset, ac propterea, cum loquenter ad populum, texisse eum faciem uelamine, quod tamen ingrediens ad Dominum & loquens cum eo amouit. Huius historiae significationem, quae nusquam alibi traditur, Apostolus hic exponit. Manifestum est totam naturam humanam uestibus naturalibus sine regeneratione, etiam cum discit & imitatur Legem, tantum qualescunq; externos gestus legis facere, ut Saul retinet utcunq; professionem de unico Deo, in hoc populo perfecto, sed cor est plenum dubitationibus, non statuit se recipi & exaudiri a Deo, sentit se mori, & in morte non sentit consolationem & uitam. Deinde sunt alij acerbi motus pugnantes cum Deo. Denique omnes homines non profani sua experientia norunt, humanas uires tantum utcunque regere posse locomotiuam, seu externos gestus. Cum autem Deus ostendat iram suam contra peccatum, quae defertur in Lege, fugiunt corda, & magnitudo irae opprimuntur, & fremunt aduersi.

Dum

Deum & ruunt in mortem. Ita utruncq; si-
gnificatur. Populus intuetur faciem uela-
tam, id est, Legis externa opera utcunque
audit & imitatur, & hæc imitatio est iusti-
cia politica, & Pharisaica, sed fulgorem
Moysi ferre natura hominum non potest,
id est, iudicium & iram Dei aduersus pec-
cata, quæ describitur Lege Dei, nequaçp
potest natura hominum tolerare. Sicut hic
dicitur: Lex est ministerium mortis. Et
experientia testatur, homines sine conso-
latione Euangelica ruere in æternam de-
sperationem & mortem.

Hæc doctrina sæpè apud Paulum re-
petita est, ut Roman: 4. Lex iram efficit.
Item, Rom: 7. Peccatum per Legem occi-
dit me. Item 1. Corinth: 15. Aculeus
mortis peccatum est, potentia uero peccati
Lex. Hæc toties repetit Paulus, ut osten-
dat homines non fieri iustos Lege.

Quod uero dicitur in Exodo, Moysen
amouisse uelamen ingredientem ad De-
um, & loquentem cum eo, & completum
esse luce diuina: Significatum est, aliam ef-
fici justiam, qua Deo sumus accepti, &
qua Deum sustinere possumus, scilicet quan-
do filius loquens in nobis, communicat
nobis lucem suam. Ita uelum Legi detra-
hitur,

Y

II. EPISTOLA AD

hitur, & tollitur hypocrisis, & sunt in nobis
iusticia & uita, quam Lex describit, sed non
exhibit, uerum filius Dei exhibit. Ideo
hic inquit Paulus : *Velum aboleri per*
Christum, Hæc sententia de uera conuer-
sione intelligenda est. In ueris doloribus
agnoscimus non reddi pacem conscientiæ
& uitam per bona opera. Agnoscimus
procul nos à perfectione Legis abesse, Se-
ita reddi conscientiæ ueram consolati-
nem, quæ est initium uitæ æternæ, cum
filium Dei agnoscimus, & promissione ipsi-
*us sustentamur, ut Dauid reuiviscit, am-
ens & fide amplectens hanc uocem : Dic-
minus abstulit peccatum tuum. Tu
enim agnita misericordia Dei, uiuiscas*
per filium Dei, & ad Deum accedit, invoca-
t eum, & habet initia ueræ obedientie
iuxta hæc dicta : Accepistis Spiritum ad
optionis filiorum, quo clamamus Abba
pater. Et pertinent huc dicta omnia, qui
loquuntur de uera conuersione, & de uer-
ac iusticia æterna in conuersis, ut Ieronim-
31. Dabo Legem meam in uisceribus co-
rum, & in corde eorum scribam eam.

Declarat igitur Paulus hoc dictum
quomodo uelum aboleatur per Christum,
quia mox concionatur de conuersione, quia

quiens: Cum conuersus fuerit Israel ad Dominum, aufertur uelamen. Hanc doctrinam utcunq; in uera conuersione & consolatione discimus. Nec satis est hic de allegorijs Ceremoniarum dicere. Loquitur enim hæc collatio de Lege morali, seu de iudicio & ira aduersus peccatum, & de consolatione.

Dictum est de Litera, de Spiritu, de discrimine externæ disciplinæ, quæ uelatam Moysi faciem intuetur, & de sensu iudicij ac iræ Dei, & de consolatione. His interpretationibus consideratis, iam continua series huius capit is erit planior. Ac ualde prodest hanç consolationem, quæ hic recitat, in conspectu tenere, & sœpē cogitare.

Cum ministerium mortis fuerit gloriosum, multò magis ministerium spiritus erit gloriosum.

V Alde excruciantur omnium hominum animi tristi specie Ecclesiæ. Nequam talis gloria constituunt Apostoli Ecclesiam, ut Moyses politiam. Vagan-

Y 2 tur,

II. EPISTOLA AD

tur, ut errores, & cum tantę sint dissipatio-
nes, uidentur conatus Apostolorum in-
nes esse. Concutiuntur etiam dubitationes
singulorum animi, an uox Euangelij in
ipsis sit efficax, an sit uera, an sit aliqua Ec-
clesia, an exaudiat nos Deus, cum tantum
pauci homines, ac uelut seditionis ample-
ctantur Euangelium, et hi sint oppresi Ty-
rannide & multis ærumnis, nec sit confo-
ciata multitudo certo imperio.

Aduersus hanc grauissimam tenta-
onem opponit dulcissimam consolato-
rem: Deus fuit efficax in constitua-
tione: Ergo multō magis erit effica-
xus nunc exhibito ipso Messia.

Diligenter autem considerandæ sunt
adpellationes. Promulgationem Legis
nominat ministerium mortis & condemna-
tionis, sicut aliás sæpè dictum est, Lege
tantum accusari, non tolli peccatum in hac
misera natura. Euangelium uero nomi-
nat ministerium Spiritus & iustitiae, qua
certum est uoce Euangelij filium Dei in
his qui credunt, efficacem esse, qui cum in
ueris terroribus agnoscunt se fide accipere
remissionem peccatorum, uiuiscat eos
Spiritus sanctus, & efficit in cordibus iu-
sticiam in Deo, & motus congruentes uo-
luntati

uoluntati Dei, sicut in Zacharia dictum est: Effundam super domum Dauid Spiritum gratiae & precum, id est, Spiritum sanctum, quo corda agnoscant se esse in gratia, & qui accendat ueram inuocacionem & cæteras uirtutes. Ideo postea nominat Paulus hoc loco Euangelium ministerium iusticiæ, ubi rursus anthitesis consideranda est. Lex armat peccatum, ut alibi dictum est. Aculeus mortis peccatum est, potentia autem peccati Lex est. Sed Euangelium est ministerium iusticiæ, quia & ostendit quomodo datur remissio peccatorum, & quomodo simus iusti, & hæredes uitæ eternæ, & per hanc ipsam uocem filius Dei est efficax, & mouet corda Spiritu suo sancto, ut fide accipiant beneficia oblata. Nominat autem iusticiam hec omnia: Remissionem peccatorum & reconciliationem, quæ fit fide propter filium Dei, & ipsum filium Dei imputantem nobis suam iusticiam, & uiuificat nos Spiritu suo sancto, & nouos motus congruentes Deo accendentem, sicut supra dicitur: 1. Cor: 1. Ex ipso uos estis per Christum Iesum, qui factus est nobis sapientia & Deo, iusticia & sanctitas & redemptio.

Tandem & collationem addit Paulus:

Y 3 lus:

II. EPIS: AD COR: CAP. III.

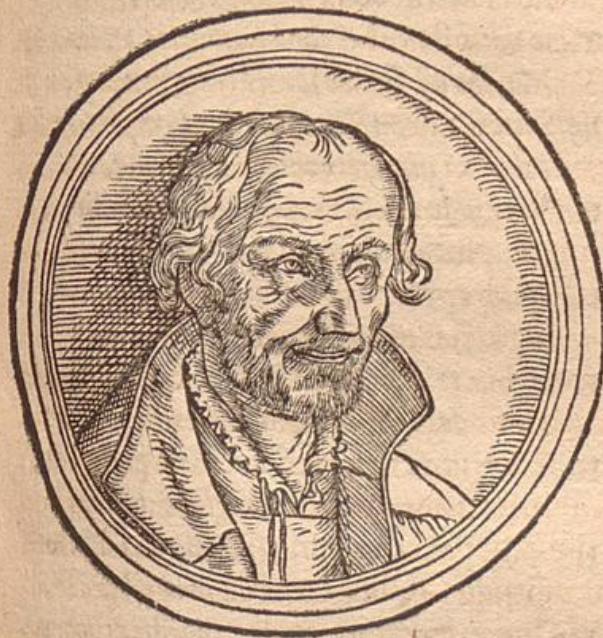
Ius : Imo tanta est excellentia gloria Euangelij, ut promulgatio Legis, quae multa exempla terribilia continet, ut poenas Pharaonis, & alias multorum, non sit dicenda gloriofa, si ad bona æterna conferatur, quæ affert Euangelium, & quæ post resurrectionem palam conspicientur. Hanc esse sententiam sequentia indicant. Cum Lex, quæ tamen interitura erat, tanta gloria ornauit, quanto magis Euangelium erit gloriosum & efficax, quod non affert umbras, sed res æternas. Hæc tota oratio consolatio est, ut sciamus Euangelium certò efficax esse, & uerè sic Deo colligi æternam Ecclesiam, etiamsi humanis iudicij videntur mirum, hoc modo uoce misericordi hominum res tantas effici, præsertim cum non constituatur certa politia, & tota Ecclesia sit dissipata multitudo. Aduersus hæc scandala instituta est consolatio. Ideo mox inquit : Habentes igitur talem spem magna libertate utimur,

*Huc usq; pertexuit Philippus
commentarium in alteram
Epistolam ad Corinthios.*

III.
iae Euan.
iae multa
nas Pha.
t dicenda
atur, qu
esurreci
c esse sen
Lex, que
ia ornari
t glorio
umbras,
consola
erto eff
æternan
cjs vide
rorū ho
cum non
Ecclæ
næc san
mox in
i spem

ippus
am

EPITAPHIVM
REVERENDI ET
CLARISSIMI VIRI PHILIP
PI MELANTHONIS ETC.

Hic iacet Europæ decus et pia fama Melanthon
Corpore qui parvus, maximus arte fuit.
Cuius ob egregias uirtutes, claraq; scripta
Et Pietas, & pax hac regione stetit.
Bretta uiri patria est, clarum uirtute parentem
Ampla Palatini fouerat aula Ducis.
Sed puer in ludum missus Phorcenidos urbis
Indolis egrcgiæ prouida signa dedit.

X 4 Mor

Mox patris in patriam tendens, ut disceret
Ingenuas, Nicri culta Lycea petit.
Et duo transegit cum lustra & quatuor annis,
Nactus ibi primum cepit in arte gradum.
Hinc iuuenem fecit titulo gaudere Magistri
Aonij nutrix clara Tübinger chorii.
Tunc noua fundabat conductis atria Musis
Albidos ad flauas Dux Fridericus aquas
Insignemq; uirum Capnionem ad cœpta uocata
Augustæ Imperij conueniente statu.
Capnio laude uehens cognati dona Philippi,
Hunc iubet Albiacæ munus obire schola.
Hic tunc Argolico docuit sermone iuuentum,
Barbaries illo pulsa docente fuit.
Et Sophie tristes fontes, uelut alter Elisa
Farre dato, gratos usibus esse dedit.
Nota uiri uirtus, nota est doctrina per orbem,
Proq; pia exhaustus religione labor.
Hic fidei summam ueræ, mandante Lutherò
Obiulit Augusta Cæsar in urbe tibi.
Membraq; Doctrinæ, corpus digeſſit in unum,
Sparsa prius neruis que iacuere suis.
Ac hostes Fidei scriptis & uoce refutans
Multa foris subiit, multa pericla domi.
Et quam Romani latè patet orbita regni,
Impleuit meritis templa scholasq; suis.
Donec ab ardenti consumtus uiscera febre
In Christo placida morte solutus obit.

Et nunc ille quidem defunctus mole laborum
Conspectu fruitur, colloquioq; D E I:
Sacrificis ubi iunctus quis astante Luthero,
Doctoris Christi pendet ab ore sacro.
Fors & uota facit, quo sacra Ecclesia Christi
Vnanimi doceat cœlica iussa fide.
Mox tamen hæc surgent cœlesti rore rigata,
Quæ nunc ossa solo marcida febre iacent:
Cum uelut herba uirens florebunt ossa piorum,
Et Fidei capient præmia digna, suæ.
Atte posteritas colet ob tua dona Melanthon,
O uir ingenio non habiture parem.

A L I V D.

Maximus hic meritis, sed parvus membra Philippus
Ponè iacet tumulum magne Luthere tuum.
Cui pia religio se totam debet, & Artes,
Et pax & regni publica commoditas.
Testis erit uitæ, studijq; actiq; laboris,
Quicquid Romano uiuit in Imperio.
Cumq; odia à multis fuerit perpeccus alumnis,
Nunc cœlo precium dulce laboris habet.
Ossa tenet tumulus, sed uiuit fama: iacere
Tot dotes uno non potuere loco.

X. S. IN

IN MORTEM RE.
VERENDI VIRI PHILIPPI
MELANTHONIS.

Spargite humum lacrymis, iacet hic flos febre per-

Quē nigra terra dedit, mōs tegit albus humus

Fœlix illa apis est, quæ non ingrata laboris

Hinc pia ab innocuis mella bibit folijs.

Sed quam desit odor folijs, quam gratia Flori,

Sylua prius folijs, flore carebit humus.

Johannes Maior D.

F I N I S:

R.E.
HILIR
I.S.

febre per-
(uifus
ibus huma-
oris
lijs.
Flori,
umus.
or D.

ERRATA QUÆDAM

sic corrigē.

- Folio 10. facie 2. uersū 16. lege: possunt.
Fol. 11. facie 2. Versū 6. bis lege ἡπτωμ.
Fol: 30. Vers. 20. lege διαφωνῆ,
Ibidem Vers: 21. lege ἀγωνιζόμενος.
Fol: 41. Vers. 12. lege ἐκείνοις.
Folio 44. facie 2. Versu 2. lege euentum.
Fol: 47. facie 2. Vers: 6. εστ̄ 7. lege εὐχα=
ριστ̄ος.
Folio 51. Vers: 7. lege Orimasda.
Ibidem Versu 16.ε 17. lege Maozim.
Fol: 63. Vers. 17. lege quod.
Fol 70. Vers: 10: lege κοινα.
Fol: 83. facie 2. Vers: 7. lege μέμνησο.
Fol: 84. Vers: 14. lege ὑπολύτα.
Eodem facie 2. Vers: 8. lege frustratur.
Fol: 86. Vers: 10. lege fiet.
Fol: 94. facie 2. Vers: 2. lege dici.
Fol: 136. Vers: 15. lege Galatarum.
Fol. 141. Vers: 12. εστ̄ 13. lege permuted=
tionem.

VITEBERGÆ

EXCVDEBAT IOHANNES
CRATO,

ANNO. M. D. LXI.

E
ANNE

XI.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Rel
at

Bibliotheque
Académie
Bélgique
Institut
International

28

Th
898